365

దా రా ష కో

(హిందూ మహమ్మదీయ సంఘీభావరూపకము)

శ్రీ భమిడి సత్యనారాయణశర్మ

దారాషకో

హిందూమహమ్మదీయ సమ్మేళనారూపకముగు

నాటకము.

రచయిత:

శ్రీ భమిడి సత్యనారాయణశర్మ

(రామారావుపేట, కాకినాడ)

మొదటికూర్పు 1,000 ప్రతులు.

కాకినాడ:

పట్టుమట్టు శివగిరిరావుగారి జాగ్రి ప్రెస్ యందు ముద్రింపఁబడి

గ్రంథకర్తచేఁ ప్రకటింపఁబడెను.

1949.

 [వెల ఒకరూపాయి.

FOREWORD.

I have been asked by the young author of a Telugu Drama on the famous scholar, Mahakavi-rai Panditaraj Jagannath. This is a delicate task for a historian. This drama of Mr. Sharma covers almost the same field as that of Shahjahan, a highly popular Bengali drama by our D. L. Roy. Nevertheless Mr. Sharma's drama is written from an independent Azad-Hind stand point, and he has shown considerable originality in handling the matter. We have the best model for a political drama in *Mudra Rakshasam*, so full of action and so free from the common vice of modern Indian dramas; namely tiresome dialogues and discourses put into the mouths of chief actors. A dramatist cannot, however, dispense with this method, though faulty, of making an appeal to the imagination of the audience and voicing the sentiments of his time.

I hope, this drama of Mr. Sharma will be given a fair trial on the stage for the sake of re-establishing in fame the great scholar and politician, Pandit-raj Jagannath in the country of his birth.

Sd. K. R QANUNGO,
(Professor and Head of the Department
of History, Decca University.)

విజ్ఞప్తి

నేనీనాటకమును రచింప 1945 సంవత్సరమున అక్టోబరునెలలో ప్రారంభించి మార్చి 1946 నాఁటికెట్టులో పూర్తి చేయఁగలిగితిని. ఆనాఁటికి దేశమునకు బ్రిటీషుపరిపాలకులే యధికారమునందుండిరి. దేశమింకను విభాగముకాలేదు. ఈకావ్యమునందు, హిందూమహమ్మదీయసఖ్యతకై షాజహాన్ జ్యేష్ఠపుత్త్రుఁడగు దారాషకో సలిపిన యసమానకృషిని దృశ్యప్రబంధరూపమున నిరూపించినచో, దేశమునందుఁ బెచ్చుపెరుగుచున్న మతవిద్వేషసంఘద్వేషములనరికట్టుటకై, శ్రీరాముని సేతువ కుడుతపిల్లసాయమువలె, గాంధిమహాత్ముని యనన్యసామాన్యప్రచారమున కీషాత్తమఃమాత్రమైన తోడ్పడునేమోయను నాసతో నిదిరచింప మొదలిడితిని. దీనినిరచింప నారంభించునాటికె నేను మలేరియాజ్వరపీడితుఁడనై నానాఁటనారోగ్యముపూర్తిగ జెడుటయు, దానికిఁదోడు కాగితము చాలకఅవగుటయు తటస్థించెను. ఆకారణములచే నీరూపకమును పాఠకలోకమునకు సకాలమున కర్పింపఁజాలకపోవుట నాదురదృష్టము. నాకు శరీరారోగ్యము గత మూఁడువత్సరములనుండియుఁ బూర్తిగ చేకూరకుండుటయు ముప్పదిసంవత్సరములకుఁబైగ సేవకావృత్తియందె యుదరపోషణార్థమై జీవితమును గడుపుటచేత నాయాభాషాసాంప్రదాయములును, కవితాపరిపాటియు మఱుగువడినవని

చెప్పకఁదప్పదు. ఇందుదొరలిన దోసంగులు పాఠకమహాశయుల యాదరణమునకు వదలుచు నట్టివానినీశ్వరకటాక్షముచే నిది పునర్ముద్రణముగను నంతటిభాగ్యము నాకబ్బినచో నాముద్రిణమునందు సవరించుకొందునని మనవిచేయుచున్నాను. నేనీ నాటకమునందలి ప్రతిరంగమునకును సారాంశములనువ్రాసి, "దారాషకో" చరిత్రమును రచించి, శ్రీయుత కలికరంజన్ కనుంగో M. A. Ph. D. గారికిఁ బంప వారు నాకృతికి తొలిపలుకు వ్రాసి దయతోఁ బంపినందులకు శ్రీ కనుంగోగారికి వందనశతంబు లర్పించుచున్నాను.

ఇట్లు
బుధవిధేయుడు
భమిడి సత్యనారాయణశర్మ.

ఈ నాటకమునందు వచ్చు పాత్రలు :—

పురుషులు.

(1) షాజహాన్ :— మొగలాయిచక్రవర్తి
(2) రాణా జగత్సింహుఁడు:—మీవారు సంస్థానాధిపతి
(3) అసఫ్‌ఖాన్ :—షాజహాన్ మామగారు.
(4) దారాషకో:—కథానాయకుఁడు షాజహాన్ పెద్దకుమారుఁడు
(5) షుజా:— షాజహాన్ రెండవకుమారుఁడు.
(6) ఔరంగజేబు:—డిటో మూఁడవకుమారుఁడు.
(7) మురాదు:— డిటో నాల్గవకుమారుఁడు.
(8) సాదుల్లాఖాన్ :—షాజహాన్ ప్రధానమంత్రి.
(9) పండితరాయలు:—(జగన్నాథపండితుఁడు.) దారాకు సంస్కృతవిద్యాగురువు—షాజహాన్ రాజ్యమునందు హిందూధర్మములను గాపాడు పండితరాజపదవియందుండిన మంత్రి.
(10) జైసింహుఁడు:—షాజహాన్ సేనలో రాజపుత్రనాయకుఁడు.
(11) సులేమాన్ షకో:—దారా పెద్దకుమారుఁడు.
(12) సిపిర్ షకో:—దారా రెండవకుమారుఁడు.
(13) సైఫ్‌ఖాన్ :—మహమ్మదీయ సేనానాయకులలో నొకఁడు.
(14) దావుద్ హాకీం:—చక్రవర్తి వైద్యుఁడు—మహమ్మదీయ పండితుఁడు.
(15) మాలికజీవన్ :—సింధురాష్ట్రమున నొక ఖిల్లాదారు.
(16) మీర్జుమ్లా:—మహమ్మదీయ సేనానాయకుఁడు. సాదుల్లా తరువాత ప్రధానియయ్యెను.

(17) ఖుసూ్రి:—జైలధికారి.
(18) రహీం:—ఉరిదీయువాఁడు.
(19) హైబత్ ఖాఁ:—దారా సేవకుఁడు.
(20) ఫిరోజు:—దారా సేవకుఁడు.
(21) మహాదేవుఁడు:—పండితరాయుని యన్నకుమారుఁడు.
(22) మాధవుఁడు:—పండితరాయుని శిష్యుఁడు. మహారాష్ట్రుఁడు.
(23) నజీర్ బేగ్:—రోషనారా వంటవాఁడు.

స్త్రీలు

(1) జహానారా:—షాజహాఁ పెద్దకుమార్తె.
(2) రోషనారా:— డిటో రెండవకుమార్తె.
(3) నదీరాబీగం:—దారాభార్య.
(4) విద్యావతి:—పండితరాయుని భార్య.
(5) ఉన్నిసా } నదీరా చెలికత్తెలు.
(6) నైనా }

సేవకులు, అశ్వికులు, సర్దారులు.

శ్రీరస్తు.

శ్రీవేంకటబ్రహ్మణేనమః

కృతి సమర్పణము.

క. శ్రీశేషాద్రి నివాసిగ,
దేశంబున నాల్గుదిశలు ♦ దీపింపఁగలిగ౯।
కేశవ! శాసింపఁగ నా।
వేశించితె! భక్తకోటి ♦ వేడ్క-భజింప౯॥.

గీ. ఋషులమతమందు నీప్రేమ ♦ రీతియెల్లఁ।
దెల్లమాయెను మంగాంబ ♦ నొల్లఁజేసి।
ముసలమానులమతమందు ♦ రసముఁగదుర।
బూబునాంచారి కౌఁగిటఁ ♦ బొసగితౌర!॥

చ. బిసరుహసుందరాక్ష! కడుఁ ♦ బ్రేమఁదలిర్చెడి భామ
లెందఱో॥
వసుమతినీకుఁగల్గినను ♦ వాడనిప్రోథిమఁజూప ధాత్రిలో।
రసికుఁడవీ వెయంచు నిదె ♦ రమ్యతరంబగుఁగావ్యకన్యక౯।
బొసఁగెడుప్రీతినీయ నిటు ♦ పూనికమైనినుఁగంటి భక్తితో।
నెసగెడు రక్తినొప్పు నిది ♦ యెంతయు వింతలయింతి
గాన, నో!
లసదమలాంగ! నీవుతగు ♦ లాలనసేసిభరింపు మెన్నఁడు౯॥
గసరక నెమ్మిమీఱఁగని ♦ కంటికిఱెప్పయొనాఁగఁగాచి నీ।

పసగలదక్షిణాత్వమునఁ-బాలనసేయుము చిన్నికన్నియ౯।
గొసగలము త్రియంబనుచుఁ ♦ గూరిమిమీఱఁగఁ బెంచి
నాఁడె బు।
త్రిసమముగాఁగ. లోకమున ♦ ధర్మము నర్థముఁగామ
మందు, నీ।
కు, సరిగవర్తనంబు సమ ♦ కూర్పఁగ సాక్షివినీవెగాన నే।
వెసఁజను దెంచి నీపదము ♦ బిట్టుగ,బట్టితి, నెట్టులైన నే।
మసఁగొనుమింకఁదప్పదిదె-మంగళవాక్యములొప్పనిస్తునా।
దెసనొకకీడు, దోఁపక యె-తియ్యనిపల్కులనాదరించి పా।
దసరసిజాతముల్గదుగ-దారియొసంగుచు నన్నుఁబ్రోవ. నే।
యసదృశవీక్షణంబులఁ గ-టాక్షముసేయుము వేంకటేశ్వరా॥

— నాంది :—

శా॥ శ్రీమీఱన్ రవిచంద్రదీప్తి భువన-క్షేమంకర ప్రక్రియన్।
కామాదిప్రతికూలదైత్యబలసం-ఘాతంబులన్ జెందుచున్।
నేమంబొప్పఁ జరించు తేజము సదా-నిశ్రేయసంబిచ్చు శ్రీ।
హేమాద్రిప్రతిమానధీరులకు, నీ-హింసాముసల్మాన్లకున్।

శ్రీరస్తు.

అవిఘ్నమస్తు.

దా రా ష కో

ప్రథమాంకము :— 1 వ రంగము.

(1) షాజహాన్. (2) దారాషకో. (3) రాణాజగత్సింహుడు.
(4) అసఫ్ఖాన్. (5) జగన్నాథ పండితరాయలు.

అందఱు సుచితాసనములపై గూర్చుందురు.

షాజహాన్ :—జగత్సింహప్రభూ! మీ యాదేశానుసారముగ మీరాజ్యమునకు వచ్చితిమి. మాకు ఢిల్లీ, సింహాసన ప్రాప్తికై మా మామయు మీరును సర్వసన్నాహము జేయుచుండ మాకేమికొదవ? పెద్దలగు మీయిరువు రును మాక్షేమము గోరినవారుకదా.

జగత్సింహుడు :—అసఫ్ఖాన్ సోదరులు హస్తినాపుర సింహాస నమును మీహస్తమునందుంచుటకు సర్వసిద్ధము జేసిరి. అందులకు మున్నెచ్చట మంగళాచరణము చేయుటకై దక్షిణమునుండి యిచ్చటకు మిమ్మాహ్వానించితిమి.

షాజ :—మా మాతృసోదరులైన, మీరును, మాతండ్రినాటి నుండియు మొగలాయిరాజ్యమునకు సర్వసైన్యాధి పత్యమువహించి కమసమర్థతతో నిర్వహించుచున్న

మా మామయు నాకు రెండుభుజములైయుండ నిఁక
మొగలాయిరాజ్యము నాకుఁగరతలామలకము.

(జగత్సింహుఁడు లేచి షాజాహానును సుగంధద్రవ్యములతోను
చక్కనిహారములతోడ నలంకరించి యొకకిరీటమునాతని
తలపై నుంచును.)

జగన్నాథపండితుఁడు :—(పుష్పమాల నొకదానినిఁదీసికొని)

ఉ॥ స్వస్తి దిగంతకీర్తివిభ ♦ వాంఛితవర్తికి బాహుపీఠవి।
న్యస్త విశాలరాజ్యభర ♦ లోకసమర్థునకున్ పరాక్రమ।
ధ్వస్త సమస్తవైరి నృప ♦ వాహినిజేతకు నార్తరక్షణా।
శస్త్రకరాంబుజాత ఘన ♦ సారునకున్ మొగలాయి
వీరుకున్॥

సీ. మొగలసామ్రాజ్యంబు ♦ మొదటనాటిన నాఁటి
బాబరువలె దైవ ♦ భక్తినెగడి।
మానరక్షణకు హు ♦ మాయూన్ ప్రభువుతో స
రిగ తూఁగెననెడి కీ ♦ ర్తినిగడించి।
హిందూముసల్మాను ♦ లెల్ల సంతోషింపఁ
గరుణగాంచుటను న ♦ గ్బరునిమించి।
జోదుబాయీమాతఁ ♦ జూచినరీతిని,
హైందవస్త్రీల నీ ♦ వాదరించి।

గీ॥ జాతి మత భేదములులేక ♦ జల్లనైన।
నీతిమార్గంబె నియతితో ♦ నెగడుచుండ।

భరతవర్షంబు పాలింపు ♦ భవ్యకీర్తి ।
షాజహాన్ ప్రభువర్య దో ♦ స్సారధుర్య॥.

జగత్సిం :—చక్రవర్తీ! ఈపండితపుంగవుని మీయాస్థానమున హైందవ పండితునిగ నంగీకరింపఁ గోరుచున్నాను. ఈతఁడు మంచిరాజకార్య నిపుణుఁడు.

అసఫ్ :—ఈవిద్వాంసుని చక్రవర్తి యాస్థానమునందు నెల కొలుపుట నాకును జాలసంతోషమె. ఈపండితుని రాజ్యతంత్రజ్ఞతచే మనకును రాజస్థానమునకును పూర్తియైన సహాకారముకలుగునని జగత్సింహప్రభువు వచించుటచే మనమువీరిని ముఖ్యముగ నాదరింపవలెను.

షాజ :—ఇంతకన్ననా। ఈవిప్రునియందసమాన తేజమురి యున్నట్లు మాకును దోఁచుచున్నది. మీయిర్వుర నన్నలకును పాత్రుఁడైన నీపండితపుంగవుని మేము ముఖ్యముగ నాదరించుచున్నాము.

దారాషకో :—(లేచి) తండ్రీ! మీతోఁగూడ నేను త్రిలింగ దేశమునందున్నప్పుడు, నాకు హిందూమత సాంప్రదాయములందును, సంస్కృతవాఙ్మయమునందును బరిచయము కలిగియున్నది. దానినీపండితవర్యుని సహాయమున నభివృద్ధి నొందించుకొనుట కనుజ్ఞనొసంగఁ గోరుచున్నాను.

షాజ :—బిడ్డా ! నీకట్టి కుతూహలమున్నచో నీపండితుని నీకు హైందవగురువుగ నియమించుచున్నాము. పండితవరా! మీరుమా వెంట హస్తినాపురికి రావలెను.

జగన్నా :—సార్వభౌమా ! మీరు నన్నింతగౌరవముతో నంగీకరించినందులకు నేనుకృతజ్ఞుఁడను.

[**షాజహాన్** తనజేబునుండి యొకముత్యమునుదీసి తాంబూలమునందుంచి జగన్నాథపండితున కొసఁగును. పండితుఁడు తాంబూలమును గ్రహించును.]

జగత్సిం:—పండితవర్యా ! షాజహాన్ప్రభువు చాలసరసుఁడు. బహుకళావేది. చక్రనివిద్వాంసుఁడు. ఆప్రభుని మెప్పువడయుటకై మీసర్వశక్తి యుక్తులను వినియోగించి మొగలాయి రాజ్యక్షేమముకొఱకును హిందూదేశ సౌభాగ్యమునకును మీయపార రాజ్యతంత్రనిర్వహణ కళాకౌశలముచే దేశహితమాచరించుటయె మాకభిమతము.

జగన్నా :—దయామయుఁడగు భగవంతుఁడట్టి మహత్తరావకాశము నాకొసఁగుగాక. దారాప్రభువు యువకుఁడైనను హిందూమతసాంప్రదాయములందును, సంస్కృత వాఙ్మయమునందును గుతూహలతఁజూపుటఁజూడ వారి ప్రపితామహుఁడైన యక్బరుచక్రవర్తి తమకార్యశేష

మును నిర్వర్తింప మరల యవతరించినట్లు నాకుఁబొడ
గట్టుచున్నది.

జగత్సిం:—అట్లేయగుఁగాక. చక్రవర్తి! అసఫ్‌ఖాన్‌వరా!
భోజనమునకు వేళయైనది. నేఁ జేయునల్పాతిథ్యము నం
గీకరింపఁ గోరుచున్నాను.

అసఫ్:—అవశ్యము.

[తెరదింపవలెను].

---

2 వ రంగము.

ఢిల్లీకోటలో

దివాన్-ఐ-ఖాస్-మహాలునందు.

(1) షాజహాన్ (మయూరసింహాసనము నధిష్ఠించియుండును)
(2) దారాషకో (తండ్రి ప్రక్క నొక యుచితాసనమున
గూర్చుండును.)
(3) షుజా:-(దారా తరువాత గూర్చుండును).
(4) ఔరంగజేబు:-(షుజా తరువాత గూర్చుండును).
(5) మురాదు:-(ఔరంగజేబు తరువాత గూర్చుండును.)

వారి కెదురుగ :—

(6) అసఫ్‌ఖాన్. (7) సాదుల్లాఖాన్. (8) జగత్సింహుఁడు
(9) జైసింహుఁడు. (10) దావూద్‌హాకీం. (11) జగన్నాథ
పండితుఁడు. (12) మాధవుఁడు (జగన్నాథ పండితుని
శిష్యుఁడు.) కూర్చుండియుందురు.

(ఇరువురుసేవకులు ఖడ్గపాణులై చక్రవర్తికిరువంకల నిలువబడుదురు)

సాదుల్లాఖాన్ —(లేచి) సభాసదులారా! షాజహాన్ చక్రవర్తి నేడొక ప్రకటన గావించుటకై మిమ్ముల నందఱ నిట కాహ్వానించిరి. ఈశుభదినమున చక్రవర్తి జ్యేష్ఠపుత్రులైన దారాషకోప్రభువు జన్మదినోత్సవముకూడ నగుటచే మొగలాయి రాజ్యమునందలి యాయాభాగములకు చక్రవర్తి తమనలువురు కుమారులను ప్రతినిధులుగా నియమించుచున్నారు. దారాప్రభువును పంజాబునకును షుజాప్రభువును బంగాళమునకును, ఔరంగజేబుప్రభువును గుజరాతునకును మురాదుప్రభువును దక్షిణదేశమునకును నియమించుచున్నారు. వారిక నీప్రమాణమును గైకొందురుగాక.

[అని సాదుల్లా దారాకొక ప్రమాణపత్రమునందిచ్చి తన యాసనమునఁ గూర్చుండును]

దారా:—(ప్రమాణపత్రమును ప్రధానమంత్రినుండి గైకొని, లేచి, నిలువఁబడి ఇట్లు ప్రమాణముఁ జేయును):— నేను పంజాబురాష్ట్ర ప్రతినిధిగనుండి మొగలాయిరాజ్య క్షేమముకొఱకును యందునివసించునట్టి మహమ్మదీయ హిందూ మతస్థుల సంరక్షణముకొఱకును నా సర్వశక్తులను వినియోగించి, ప్రజాసేవయు మతసేవయు

ప్రభుసేవయు నిరంతరము సలుపుచు, చక్రవర్తియెడ భక్తి కలిగి యుందునని, మనఃపూర్వకముగ నల్లాపైఁ బ్రమాణము సేయుచున్నాను. (అని జదివి పత్రమును షుజాకిచ్చి చక్రవర్తికెదురుగ మోకరించి సలాముచేసి మరల తనయాసనమునఁ గూర్చుండును.)

షుజా:—(లేచి దారాప్రభువలెనె ప్రమాణమునుగైకొని పంజాబునకుమారు బంగాళము అనిమార్చిచదివి దారావలెనె తండ్రికిసలాముజేసి తనస్థానమునఁ గూర్చుండును.)

ఔరంగజీబు:—(లేచి షుజావద్దనుండి పత్రమునుగైకొని అందున్న ప్రమాణమునందలి 'హిందూ' అనుపదమునువదలి తనపరగణా గుజరాతు యనిజదివి, పైవారివలెఁదండ్రికి సలాముచేసి తనయాసనమునఁ గూర్చుండును.)

మురాదు:—(ఔరంగజీబువద్దనుండి ప్రమాణపత్రమునుగైకొని దారా,షుజాలవలెనె జదువుచు, తనపరగణామాత్రము దక్షిణము అనిమార్చి పైవారివలెనె తండ్రికిసలాముచేసి తనస్థానమునఁ గూర్చుండును.)

షాజ:—పండితవర్యా! మీరింక గానమును ప్రారంభింపవచ్చును

జగన్నాథపండితుఁడు:—(సేవకుఁడులోననుండి యొకతంబుర మాధవునకందిచ్చును. అంతట జగన్నాథమాధవులొక ముఖమల్ మెత్తపైఁ గూర్చుందురు.)

ఔరం:—(లేచి)నాయనగారూ! మీారుదయాపూర్వకముగ నేఁడునాకొసంగిన రాజప్రతినిధిపదవికిని, నాకుమీారుగావించిన యీాయపూర్వాదరమునకును కృతజ్ఞతాసూచకముగ, నేనొకసారి మోతీమసీదునకుఁబోయి, యాయల్లాకు వందనములర్పించి వచ్చెదను. సెలవొసంగవేఁడుకొనుచున్నాను.

షాజ:—అవశ్యముగ నట్లుచేయవచ్చును కుమారా! (ఔరంగజీబునిర్గమించును.)

మాధవుఁడు:—(తంబురశ్రుతిని ప్రారంభించును.)

జగన్నా:—ద్వి॥ గురుకృపభీష్మాది – గురువులతోడఁ।
గురువంశమంతయుఁ – గురుభూమిలోన।
శూరులౌరసపుత్ర – వీరులతోడ।
ఘోరయుద్ధంబునఁ – గూలదేశమున।
బేరువాసియులేని – పిఱికిపందలును।
గౌరవహీనులౌ – కాపురుషులును।
పరులనువంచించి – బ్రతుకువణిజులు॥
పరసేవకైజను – ల్పాపులాడఁగను।
జారచోరులబాధ – చాలహెచ్చంగ।
భారతవర్షంబు – పరితాపమొంద॥
శూరుఁడౌ ప్రభులెందు – జూడరాకున్న॥
ఘోరమాముూదుతోఁ – గొంకకబోరె॥

దురమునపృథ్వీశుఁ - దొరగంగఁదాను
పరికించికావంగ - ప్రభువులులేక।
పరరాజకులముచే - భరతఖండంబు।
పరిపాలనముసేయ - బడుచుండఁగాను।
పరిపరివిధముల - పాడిపంటలను।
పరులుదోచుకొనంగ - ప్రజలల్లలాడ।
భారతస్త్రీల గా - డ్వడఁగొంచుఁబోవ॥
బీరంబువోనాడి - బిరుదులువిడిచి।
పౌరుషహీనులై - ప్రజపడియుండ।
భారతభూమికి - బాబరే తెంచి।
ధీరుఁడైరాజ్యప్ర - తిష్ఠయొనర్చి॥
కారుణ్యమునగావ - గాసంతమేని।
పరరాజ్యమనిమెడి - భావమ్ములేక।
వఱలెడుభక్తితోఁ - బ్రజలుగొల్వంగ।
ధీరుఁడౌమీతాత - స్థిరకీర్తితోడ।
భారతావనినెల్లఁ - బాలించెఁదొల్లి।
చిరకీర్తిమీతండ్రి - చెలఁగిపాలించి।
స్థిరమైనయీరాజ్య - భరముమీయందు।
కరముప్రేముడినిల్పి - గాంచెస్వర్గంబు।
కరుణహిందువులను - దురకలనెల్ల
సరిసమానులుగాఁగ - సంతోషదృష్టి।
యిరుసంఘములప్రజ - కింపుదళ్కొత్త।

నీ రెండుసంఘాల - నెసఁగువిజ్ఞాన।
సార మేకముచేసి - సౌరుచేకూర్చి।
భరతఖండమ్ము సౌ - భాగ్య మొందంగ।
వఱలెడుసంప్రీతి - బాలించుచుండ।
దారక్షితీశుండు - దాక్షిణ్యమూర్తి
మీరాజ్యభారంబు - మీజాడలరసి।
తురకలహిందువులఁ - దులగానసీతి।
పరిపాలనముసేయ - బిరుదు తాఁబూనె।
భారతవర్షమ్ము - భయమింకవీడి।
పౌరుషజ్ఞానము - ల్వరగ మిన్నంది।
మరలదాఁదలయెత్తి - మసలఁగన్నార।
చిరకాలమునఁగాంచ - చేకూఱెనయ్య।
పరమేశ్వరుఁడుమిమ్ము - గరుణతోఁగాంచి।
యురుకీర్తియొసఁగిమి - మ్మరసిరక్షించు ॥

"శ్లో॥ భూమీనాథ 'శహాబదీన' భవతస్తుల్యోగుణానాంగణై
రేతద్భూతభవ ప్రపంచవిషయేనాస్తీతికింబ్రూమహే?
ధాతా నూతనకార్యశౌర్యాదిపునస్సృష్టింనవాంభావయే
న్నస్యాదేవ తథాపి తావకతులాలేశందధానోనరః॥"

పాజ:-(గడ్డమునిమురుకొనుచు) పండితవర్యా! మీగానామృత
ము చాలనద్భుతము! భావగర్భితమగు మీగీతికావైఖరి
మృదుమధురమైన మీవాఙ్మయమునకె తగియున్నది.

జగన్నా:—చిరకాలము దక్షిణహిందూదేశమునకు రాజప్రతినిధిగనుండి తెలుఁగుదేశమున ప్రభువులు కొంతకాలమునివసించుటచేకాఁబోలు, మాకర్ణాటగానంబునను మావాఙ్మయమునందును చక్కనియభిరుచి చక్రవర్తి కమరియుండెను.

దావుద్ హాకీం:—పండితవర్యా! మీగానమార్దవము మీవాఙ్మయపరిచయమక్కఱలేకయె శ్రోతలహృదయము నాకట్టఁగలదు. (తనలో) ఈపండితుండు బలేచిత్రమైన మానిసివలె గనుపట్టుచున్నాఁడు!

జగన్నా:—షాజహాన్ చక్రవర్తియు, రాజకుమారులును, హిందూమహమ్మదీయ విజ్ఞానములు రెండును రెండునేత్రములవలెఁ జూచుకొనుచు నీమొగలాయిరాజ్యము నఖండవైభవముతో వెలయింపఁబూనుట చాలముదావహము. నేఁడు వారట్టిప్రమాణములఁ గైకొనుటచే ప్రజలుజాలసంతుష్టిజెందెదరు.

దారా:—తండ్రీ! ఈపండితపుంగవునియొద్ద నేను హైందవవిజ్ఞానవిషయములు గ్రహించుచుంటిని. వీరిరాజకీయపరిజ్ఞాన మపూర్వభావవిలసితము. ఇట్టిపండితునియనుభవములు భావిభరతఖండ పరిపాలనావిధానమున కత్యంతావశ్యకములు.

జగన్నా:—ప్రభూ! సర్వమానవ సౌభ్రాతృత్వమును జూపునట్టిమీసాంఘికజీవనమునకు నిఖిలజీవకారుణ్యమునుద్దే

టించు మావిజ్ఞానవిలసనమువలన బంగారమునకుఁ బరి మళమబ్బినట్లీ విశాలభరతఖండమునందొక నూతనశక్తి పొడుకొని మనరెండువిజ్ఞానముల యేకీభావమువలన దేశౌన్నత్యము పెంపొందుననుట నిస్సంశయము. మీ తాతయగు నక్బరుచక్రవర్తి నాటినబీజములను మహా వృక్షముగ మీరు బెంచిరి. ఇఁకదానినుండి యమృత ఫలములను దీయుభాగ్యము దారాప్రభువు హస్తము లందున్నది.

షాజ:—మీరుచెప్పిన దెంతయు సమంజసము. మొగలాయి రాజ్యము వృద్ధినొందవలెనను సదుద్దేశ్యముతో మా తాతయగు నక్బరుచక్రవర్తి హిందూ మహమ్మదీయ సంఘ సఖ్యతచేకూర్చి వీరులగు రసపుత్రులనుండి మా తల్లిగారిని మాతండ్రిగారికిఁ బరిణయమొనరించెను.

దారా:—నాయనగారూ! మనసామ్రాజ్యము చిరస్థాయిగ నుండవలెను. మనకుఁగూడ జన్మభూమియగు నీహిందూ దేశమభ్యున్నతికి రావలెను. ఈరెండాశయములను నెఱ వేరుటకు హిందూమహమ్మదీయ సంఘములు రెం డును పరస్పరసహాన స్నేహములతో వర్తిల్లవలెను. లేని యెడల నీరాజ్యము కేవల మతపరమార్థజ్ఞాన శూన్యు లగు నావేశపరుల చేతిలోఁబడి వినాశముచెందును.

అసఫ్ఖాన్—శహంభాష్! గానవిద్యాప్రదర్శనమును, మహా రాజకీయ సమస్యగాఁగూర్చిన జగన్నాథపండితుని గీతి

కాశక్తి మిగుల స్తవనీయము. మేము పెద్దవారమైతిమి. హిందూమహమ్మదీయ మైత్రికై మేము చేసినకృషి దారాపూర్తిగ సఫలతనొందింపఁగలఁడని యాసించుచున్నాము.

షాజ:—పండితవర్యా! మీగానవైభవమునకును మీరాజ్య సేవాదీక్షకును మిమ్ము వెండినాణెములతోఁ దులతూఁచి మీకుపారితోషికముగ నిచ్చుచున్నాము. మన రెండు సంఘముల మైత్రికిని మీరు మాదారా కుమారునకుఁ దోడ్పడి మొగలాయిరాజ్య వైభవమును సర్వతోముఖముగ బెంపొందించుటకు నిరంతరము కృషిచేయుదురుగాక.

దావుద్:—(తలపంకించుచు గడ్డమూఁటికి నివురుకొనుచు దనలో) ఈహిందూపిశాచము మా మొగలాయి దర్బారునందు పాదుకొనునట్లున్నది!

జగన్నా:—సార్వభౌమా! తమయాజ్ఞానువర్తికింతగా తమరు సెలవీయవలెనా? అవశ్యకర్తవ్యమును చేయుటకు నేనెన్నఁడును వెనుదీయను. రాజకుమారులవంటి విశాలహృదయులీ దేశమున నాచంద్రతారముగఁ బాలించునటుల నాసర్వశక్తియుక్తులను ధారవోసెదను.

జగత్సింహుఁడు:—నేఁడు చాల సుదినము.

జయసింహుఁడు:—సార్వభౌములు తలంచిన కార్యము బహుజన స్తవనీయము. కాని రాజకుమారులందఱును గలసి

యట్టి మహత్తరసమన్వయమునకుఁ జేయూఁత నొసంగ వలెనుకదా!

సాదుల్లా:—(తనలో) ఔరా! ఈహిందూపండితుఁ డెంతటి యుక్తిపరుఁడు! మొగలాయిరాజ్య క్షేమమను పేరుతో మాంమహమ్మదీయరాజ్యమునందు హిందువులకుఁగూడ సమానహక్కులను బ్రతిపాదింపవలెనని ప్రయత్నించు చున్నాఁడు. దారా హిందూపక్షపాతము నందఁగాఁగొని మొగలాయిరాజ్యమున హిందువుల పలుకుబడిని సాగిం పఁజూచుఁచున్నాఁడు. నిజముగ దారాయె జక్రవర్తి యైనచో మహమ్మదీయులనిన హిందువులకున్నభయము పూర్తిగనడుగంటును. కానిమ్ము నేనింక నౌరంగజీబును జక్రవర్తిగాఁ జేయుట కన్నివిధములఁ బ్రయత్నిం తునుగాక. (ప్రకాశముగ) చక్రవర్తీ! జయసింహుఁడు చెప్పినట్లు, తమకుమారులందఱును దారా ప్రభువుతోఁ గలసి పనిసేయసమకట్టినచో మీరుతలంచిన హిందూ మహమ్మదీయ సఖ్యత కుదురుట కావంతయు సంది యములేదు.

షాజ:—దారాసౌభ్రాతృత్వమును ధైర్యసాహసములును, జన వశీకరణశక్తియు లోకవిదితముకదా! ఖాన్‌వర్యా! ఆతని సోదరులుమాత్రమాతనితో నేల సహకరింపకుందురు?

జయసిం—ఔను. చక్రవర్తికుమారులకందఱకును మొగలాయి రాజ్యక్షేమము వాంఛనీయముకాదా! మంత్రివరా!

సాదు:—కా కేమి! మొగలాయి రాజ్యాభివృద్ధికోరుట రాజకుమారుల కేకాక ప్రతిమహమ్మదీయునికిని ప్రథమకర్తవ్యము. కాని యెవ్వరెంతయత్నించినను, హిందూమహమ్మదీయ విభేదములునశించుట, ప్రాక్పశ్చిమములకలయికవలె నసంభవమనినాయూహ.

దారా:—(చిఱునగవుమోమునదోఁప) అమాత్యశేఖరా! ఏనాఁడు మానవహృదయమున మాత్సర్యమునశించునో, యానాఁడె దిక్కులన్నియుఁబిక్కటిల్ల నేదిక్కునఁజూచినను 'అల్లా' యొక్కఁడె మహత్తరవికాసముతోఁ జూపట్టుచుండును. మనహృదయకుహరమునందలి యసూయాంధకారములచే వివిధదిశలేర్పడి మనకు దిగ్భ్రమమాపాదించుచుండును.

జగత్సిం:—సాదుల్లాఖాన్ మంత్రివరుఁడుజెప్పిన విభేదములు చక్రవర్తికుమారులందు కలుగకపోవు. ఔరంగజీబు రాకుమారుఁడు నేఁడు తీసికొనిన ప్రమాణమును జక్రవర్తిపూర్తిగ గమనించిరోలేదో.

అసఫ్:—సోదరా! కాలమెయన్నిటినిఁ జక్కపఱుపఁగలదు. న్యాయమైన యంతఃకరణముతో మానవుఁడొనరించు కృషిమాత్రమెనిలిచియుండును. ఈర్ష్యాసూయలు తాత్కాలికములు. అవి కొంతయుద్రేకమును జనింపఁజేసినను గంభీరహృదయులనవి బాధింపఁజాలవు.

జగన్నా:—ఖాౕ పుంగవా! ఎన్నిభిన్నమతములన్నైన నీభారతవర్షమునందలి యార్షవిజ్ఞానము, వివిధనదీనదములను మహాసముద్రమువలె గ్రసింపఁగలదు. మాౕ దైవమునకుఁ దూర్పుననుదయించుసూర్యుఁడును, పశ్చిమమునంబుట్టు,చంద్రుఁడునుగూడ రెండునేత్రములు.

పాజ:—మొగలాయిరాజ్య భావిసంపదకుఁబునాదులు హిందూమహమ్మదీయపరస్పర సహనస్నేహములైనచో రాజ్యము చిరస్థాయికాఁగలదని మాదృఢవిశ్వాసము. పండితవర్యా! దారాకుమారు నప్రతిహతరాజనీతిజ్ఞునిఁగఁజేయు భారము మీయందును సాదుల్లాఖాన్ నందునుంచితిమి. నేఁటినుండియు మొగలాయిరాజ్యమునందు హైందవధర్మపరిపాలన క్రమముగజరుపుట్కై మిమ్ము మాసామ్రాజ్యమంత్రివర్గమునందలి పండితరాజపదవికి నియమించుచున్నారము. ముద్రికలివిగో. కైకొనుఁడు. (అనిజగన్నాథునకుఁ జక్రవర్తి ముద్రికలనిచ్చును.)

పండితరాయలు:—(లేచి చక్రవర్తి కడకుఁబోయి ముద్రికలనుగైకొని) దేవరయాజ్ఞానుసారము నాశక్తి కొలఁది దేశాభ్యున్నతికై తప్పకపాటుపడెదను.

(అంతట, చక్రవర్తి యాజ్ఞపై సేవకులు పండితరాయలను నలువదియైదువందల వెండినాణెములతో తూఁచుదురు. వానినిఁ జక్రవర్తి పండితరాయలకు బహుమతిగానొసంగును.) ——— (తెరదింపవలెను.)

3 వ రంగము.

దారాభవనమునందలి గ్రంథాలయము – దారాషునిశితముగ
భగవద్గీతను జదువుచుండును – పండితరాయలును,
అసఫ్‌ఖాన్‌ను ప్రవేశింతురు.

దారా:—(లేచి యిరువురనెదుర్కొని సగౌరవముగా నుచితాసనములపైఁ గూర్చుండఁబెట్టును) పండితవర్యా! మీరును మాతాతగారును సమయమున కరుదెంచితిరి. నేనీగ్రంథమును జదువుచు మీరువచ్చిన బాగుండునని యనుకొనుచుంటిని.

పండిత:—ప్రభూ! మీసత్సంకల్ప మన్యథా యెట్లగును?

దారా:—తాతగారూ! హిందూ మహమ్మదీయ మతసమీకరణము చేయఁగల యొకమతగ్రంథమునురచించి మన రెండు మతముల సామరస్యతకు లోకము నొప్పింపవలెనను కుతూహలముతో నిన్నరాత్రి యోగవాశిష్ఠమును జదువుచు నటులనే నిద్దురఁజెందితిని. అంత నొకమహత్తర స్వప్నముకలిగెను.

అసఫ్:—బిడ్డా! ఆ స్వప్నమేమి?

దారా:—వసిష్ఠమహర్షి రాముని వెంటఁబెట్టుకొని నాశయనాగారము ప్రవేశించెను. నేనుతటాలునలేచి వారినెదురుకొనఁబోవ వసిష్ఠుఁడు రామచంద్రా! యీతఁడు నీసోద

రుఁడు నీవలెనీతఁడుగూడ సత్యాన్వేషణకై కృషిచేయు చున్నాఁడు. వీనిని కౌఁగలింపుము. అనిరామునితోఁ జెప్ప నాతఁడు నన్ను కౌఁగలించుకొనెను. అంతనాయిర్వురు నాయందు విలీనమైరి. ఆస్వప్నమునుస్మరించిన నాకు హర్షోత్కర్షముచే నొడలుపులకరించుచున్నది! తాత గారూ!

పండిత:—ప్రభూ! మీరు చక్రవర్తియైనచో నారామచం ద్రుని రాజ్యమును మరల నీభారతవర్షమున నెలకొల్పఁ గలరు.

అసఫ్:—నీవిప్పుడు చదువుచున్న దాయోగవాసిష్ఠమా?

దారా:—కాదు భగవద్గీత. మనమత గ్రంథమగు ఖురానునకును నీహిందూమత గ్రంథమగు భగవద్గీతకు ననేకవిషయ ముల సామరస్యము కాన్పించుచున్నది.

అసఫ్:—ఔను. మనమహమ్మదు ప్రవక్త కర్తినిచేఁబూనిమన మహమ్మదీయ మతమును బ్రచారము జేయుమనినట్లు కృష్ణుఁడుగూడ తనశిష్యుఁడగు నర్జునునియుద్ధమునకై ప్రబోధించి దుర్మార్గులగు కౌరవు లనుకాఫరులనుసంహ రింపఁబ్రోత్సహించెను.

దారా:—నేను నారెండుగ్రంథములను సమగ్రముగఁజదివితిని. కాని మనమతకర్తయగు మహమ్మదుగాని హిందువు లకుదైవమగు శ్రీకృష్ణుఁడుగాని తోడిమానవులను హిం

సించి మతములను బ్రచారము సేయుట కెన్నఁడునుదోఁ్బధిం
చి యుండలేదు. తాతగారూ! కౌరవులలో గొందఱు
కాఫరులైనఁగావచ్చును. వారియందుగూడ భీష్మద్రో
ణాది మహాభక్తు లెందఱో కలరు.

అఫ్:—బిడ్డా! నీవు చెప్పునది చాలనపూర్వముగనున్నది. మత
ప్రచారమునకు ధర్మాస్త్రులననుంచుట ముఖ్యముకదా!
హిందూమత గ్రంథములందు భగవద్గీతయొకప్రధాన
గ్రంథమే.

దారా:—మతము, ధర్మము, నీతి యనునీమూఁడు విషయములు
మానవజాతికి ముఖ్యములు. అందుమతము వ్యక్తిగత
ము. ధర్మము సంఘముచే నాచరింపఁబడునట్టి యాచార
విశేషము. అనేకవ్యక్తులొకేరీతిని ధర్మమునాచరించు
చో నదియొకసంఘముగా నెన్నఁబడును. అందుచేతనె
హిందూసంఘమనియు, మహమ్మదీయ సంఘమనియు
క్రైస్తవసంఘమనియు బిలువఁబడుచుండుటవారు వారె
వారిసంఘధర్మముల నాచరించుటంబట్టియె. ఇఁక నీతి
సార్వకాలీనము, సార్వజనీనము. అయ్యది మానవజాతి
యందలి వివిధసంఘములకొక్కటే. మతము పేరిటఁగాని
యాచారము పేరిటఁగాని యొకరినొకరు హింసాదూషణ
ములకుఁబాల్పడుట యవినీతి. అట్టిదూషణవలనఁ గాని
హింసవలనఁగాని, సంఘవ్యక్తులందు నీతినశించి తుదకు
వారిమతమె శూన్యమగును.

అసఫ్:—అట్లయిన మతమునకును సంఘమునకును సంబంధమూ లేదందువా ?

దారా:—లేకేమి ? మానవసృష్టియను మహావృక్షమునకు మతము బీజము ధర్మము స్కంధము నీతి మూలము మతప్రచారము దుర్మార్గులను సంహరించుటకన్న దుర్మార్గత బోఁగొట్టఁగనుట సమంజసము అన్ని సంఘములందును దుర్మార్గులు దుర్నీతిపరులుందురు వారిని శిక్షించుటకును నీతిమార్గమున నెలకొలుపుటకును ప్రభుత్వములేర్పడినవి. కాని మతమెవ్వరిని హింసించుట కొప్పుకొనదు. అట్టిహింస గీతలయందు గృష్ణుఁడెన్నఁడును బోధించియుండలేదు అహింసయను నమృతరసముండఁగాని మతమను బీజము మొలకనెత్తనేరదు.

అసఫ్:—గీతలయందు యుద్ధప్రసంగము పలుతావులఁ గానవచ్చుటయె కాక కృష్ణుఁడర్జునుని యుద్ధమున కుత్సాహపరచుటకూడ చూపట్టుచున్నదే ! దాని నెట్లు సమర్థింపఁగలవు కుమారా !

దారా:—తాతా ! లోకమునం దుపదేశికులు తమ శిష్యుల మానసిక వ్యవస్థితినిఁబట్టియు నుపదేశకాలమున నేప్రసంగవశమున నా యుపదేశము చేయఁబడుచున్నదో దానిని గమనించియుఁ దమ యుపదేశములకు లక్ష్యములను జూపుదురు. అర్జునుఁడు క్షత్రియుఁడు అనేక

యుద్ధములం దాఱితేఱిన వీరుఁడు అందుచే నాతని మానసికస్థితి యుద్ధతంత్రనిష్ఠితము. కాకతాళీయన్యాయముగ నా యుపదేశకాలమునకు యుద్ధమే ప్రవృత్తము కానైయుండెను. కావునఁ గృష్ణుఁడర్జునని కా యుద్ధప్రసంగముచే పరమార్థము నుపదేశించెను. ఆకృష్ణుఁడె యంతకుఁబూర్వము తన్నుఁ బ్రేమించిన స్త్రీలగు గోపికలకు రసికప్రసంగవశమున నిశ్శ్రేయసపదప్రాప్తి సాధనమును దెలియఁజేసెను ఫలకాంక్షలేక కర్మల నాచరించుచు నియతముగ తన ధర్మమునఁ బ్రవర్తించుటయె మానవజీవిత పరమావధి యని మాత్రమె గీత చెప్పుచున్నది. కాని యుద్ధము పరమార్థమని యందు సూచింపలేదు.

అసఫ్:—ఫలాపేక్షలేక నెల్లప్పుడు మనము కర్మల నాచరింపఁ గలమా ?

దారా:—అచ్చట నాకును గొంత సందేహము కలుగుచున్నది. ప్రభుత్వముకొఱకో ధనముకొఱకో యశముకొఱకో మన మేకార్యమునైన జేయఁజూతుము కాని నిస్సంగముగ గర్మల నాచరించుట దుర్ఘటమేమొ యని నేనును సందేహించుచున్నాను.

పండిత:—ప్రభూ! మీరేల యచ్చట సందేహింపవలసివచ్చెనో నాకు గోచరించుటలేదు. తొలుత మనము ధర్మవ్యతిరి

క్త ముగాని కోరికలుమాత్రము కలిగియుండి కర్మలను జేయుచున్నచో గ్రమక్రమముగ ధర్మ విహితసత్కర్మా నుష్ఠానముచే చిత్త మహంకార రహితమై యొప్పును. నియమబద్ధమగు కామ మీశ్వర ప్రేరితమగుటచే నది చిత్త శాంతికి భంగముకలుగఁజేయదు అట్టి కర్మలవలన సంఘమున కుపద్రవ మొకప్పుడును గలుగదు.

అసఫ్:—మీరు ధర్మవ్యతిరిక్త ముగాని కోరికలు మానవులకు కలిగియుండవచ్చునంటిరి మీ ధర్మశాస్త్రములందు క్షత్రియునికి యుద్ధము ధర్మమందురుకదా అయ్యది మానవుల కుపద్రవము కలిగించుటలేదా? పండితరాయా!

పండిత:—క్షత్రియునకు యుద్ధము దేశరక్షణమునకును మానరక్షణకును దుష్టశిక్షణకుమాత్రమెగాని యొరుల ధనమును రాజ్యమును స్త్రీలను హరించుటకావిధి ప్రభూ!

అసఫ్:—అట్లయిన నిఁక యుద్ధములులేనిచో రాజ్య మభివృద్ధిగాంచు టెట్లు? రాజులు తమకున్నదానితో సంతుష్టిఁ జెందక రాజ్యముల నభివృద్ధిజేయవలెనని మీశాస్త్రములుగూడ వక్కాణించుచున్న వే.

పండిత:—

మ॥ అకటా! భూవర! శాస్త్రముల్ పృథ్విలో ♦ నారూఢ
విజ్ఞానులుం।
అకలంకాత్ములు నిత్యముక్తులునులో ♦ కానీక భద్రార్థులై।

ప్రకటింపంగవిచారహీనులగుదు ♦ స్వార్థప్రచారాశయుల్।
వికటానర్థకరార్థకల్పనలతో ♦ విద్రోహముజ్జేసెడిన్॥

ప్రభూ! ప్రతిమానవునకును సంతుష్టి తృప్తి యను నీ రెండు మానసికధర్మములును ప్రధానములు రాజ్యాభివృద్ధి యా దేశ ప్రజాపోషణకా లేక నా యా పరిపాలకుల దురాశాదవానలాహుతికొఱకా? తమరాజ్యములందలి ప్రజాపోషణమె యుద్దాశయమైనచో పెఱరాజ్యములలోనివారుమాత్రము మానవులుకారా ? వారెవరిపై మరలదండెత్తవలెనో !

దారా:—తాతగారూ! మీరడిగిన ప్రశ్న కీభగవద్గీతయందె చక్కని యుపపత్తిని గృష్ణుఁడు చెప్పియున్నాఁడు అది చదివి వినిపించెదను.

శ్లో॥ "సహాయజ్ఞైః ప్రజాస్సృష్ట్వా పురోవాచ ప్రజాపతిః।
అనేన ప్రసవిష్యధ్వమేషవోస్త్విష్టకామధుక్॥"

అని నిర్వచించెను.

పండిత:—అసఫ్ఖాన్ ప్రభూ! దారాప్రభు వాశ్లోకమునందలి పరమార్థమును జక్కఁగ సమన్వయించిరి. దానినె మా భాగవతమునఁగూడ స్పష్టతరముగ విశదీకరింపఁబడెను. పృథుచక్రవర్తి భూమిని గోరూపముచేసి మానవసంఘమునకుఁ గావలసిన సమస్త వస్తుసముదాయమును ప్రబితికెనను నితిహాసము మనకుఁగావలసిన ద్రవ్యముల నీ

భూత ప్రకృతినుండి పడయవలెనని సూచించుచున్నది. అట్లు సంపాదించుటకు సమర్థులగు శాస్త్రజ్ఞులను బోషించి రాజ్యమునందలి ప్రజలకుఁ గావలసిన పదార్థజాలము నీప్రకృతినుండి పడయుట ప్రభువుల కర్తవ్యము. వారి యందు ప్రజారక్షణభారము నిక్షిప్తమైయుండుటచే నట్టి దివ్యకృషికి వారె బాధ్యులు. అందుచే ప్రభువులుసంతుష్టిజెంది వారికి దిన నన్నమును గట్టగుడ్డయుఁ బుష్కలముగనున్నవని యూరకున్నచో రాజ్యమునందలి ప్రజాభివృద్ధికిఁదగిన ద్రవ్యసమీకరణము జరుగదని శాస్త్రములట్లువారిని హెచ్చరించెనేగాని రక్తపాతమున కెన్నఁడును బురికొలుపలేదు.

అసఫ్:—కుమారా! మనమతకర్తయగు మహమ్మదు కత్తినిచేఁబూని మనమతమునువ్యాపింపఁ జేయుట కెవిధించియుండలేదంటివి. నీవట్లనుటకు హేతువేమి ?

దారా:—తాతగారూ! మనమహమ్మదు ప్రవక్తజన్మించిన దేశమునందలి ప్రజలాకాలమున దురాచారపిశాచగ్రస్తులై పరదార పరధనాదుల నపహరించుచు నాస్తికులై నీతిబాహ్యతతోఁ బ్రవర్తించుచుండిరి. వారిని నీతిపథమునకుఁద్రిప్పవలెను. లేకున్నవారియందు మతప్రచారమునకు తావేలేదు. అందుచేవారిని భయపెట్టి యాస్తికులుగఁజేయుటకును నైతికధర్మములనుబోధించుటకునట్లు చెప్పియుండునేగాని, పెఱమతములను బాడుచేయుటకు

నామతస్థులను హింసించుటకు మహమ్మదుబోధించి యుండలేదు. దయాసత్యశౌచములునార్జవములేనివారిని మనముకాఫరులందుము. హిందువులు రాక్షసులందురు. అట్టివారిని విషసర్పవృశ్చికములవలె జూచుటకన్నిమతములు నుద్బోధించినవి. "జహిశత్రుం మహాబాహో కామరూపందురాసదం" అనుగీతావాక్యమె సర్వమతసారము.

అసఫ్:—బిడ్డా! నీవుచెప్పునది కడుసమంజసముగఁ దోఁచుచున్నది.

దారా:—పండితరాయా! మన రెండుమతములుగూడ రెండుసముద్రములవలె సామాన్యజన సముదాయమునకు వాని పరమార్థములను గ్రహింపదుస్తరములుగ నున్నవి. రెండుమతములోకే నీతినిబోధించునను ప్రధానాశయమును లోకులుచక్కఁగ సమన్వయించు కొనఁగలిగిన నొక్కగ్రంథమును రచింపసమకట్టితిని. అందులకై మీయుత్కృష్ట గ్రంథానుభవ లోకానుభవము లావశ్యకములు. మీరునాకృషియందు తోడ్పడవలెను.

చం॥ అరయుగపండితాళిహృద ♦ యంబున నీసుజనించెరాజులీ
ధర నతిభోగలాలసమ ♦ దంబునగాంచరుక్రిందుమీదుదా।
మెఱుఁగరలేరులోకులు క ♦ వీంద్రసుభాషితభాషితంబుల।
వ్వఱుగునఁడాగి కాలమహి ♦ మంబున డిందెనసమస్త
శాస్త్రముల్॥

పండిత:—ఔను దారాప్రభూ! మీరే యట్టియుద్గ్రంథరచనాదక్షులు. మీయందు మనయుభయమత సమ్మేళనారూపమగుమహావృక్షము బీజరూపముగ నిబిడీకృతమైయున్నది. మీప్రపితామహుని దివ్యకళాజీవిక మీపితామహిరక్తకణములందులీనమై మీహృదయమున నాటుకొనియందలి ప్రేమ రసార్ద్రతచే నవనవోన్మేషముఁగాంచుచున్నది. మీరట్టి గ్రంథరాజముల నిర్మించుటయేకాక మీయపూర్వ మేధాసంపత్తిచే నీభరతఖండము నజాతశత్రునివలె పాలించుభాగ్యము కలుగుటకైయీవిప్రుఁడు మీతోనెల్లప్పుడు సహకారముసలుపుటకు సంసిద్ధుఁడు.

దారా:—(లేచి పండితరాయునిహస్తమునొకచేతనుఅసఫ్‌ఖాన్‌హస్తమునొకచేతను బట్టుకొని) ఈనాఁడెశుభముహూర్తము, పెద్దలగు మాతాతగారుకూడ నుండుట నాభాగ్యము. నేఁడే నేనాగ్రంథరచనకు సంకల్పించెదను.

అసఫ్:—బిడ్డా! నీవును పండితరాయలును నీభరతఖండమున మనరెండుసంఘములు పరస్పరద్వేషముచే నశింపకుండ సంపూర్ణశాంతితో మెలంగుటకు సర్వతోముఖకృషిచేయుట కాయల్లాతోడ్పడుఁగాక. నేను రేపుతెల్లవాఱకమునుపే మక్కాయాత్రకుఁ బయనమై పోవుచున్నాను.

పండిత:—ఖాన్‌వర్యా! మీరుయాత్రాసంరంభమును ముగించుకొని మరల త్వరలోమమ్ముకలసికొనుటకు భగవంతుని

ప్రార్థించుచుందుము. మీరు లేనిచో చంద్రుఁడు లేని నిశి వలె నీ మొగలాయి రాజ్యము ప్రకాశింపఁజాలదు.

అసఫ్: —మీవంటి తారలుండి రాజ్యమునందు క్రమక్రమాభివృద్ధి నెలకొలుపవలెను (చిఱునగవుతో పండితరాయుని భుజముపై తట్టును).

పండిత:—మాయుద్యమములింకను నక్షత్రదీధితులవలె మినుకు లాడును ఖాన్ వర్యా!

గీ॥ కోటినక్షత్రకాంతులు ♦ గూడియైన।
తమమునుడుపంగ జాలునే? ♦ విమలమూర్తి।
చంద్రుఁడొక్కఁడు వొడమిన ♦ సాంద్రమైన।
చీకటులనెల్ల క్షణములోఁ ♦ జెఱచుఁగాదె॥

అసఫ్:—పండితరాయా! మేమెల్లకాలము జీవించియుందుమా? మా దారావంటి వర్ధమానచంద్రులింక నీసామ్రాజ్య భారమువహింప సమకట్టవలెను.

దారా:—(తన పేటికనుండి నాలుగురత్నములనుదీసి) తాతగారూ! మీరీ నాలుగురత్నములను మక్కాపాలించుచున్న యిమామునకు నావందనశతపూర్వకముగా నర్పింపుఁడు.

అసఫ్:—బిడ్డా! తప్పక నీవు కోరినట్లుచేయుదును.

(తెరదింపవలెను.)

ప్రథమాంకము సమాప్తము.

దారాషకో

ద్వితీయాంకము.

1వ రంగము.

ఢిల్లీకోట - రోషనారా భవనమునందు సుమారు పదిగడియల రాత్రివేళ - రోషనారా యొకగదియందుగూర్చుండి - ఔరంగజేబు కొఱకై నిరీక్షించుచుండును.

(1) ఔరంగజేబు (2) సాదుల్లా - యిరువురు ప్రవేశింతురు.

(రోషనారాలేచి యిరువుర నుచితాసనములపైఁ గూర్చుండ జేయును)

రోష.—సోదరా ! రాత్రిచాలఁగ్రాయినది! ఇంతవఱకును చక్రవర్తి కడనేయుంటివా?

ఔరంగ:—అక్కా ! నాపై చక్రవర్తికి ప్రబలతరమగువిద్వేషమును మనప్రతిపక్షులు పెంచిరి. అందుచే వారితో గుజరాతుపరిపాలనావిషయములుముచ్చటించుచుంటిని

రోష:—నీవు గుజరాతుప్రతినిధిగఁబోయిననాఁటనుండియు నాకీఢిల్లీకోటయందుండుటకు నెంతమాత్రముమనసొప్పుట లేదు.చక్రవర్తి దారాచేతిలోఁబడికీలుబొమ్మయై రాజ్యమునంతయు వానియిష్టమువచ్చినట్లునడుపుచున్నాఁడు.

ఔరం:—అక్కా! నేనన్నియు నెఱుంగుదును. మీరువ్రాయు చున్నయు త్తరములనుండియు, మనమిత్రులైన పెద్దలగు సీసాదుల్లాఖాన్ వర్యులునాకుబంపుచున్న రహస్యసందేశ ములనుండియు గ్రహించుచుంటిని. కాని ప్రస్తుతము నేనేమిచేయుటకునను వుపడుట లేదు.

సాదుల్లా:—ప్రభూ! దారాహిందూపక్షపాతమునానాట మితి మీఱుచున్నది. దారాయొద్ద హిందూపండితుఁడుగనుం డినహిందువునకు, చక్రవర్తి పండితరాజపదవియొసంగు టచే నాతఁడు రాజ్యతంత్రమునందు చక్రవర్తికిఁగూడ నాంతరంగికుఁడై దారాసహాయమున హిందూరాజుల పై నీఁగన్నాలనిచ్చుట లేదు. కాశ్మీరముపైదండయాత్రను నేనునడుపుచుండ నాకుదెలియకుండగనె యారాజుతో సంధిచేసికొని నన్నారాజ్యమునుండితిరిగిరమ్మని ఫర్మానా చక్రవర్తిచేవ్రాయించిరి. జైసింహుని విషయమునమా త్రము దారాపండితరాయ లెంతప్రయత్నించినను మీరనిన నాతనికున్నయభిమానమును జెడగొట్టఁజాల కున్నారు. తుదకు జైసింహుని మేనకోడలను దారాకుమా రుఁడగు సులేమానునకిచ్చి వివాహము జేయించిరి.

ఔరం:—జయసింహుఁడు మనపక్షమునబనిచేయుటకుఁ గారణ మాతనికిని దారాపక్షపాతియగు జగత్సింహునికినిగల వైరము. జయచంద్రునకు పృథ్వీరాజునందువలె రాజ

పుత్రులకు బంధుగౌరవముకన్న వైరగర్వము ప్రబల
తరము.

రోష:—అంతియె కాదు. సోదరా! జైసింహునకు మనపక్షము
నందొకవిధమైనయభిమానముకలదని నాయనుభవము.
ఇదివరలో దారాయాతనికి పలుమారు చేసిన యవమా
నములు నేఁటి బాంధవ్యము మఱపునకుఁదెచ్చునా?

సాదు:—ఔను. రాజపుత్రులవమానముచు మఱువఁజాలరు.
ప్రభూ! ఏదియెట్లున్నను మీరును షుజాప్రభువును మీ
బాంధవ్యమును మఱింతదిట్టముచేసికొనుట యుక్తము.

ఔరం:—అదెట్లుసాధ్యపడును ?

సాదు:—షుజాకుమార్తెయగు గుల్ రుక్ బనూను మీ పెద్దకు
మారుఁడగు సుల్తానుమహమ్మదునకు వివాహముచేసి
కొనుచో మీయిరువురకును పరస్పరసంబంధమేర్పడి
యొకరికొకరుసహాయముచేసికొనవచ్చును.

ఔరం:—ఖాన్ వరా ! షుజాకుమార్తెము హస్తినాపురసింహా
సనముపై నాసలేకపోవునా? నాదృష్టియందు షుజా
కన్న మురాదె యెక్కుడమాయికుఁడు.

సాదు:—మురాదునుగూడ మీరు వదలవలదు. షుజాను మన
ముచేపట్టినచో మనకుఁగొంత యుపయోగములేకపో
లేదు. మీరిరువురును హస్తినాపురమునకుసమీపమున
నున్నారు. బంగాళమున ముందుగా షుజాతిరుగుపాటొ
నర్చునట్లు మనముసాధించితిమేని చక్రవర్తిసైన్యములో

గొంతభాగమాతనిపైఁ బోవకతప్పదు. అదిమనకుఁగొంత సహుపాయముకాదా ?

ఔరం:—అట్లయినషుజాకునునాకును బాంధవ్యముసమకూర్చు వారెవ్వరు? మాయక్కయునుమీరును బాగుగనాలోచించి యట్టివారిని మీరేనియమింపవలెను. నేనెట్లయిన మురాదునకు మయూరసింహాసనముపై మరులుగొలిపి వానిని నాకు వశవర్తిగఁజేసికొనుటకై ప్రయత్నింతును

రోష:—సోదరా ! నీకును, షుజాకును సంబంధముకలుపుటకు జయసింహుఁడే తగిననయశాలి.

ఔరం:—అతనినొప్పించుటకు మనకు సాధ్యపడునా ! అక్కా !

రోష:—దానినంతయు నేనుచక్కఁబఱచెదను. షుజాకు హస్తినాపురరాజ్యముపై నున్నకాంక్ష మనమెఱుఁగుదుము. ఆతఁడందులకై ముమ్మరించె గొంత దండయాత్రాసంరంభ మొనర్చునట్లొనరించినచో వానినణఁచుటకుఁ జక్రవర్తియుదారాయును జైసింహుని తప్పకపంపుదురు. అదియే మనకుమంచితరుణము.

ఔరం:—అట్లయిన మనముమొదట చక్రవర్తికి చాలజబ్బుగనున్నదని బంగాళమున బ్రచారముచేసినచో షుజా దండెత్తుటకుఁ బ్రయత్నింపకమానఁడు.

రోషా:—అట్టి ప్రచారకులను రేపటినుండియె నేనునియమించెదను. షుజాకుఁగూడ నొకలేఖ రోషనారాబీగం వ్రాయుట మంచిది.

రోష:—తప్పక ఔరంగజేబు షుజాకు సహాయముచేయుననియు వెంటనేదండెత్తినచో హస్తినాపురకోటస్వాధీనము కాఁగలదనియు నేనువ్రాసిపంపెదను.

ఔరం:—ఈఢిల్లీకోటవిషయములును, షుజావిషయమును మీయిరువురకునువదలుచున్నాను. నేను రేపు మరల గుజరాతునకు పయనమైపోవలెను. సింధురాష్ట్రమునందు హిందువులులేకుండ పూర్తిగ తఱిమివేయుటకును నొకవేళనున్నచో వారుమహమ్మదీయమతమవలంబించుటకును తగుప్రయత్నములుజరుపుచున్నాను. నేనుసింహాసనమునధిష్ఠింపవలెనన్న హిందూదేశమునకావలనున్న మనమతస్థులరాజ్యముతోఁగలసినరాష్ట్రములగు సింధు, పంజాబు సౌరాష్ట్రములందును హస్తినాపురమందును కేవలమహమ్మదీయులేగాని యితరులుండకుండునటులఁ జేయుట నాయాశయము.

సాదుల్లా:—ఔను. అట్లుచేసినచో మనము నిష్కంటకముగ నేలవచ్చును. హిందువులెప్పటికైన మనపైఁదిరుగఁబడక మానరు. అట్టితరుణమున మనమతస్థులసహాయ మవసరము.

రోష:—కాని హిందువులలోప్రజాబాహుళ్యమునకు ప్రభుత్వమెవ్వరుచేసినను వారిమతమునందుజోక్యముకలుగఁజేసికొననిచోఁజాలునని నాయూహ. మనలోనున్నంత సం

ఘీభావము హిందువులందుఁగానరాదు. వారికిపరిభుత్వ తృష్ణ యంతగానున్నటులదోఁపదు సోదరా!

ఔరం:—అదినిజమే కాని వారుమాత్రమెల్లకాల మొకేరీతి నుందురా? మనముమహమ్మదీయులనుమాత్రమే మన మొగలాయీరాజ్యమునందు నివసించునటులఁజేసినచో మనకుఁబ్రమాదములేదు.ఇఁక రాజపుత్రస్థానమునందు సంఘీభావము కుదురకుండ జేయుటకై మన మెట్లైన జయసింహునిమాత్రము ముపయోగింపవలెను. జగత్సిం హునితరువాత జైసింహుఁడు రాజస్థానమునందుపలుకు బడికలవాఁడు.

రోష:—సోదరా ! నీవుతప్ప నితరులెవ్వరు నీహస్తినాపురసిం హాసనము నాక్రమించినను నేనాత్మహత్యనైనఁజేసికొం దును. నీవు నీప్రయత్నములం దప్రమత్తుఁడవై మెలం గుము; నేనును, సాదుల్లాఖాఁ వర్యులును జైసింహు నెట్లైనలోఁబఱచుకొని సర్వప్రయత్నములు జేయుచుం దుము. భోజనమునకుఁ జాలప్రొద్దుపోయినది లెమ్ము.

సాదు:—అమ్మా ! సెలవొసంగుఁడు. ఔరంగజీబుప్రభూ మీరు భద్రముగనన్నియుఁ జక్కఁబఱచుచుండుఁడు. నేను మీకుఁ్ఙిల్లిసంగతులన్నియుఁ దెలియఁజేయుచుం దును. సెలవొసంగుఁడు. (అని సలాముచేసి వెడలిపో వును) (అందఱు నిష్క్రమింతురు.)

2వ. రంగము.

[పండితరాయుని యంతఃపురము – పండితరాయలు సాయంకాలానుష్ఠేయములు తీర్చికొని తనకార్యాలోచనా మందిరమునఁగూర్చుండి యెద్దియోదీర్ఘముగ నాలోచించుచుండ విద్యావతి వెనుకవైపునుండివచ్చి పండితరాయలుగూర్చున్న సోఫానానుకొని యాతని వెనుక నిలుచుండును. కొంతవడికి పండితరాయలు తలయెత్తి నిట్టూర్పుతోఁ జూచుఫరికాతనియెదుట నున్న నిలువుటద్దమునందు తనవెనుకనున్న విద్యావతికాన్పింప తటాలున వెనుకకుఁదిరిగి]

పండిత:–(చిఱునగవుతో) ప్రేయసీ! నీవెంతతడవై వచ్చితివి ?

విద్యా:–(చిఱునగవుతో)చాలసేపైనది. మీరు తలవాలుచుకొని యెద్దియోనిశితముగ నాలోచించుచున్నారు. మీముఖలక్షణముఁజూడ విషమపరిస్థితులేవియో మీమానసము నుబీడించుచున్నట్లున్నది. భోజనమునుగూడ మఱచితిరి కాఁబోలు!

పండిత:–ప్రేయసీ! ఆలోచనయా...... నిశితమా...... ఔను పురుషులయాంతర్యమును గ్రహించుటయందు స్త్రీలసమానలు. తీవ్రమైనరాజకీయవిషయములు, నామానసముడోలాయమానము సేయుచున్నవి. నీవన్నట్లన్నముతినుటకుఁగూడ నిష్టమగుటలేదు.

విద్యా:–పురుషులకట్టి మనోభారము విశేషముగతట్టినప్పుడుతమ యర్థాంగులకుఁ గొంతపంచియిచ్చుట భావ్యముకదా.

పండిత:—వెట్టిదానా! మీ రెంతచదువుకొన్నను, రాజకీయ రణ రంగములందు మాత్రము మీరుమాఁకుట యప్రశస్త ము. గృహకృత్యభారము పురుషులకు లేకుండ పూర్తి యైన సహకారము వారికి మీరుచేయఁగల్గినచో నది చాలదా?

విద్యా:—మేముమాత్రము రాజకీయ రణరంగములం దేలపాల్గొ నరాదు ?

పండిత:—సఖి! మానవ సంఘమునం దేకాక ప్రతిజీవకోటియం దును పురుషునికన్న స్త్రీయెక్కుడు పవిత్రమైనదిగా నెన్నఁబడుచున్నది. స్త్రీపురుషులిరువురొకే రంగమందుఁ బనిసేయుచో గాలక్రమమున వారిమానసిక పరిణామ ములుమాఱి, పురుషులకు స్త్రీస్వభావమును స్త్రీలకుఁ బురుషస్వభావములు నంకురించును. అట్టి విపరిణామ ముచే మనోనిగ్రహము నశించును. మనోవికృతియె యాత్మవైకల్యతకును శరీరవికృతికిని మూలము.

మ॥ జగతిన్మానవులందు దానజపవి ♦ జ్ఞానక్షమాహింసలా।
దిగ సద్వృత్తులు చాలగల్గినను స్వా ♦ ధీనేంద్రియుఁడ్గానిచో।
విగతంబైజనుఁగాక నిల్చునె? మది ♦ స్వీక్షింపభాండంబునం।
బగులున్నంజలమెట్టు నిల్చుఁజెపుమా ♦ పంకేజపత్రేక్షణా?॥

విద్యా:—నాథా! స్త్రీలలోఁగూడ ననేకులు రాజకార్యధురీణలు నుద్గ్రంథరచయితలును గలరే. వారుగూడ నాయాకా

లములందు రాజకీయరణరంగములందుఁ దమభర్తలకుఁ సాయముసేయలేదా ?

సీ॥ భర్తృసత్యవ్రతా ♦ పాలనదీక్షకు
చంద్రమతీసాధ్వి ♦ సాయపడదె।
ప్రాణేశయమపాశ ♦ బంధమోక్షప్తికి
సావిత్రిశుభగాత్రి ♦ సాయపడదె।
నరకునిఁ దెగటార్ప ♦ నరసఖుండలయంగ
సత్యభామామణి ♦ సాయపడదె।
ఘోరమామూదుతో ♦ ఘోరముగాఁబోర
సంయుక్తభర్తకు ♦ సాయపడదె!

గీ॥ యుగయుగంబుల భర్తలు ♦ పగఱఁగెలువ।
భార్యలెంతయు సాయమై ♦ పఱుగలేదె।
యాడువారని మీరిట్లు ♦ లాడఁదగునె।
శక్తిలేకున్న శివుఁడైన ♦ జౌడుగాఁడె॥

ఉ॥ కార్యములందుదాసియగుఁ ♦ గష్టములొందినవేళమంత్రియై
ధైర్యముఁజెప్పనేమఱక ♦ ధర్మమునందును గామమందుద।
న్నార్యులుమెచ్చురీతిఁబ్రియ ♦ మారమెలంగియశంబు
గూర్చునా।
భార్యయెగాదెపూరుషుని♦భాగ్యపుదేవతయెంచిచూడగన్॥

పండిత:—(మందహాసముతో) విద్యా! విద్యావివేకాదులు స్త్రీల కుండఁగూడదను నిషేధములేదు. వారునుమహాత్ములు

కార్యనిర్వాహకత్వమునఁ బురుషులకండగనుండి మానవకళ్యాణమునకుఁ దోడుపడకపోయినచో నీప్రపంచము గొడ్డుపోయినదే యగును. వారు చక్కఁగ విద్యలనభ్యసించి తమబాలబాలికల కుపదేశింపవలెను. భావిభారతఖండసౌభాగ్యమునకు బాధ్యతవహింపవలసిన ప్రస్తుతశిశువులను తేజోవంతులుగను వీరులుగను జేయుభారమువహింప స్త్రీలే నడుముగట్టవలెను. గృహనిర్వాహణము స్త్రీలును రాజ్యనిర్వాహణము పురుషులును జేయునప్పుడే లోకోద్ధరణము సక్రమముగజరుగును. ఆనాఁడే దేశమునకును సంఘమునకును జక్కనివికాస మేర్పడి మానవాభ్యుదయము పొసఁగును. శిశుపోషణాత్మకమగు దివ్యకృషి, దేశసేవ, మతసేవ, సంఘసేవయుఁగావా? స్త్రీపురుషులిర్వురొకే రంగమునఁబనిసేయుచో నిఁక సృష్టియందలిభేదమునకు గతియేమి?

విద్యా:—అన్నట్లు... ...శిశుపోషణమనిన జ్ఞాపకమువచ్చినది! మనమహాదేవుఁడును మాతండ్రియు ద్వారకకుఁబోయి చాలకాలమైనది వారింతవఱకుఁ దిరిగిరాలేదు!

పండిత:—అదియే నేనును దీర్ఘముగ నాలోచించుచుంటిని గుజరాతు రాజప్రతినిధిగనున్న యౌరంగజేబు ద్వారకలోని శ్రీకృష్ణుని యాలయము బ్రద్దలుగొట్టించెనను వార్తలు వచ్చినవి. ఆపుణ్యక్షేత్రమునకుఁబోయిన కవీం

ద్రులును మాధవుఁడును నేఁటివఱకు రాకుండుటకుఁగార
ణమచ్చట నేవియో విషమపరిస్థితులు సంభవించియుం
డవలెను.

విద్యా:—మహమ్మదీయులిట్టిదుండగములను జేయకుండ బుద్ధి చెప్పి చక్రవర్తి వారినరికట్టఁజాలఁడా? తనకుమారుఁడే యిట్టిఘోరకృత్యములను జేయించుచుండ నూరకుండు ప్రభువునందింక ప్రజలకుగౌరవమెట్లుండును?

పండిత:—విద్యావతీ! షాజహాన్ మానసికప్రకృతి చాలవిపరీతమైనది. రాజపుత్రస్త్రీయందు మహమ్మదీయునకాతఁడు జన్మించుటచేనాతనిమానసమునందుఁ బ్రసరించు మాతృహృదయతత్త్వజనితప్రేమరస ప్రవాహమునందు మహమ్మదీయపితృచిత్తవికారరూపమగు మతౌద్ధత్య ఝుంఝూమారుతముచే నుద్భవించు పరస్పరసంఘర్షణా తరంగపరంపరలం దటునిటుగొట్టుకొనుచుండు నాతని బుద్ధి.

విద్యా:—అసఫ్‌ఖాన్ లేకపోవుటచే నీఁకరాజ్యమునందు దుర్ణయముల నరికట్టుప్రభువులుకూడ లేరు.

పండిత:—అందుచేతనే కేవలమహమ్మదీయమతాభినివేశపరుఁడగు ప్రధానమంత్రిసాదుల్లా మొదలు జైలునందురిదీయునుద్యోగముననున్న రహీంవఱకు మహమ్మదీయౌద్ధత్యము పెచ్చువెరుగుచున్నది. ఎట్లయిన నౌరంగజీబు

నులేవఁదీసి హిందువులనణఁగద్రొక్కవలెనని వారనేక కుతంత్రములనుబన్నుచున్నారు. దారాప్రభువువలన నవి యన్నియునింతవఱకుభగ్నములగుచుండుటచే సాదుల్లా దారాలకు నానాఁట మనస్పర్ధలుపెరుగుచున్నవి. బుద్ధిహీనుఁడగు జైసింహుఁడు రోషనారామాయోపాయములలోఁబడి యామెచేతియందు కీలుబొమ్మవలె నాడుచున్నాఁడు.

విద్యా:— జైసింగంతయవివేకియానాధా ! దారాకుమారుని కాతనిమేనకోడలనుగూడనిచ్చిరే !

పండిత:—స్త్రీల వలపులకుఁదగిలినపురుషులు యుక్తాయుక్తములు గుర్తింతురా?

శా॥ కాంతా ! యెంతయెువింతయేల? ఘనులా - గాధేయ శక్ర్యాత్మజుల్।
దంతీకుంభనిభంబులౌ గురుకుచ-ద్వంద్వంబులంజూచిమే ।
భ్రాంతింజెందఁగ ! మూఢమానవులికన్ - భామా కటాక్షేక్షణా ।
తంతుగ్రస్తవిశీర్ణకీటకములై - దర్పంబుగోల్పోవరే ॥

రాజ్యతంత్రమునఁ బరవ్యూహభేదనమున స్త్రీలు తమజాణతనము నుపయోగింతురని లోకవిదితము. ప్రభువులుకూడ ముఖ్యముగా తమబంధువివాహములను రాజ్యరక్షణాసాధనముగాఁ బరిగణించెదరు.

విద్యా:—దారాకుమారునికి జైసింహుని మేనకోడల నిచ్చుట గూడ నిట్టిదేమొ.

పండిత:—ఆవివాహమునకు దారాయెంతమాత్ర మొప్పుకొన లేదు. చక్రవర్తియె జైసింహదారాలకు మైత్రిచేకూర్చుట కొఱకుచేయించెను. ఇంతవఱకు మొగలాయి సామ్రాజ్యమునందలి ప్రముఖప్రభుకోటి యందు, ప్రేమరసము నందలి యాధ్యాత్మికానందమును గ్రహించినది దారా ప్రభువొక్కఁడె. దారానదీరాల యనుబంధమతిలోకము విద్యా!

విద్యా:—రోషనారాకూడ చాల చదివిన స్త్రీ యందురే?

పండిత:—ఏమిలాభము ? హృదయవికాసములేని విద్యాధికులను జూచి, లోకప్రతారణముకొఱకు తమ్ము వినియోగింతు రని విద్యలుగూడ దిగులొందుచుండును విద్యావతీ !

విద్యా:—దైవవశంబున సౌందర్యమునకు సౌశీల్యముగూడ నబ్బినఁగాని కేవలరూప సంపదయే ప్రధానముగఁగల స్త్రీలు లోకమున కాశీవిషోపమలు కాఁగలరు. అట్టివారు విద్యలనుగూడ నేర్చిరేని నిఁకమానవసంఘమును తబ్బిబ్బుల పాలుసేయుటలో నాశ్చర్యమేమి ?

పండిత:—రోషనారా యెట్లయిన నౌరంగజేబును మొగలాయి సామ్రాజ్యపట్టభద్రునిఁగ జేయవలెనని తనసర్వస్వము ను వినియోగించుచున్నది. చక్రవర్తి పూర్తిగయైన మనో

నిగ్రహము కలవాఁడైతన రాజ్యము నొకతీరున పరిపాలింపఁగల ప్రౌఢుఁడైనచో దారాప్రభువు తండ్రినిరాజ్యమునుగూడ నిరపాయముగ నడిపింపఁగల ధీరుఁడు. తండ్రినెట్లయిన త్రోసి రాజనుట కాతనిపితృభక్తియు ధర్మచింతయు హృదయమున సహజమగు మార్దవమును వెనుకకు లాగుచున్నవి. తక్కిన సోదరులవలె పితృహత్యనైనఁ జేసి రాజ్యమునాక్రమింప వలెనని యాతఁడుజూచుట లేదు. దారాప్రభువు శాంతముఁజూచి కొందఱు బుద్ధిహీనులాతఁడు దుర్బలుఁడని యూహించుచున్నారు.

విద్యా:—పాపము! దారాయొక్కఁ డిందఱు చేయుచున్న దురాలోచనలనుడుపఁజూచుట దుర్భరమగుచున్నది కాఁబోలు చక్రవర్తియీదుర్ణయములను గుర్తించుట లేదా ?

పండిత:—చక్రవర్తి తనవిధ్యుక్తధర్మమును జాగరూకతతో విమర్శించి నిర్వర్తింపఁగలిగినచో నింతయేల ? ఆతని పుత్రపుత్రికాప్రేమయు పరిపాలనావిధానములును కేవలయుద్రేకపూరితములు. ఆతఁడొకొక్కసారి సాదుల్లాయొక్క మతాభినివేశపూరిత క్లిష్ట సమస్యలందును వేఱొక్కమారౌరంగజేబు రాజకీయభేదోపాయములను నురులందును, ఇంకొకమారు రోషనారావంటి పయోముఖవిషకుంభముల తేటమాటలందును జిక్కుకొని నానాఁట రాజ్యము నల్లకల్లోలములందు ముంచుచున్నాఁడు.

(ఇంతలోఁ బండితరాయుని యన్నకుమారుఁడగు మహా దేవుఁడు ప్రవేశించును)

విద్యా:—బిడ్డా! ద్వారకనుండి క్షేమముగఁ దిరిగివచ్చితివా? మీతాతగారు రాలేదా?

మహాదే:—అమ్మా! తాతగారు ద్వారకయందే యున్నారు. అచ్చట శ్రీకృష్ణాలయ మౌరంగజేబు ధ్వంసముచేయించి యాతావున నొక గోవధశాలను నిర్మింపఁజేసెను. దాని నైవారు చాలవగచి యాయాలయమును బునరుద్ధరించుటకై గుజరాతునందును మహారాష్ట్రమునందును తీవ్రముగనాందోళనము సలుపుచున్నారు. నాయనగారు! తాతగారిచ్చిన యుత్తరమిదిగో (అనియొక యుత్తరమును పండితరాయుల కిచ్చును.)

పండిత:—(ఆయుత్తరమునందుకొని లోనఁజదువుకొని నిట్టూర్పుతో) నాకువచ్చినవార్త నిజమైనది! (ఉత్తరమును మరలఁజదువుకొనుచు తలపంకించుచు) కానిమ్ము మరల నాయాలయ పునర్నిర్మాణమునకు చక్రవర్తినే ప్రోత్సహింపవలెను.

విద్యా:—నాథా! మీరు చక్రవర్తియాస్థానమున హిందూధర్మ సంరక్షణసేయు పదవియందుండియు తగిన ప్రతిక్రియ నాలోచింపనిచో మాతండ్రిగారికి విశ్రాంతియే యుండదు. మహాదేవా! నీవెప్పుడుభోజనముచేసితివో! లెమ్ము

వెంటనేరమ్ము. (అని విద్యావతి మహాదేవులు నిష్క్రమింతురు.)

పండిత:—ఔరంగజీబు మతాహంకారమువలన మొగలాయి సామ్రాజ్యమునందు మరల మతసంఘర్షణలు తప్పవనితోఁచుచున్నది. వ్యక్తిగాని సంఘముగాని తామొనరించు క్రూరకర్మల దారుణాభారముక్రింద తామేక్రుంగుదురుగాని యొకరినొకరు నిర్మూలింపఁజాలరను సృష్టిధర్మమును మానవుఁడు గుర్తెఱుంగు కాలమెప్పుడు వచ్చునో కదా! (నిష్క్రమించును)

[తెరదింపవలెను.]

---

3 వ రంగము

ఢిల్లీకోట :

దారాయంతఃపురము పండితరాయలు దార్శాకార్యాలోచనము సేయుగదియందు దారాప్రభువుకొఱకు నిరీక్షించుచుండును అంతట రోషనారాబీగం ప్రవేశించును.

పండిత:—(లేచి) అమ్మా! దారాప్రభువింకనురాలేదు.

రోషనారా:—పండితరాయా! ఆవిషయము నేనెఱుంగుదును. మీరుదయచేయుఁడు. (అనియిరువురు చెఱియొకసోఫాపైఁగూర్చుందురు.) దారా మాతండ్రిగారి నగరిలోనికిఁబోయెను. మీరిచ్చట నున్నారనియెఱిఁగియె వచ్చితిని.

మీ రేదియో సాలోచనా నిమగ్నులైయున్నారు. మీ
కంతరాయమును గల్పించితిని క్షమింపుడు.

పండిత:—బీగంసాహెబా! ఆలోచన కేమున్నది. ప్రభుపోషణ
మున్నచో మా కాకాశమున సౌధములు నిర్మించుట యేపని

రోష:—నా కొక సందేహము చిరకాలమునుండియు బాధించు
చున్నది. మీవలన దానిని బోఁగొట్టుకొనఁ దలంచివచ్చి
తని. మీరుచాల మేధాసంపన్నులని మాతండ్రి యెప్పు
డును జెప్పుచుండును.

పండిత:—అమ్మా! చిన్ననాఁటనుండియు మీసోదరసోదరీలకు నా
యందున్నయభిమానముచే, మీకు నన్నుప్రశ్న వేయుట
కైన నెట్టియభ్యంతరమును లేదు. నేనుమాత్రము సర్వజ్ఞుఁ
డనా? మీరు నౌరంగజేబు ప్రభువును చాలచదివినవా
రలు.

రోష:—పండితరాయా! ప్రేమవిచ్ఛిన్నమైనచో దానికిగతి
యేమి?

పండిత:—అమ్మా! విషయానులచే నిరూపింపఁబడిన ప్రేమ, విభి
న్నమైనచో నది హృదయవేదనరగుల్చఁజేసి క్రోధాగ్ని
యెగయుటకుఁ గారణమగును. ఆప్రేమయే, యతీంద్రి
యమైనచో, నట్టివిపరీతపరిణామమునొందక మధురభా
వసమన్వితమగు చక్రనివిప్రలంభమై తుదకు భక్తిగా
మాఱును. తల్లీ! యట్టిభక్తియే నిరతిశయానందకందము
కదా.

రోష:—పండితరాయా! మీరుచెప్పినట్టి యతీంద్రియప్రేమమా నవులకుసాధ్యపడునా?

పండిత:—కాకేమి? పూనికయున్నచో. మనుజునకసాధ్యమెద్ది? మీరుప్రేమించు వస్తువునందు భౌతికదృష్టిని క్రమముగ తగ్గించి, దాని నాధ్యాత్మిక విమర్శనకుఁ బాత్రముసేయుచో నానాఁడావస్తువునందలి ప్రేమయతీంద్రియమగును.

రోష:—మీరుచెప్పినది నాకర్థముకాలేదు.

పండిత:—అమ్మా! ఇందేమున్నది! మీరొకపుష్పమునందలి రమ్యతగమనించునప్పుడు. దాని యవయవస్ఫూర్తిని మాత్రమేజూచి యానందించుటకు మాఱు కుసుమమునందలి రూపసంపదకుఁగారణమైన తీక్ష్ణస్పర్శగల యగ్నికిని పుష్పమును స్పృశించినంతనె యాహ్లాదమునిచ్చుచు దానియందలి చల్లదనమునకుఁ గారణమైన వాయుతత్వమునకును,అందుమృదువైనమధురరసమునిచ్చు జలమునకును దివ్యసౌరభమునొసంగు పృథ్వీతత్వమునకును గలసంబంధమును చక్కగసమన్వయించి యట్టి పుష్పాకృతినిజనింపఁజేసిన ప్రధానశక్తిని మనము గుర్తించినచో, నాప్రసవమునందతీంద్రియమైన మహాత్వము మనకుగోచరించును. అప్పుడు దానిననుభవించుటలో మనకాధ్యాత్మికానందము మాత్రమె శేషించి, కేవలావయవానందము

దానియందు నిలీనమగును. అట్టియానందసంజనిత ప్రేమలు వికల్పరహితములు. అనిర్వికల్ప ప్రేమచే మనకొకపుష్పమునకును వేరొకపుష్పమునకును గలభేదదృష్టియు వ్యక్తిగతానురాగ విరాగములును నశించును.

రోష:—అట్టి నిరవయవమును నతీంద్రియమునగు గుణవైభవమును మాత్రమె యుపాశించుటెట్లు ?

పండిత:—(చిఱునగవుతో) అమ్మా! యట్టిసాత్వికారాధనము వీగ్రహముల నిన ద్వేషించి హిందువులనుదూషించు మహమ్మదీయులకుఁ దెలియనిచో నీకమీరారాధించుయల్లా యెట్టివాఁడని యూహింతురు? మీరాలంబనమక్కఱలేకయే మానసికారాధనము సలుపుటకలవాటుపడిన వారుకదా !

రోష:—పండితరాయా! నేనెప్పుడును హిందువులను ద్వేషించుటలేదు. అదిమీరెఱుంగుదురుకదా! ఇఁకమీమతమును దూషింపనేల ?

పండిత:—ఔను బీగంసాహిబా! అందులకే మీరు హిందూదేశమునకుఁ జక్రవర్తినులు కాఁదగుదురని పలుమాఱు నేననుకొందును. మీరక్తమునందుకూడ హిందూరసపుత్రి రక్తబీజములు లేకపోలేదు.

రోష:—(చిఱునగవుతోఁ గొంచెముతలవంచి) ఔను, మాయవ్వరాజపుత్రస్త్రీ, కాని పండితరాయా! దారా చక్రవ

ర్తియగుటకు మీరుయత్నించుచుండ, ఇఁకనేనెట్లుచక్రవర్తినిని కాఁగలనని యనుకొనుచుంటిరి ?

పండిత:—అమ్మా! దారాప్రభువే తానుచక్రవర్తియగుటకు ప్రయత్నించుటలేదు. నేనుయత్నించుట కెట్లుపొసగును ?

రోష:—మాతండ్రి దారానెట్టియున తనయనంతర మీామొగలాయిరాజ్య పట్టభద్రునిఁగా జేయవలెనని తలంచుచున్నాఁడు.

పండిత:—అమ్మా! తల్లిదండ్రులకు బిడ్డలందఱియందును సమాన ప్రేమయుండును. అందుచు మీతల్లిగారు మీచిన్నతనమునందే గతించుటచే మీతండ్రిగారి పుత్రపుత్రీకావాత్సల్యము జగద్విదితము.

గీ॥ కొడుకుకొఱగామియైనను – గూఁతు రెంత।
విసముబెట్టిన తలిదండ్రు – లెనఁగుప్రీతి।
బాయఁజాలుదురే । కడు – పారగన్న ।
మోహబంధంబులట్టివౌ – నూహజేయ॥

రోష:—మాదారానువీడి మాతండ్రిగా రితరులకు రాజ్యమునిత్తురా ? పండితరాయా ?

పండిత:—అమ్మా ! మీతండ్రిగారు మీరుగీచినగీటు దాటరని దారాప్రభువు నాతోపలుమాఱు చెప్పెరి. రాజ్యమునంతయు రోషనారాబీగము నడుపుచున్నారనియు నామె చక్రవర్తిని కాఁగలదనియు ననేకులూహించుచున్నారు

అందుచేతనె నేనుగూడ మీరుచక్రవర్తినిగా నుండఁ దగుదురని యంటిని.

రోష:—దారాకు రాజ్యమక్కఱలేకపోయినను మిగిలినముగ్గురు సోదరులూరకుందురా ?

పండిత:—వారుమాత్రము మీతండ్రిగారిమాట నేలజవదాఁట వలెను ? దారాప్రభువునకున్న పితృభక్తినె వారుకూడ ననుసరించి చక్రవర్తి మీకు మొగలుసామ్రాజ్యము నిచ్చి నచో వారును మీతండ్రిగారియాజ్ఞను తప్పక శిరసావ హింపకమానరు. మీధర్మశాస్త్రమున స్త్రీపురుషులకం దఱకును సమానదాయభాగ మేర్పడియున్నదికదా.

రోష:—మాయౌరంగజేబు తానెహస్తినాపుర సింహాసనము నధిష్ఠింపవలెనని కోరునేమొ. అతఁడు చాలసమర్థుఁడు. ఈమొగలాయిరాజ్యము నాతఁడేలినచో, నేనేలినట్లె సంతసింతును.

పండిత:—(చిఱునగవు మోమునఁదోఁప) బీగంసాహిబా ! మొగ లాయి రాజ్యమునకు దైవవశమున నౌరంగజేబు చక్ర వర్తియైనచో నెన్నఁడో సమసిపోయిన హిందూ మహ మ్మదీయ సంఘవిద్వేషములు మరలరేకెత్తి రాజ్యము నందల్లకల్లోలములు ప్రబలునేమొయని చక్రవర్తి భయ ము కాఁబోలు. అందుచేతనె వారు దారాప్రభువును జక్రవర్తిగాజేయఁ గుతూహలపడుచుందురు.

రోష:—ఏమి! పండితరాయా! ఔరంగజీబు చక్రవర్తియై నచో మొగలాయిరాజ్యమునకు ముప్పువాటిల్లునా?

పండిత:—అమ్మా! యేచక్రవర్తి మీతండ్రిగారివలెనె సర్వ మతసహనముకలిగి తనసంఘమువలెనె పెఱసంఘములం నుగూడ గౌరవముతోఁబోషించునో, యాతని సామ్రా జ్యమె చిరస్థాయికాఁగలదు. మతమనున దాయాదేశము లందాయాసంఘముల కనువగురీతిని దైవాంశసంభూ తులగు మహాత్ములచేఁ బ్రచారముగావింపఁబడిన యొక మహత్తరాత్మవికాసహేతువగు జ్ఞానవిశేషముగాని కే వల యభినివేశముతోఁగూడిన మైహికావేశముకాదని మీమహమ్మదీయులు గుర్తింపకపోవుట శోచనీయము. ఔరంగజీబుప్రభువునకుఁ బరమతసహిష్ణుత బొత్తుగ లేదని మీకుఁదెలియకపోవచ్చును కాని లోకవిదితము.

రోష—మాయౌరంగజీబంత యవివేకముతోఁ బ్రవర్తింపఁ డని నాయూహ. ఆతనిరాజ్య క్షేమమూతఁడెఱుంగఁడా పండితరాయా?

పండిత:—ఔరంగజీబు చాలయుక్తిపరుఁడు. చక్రినిరాజ్యకార్య ధురీణుఁడు. కాని వివేకియనిన నేనుసందేహింతును. స్వ పరభేదములను పాటింపక, సమర్థతతోఁ బ్రజలను రంజిం పఁజేయునాతఁడె వివేకముగల ప్రభువు. ఔరంగజీబు చక్రవర్తియైనచో మహమ్మదీయాధ్యత్యముకొఱకు మా

త్రిమె యౌరంగజేబు రాజ్యమును పాలించును. పైఁగ నతనికి పెఱమతముల నణఁగఁద్రొక్కుటవలన తనరాజ్యము చిర స్థాయికాఁగలదను నహంకారము పూర్తిగకలదు. తుద కాతని మతాహంకారమె మొగలాయి రాజ్యమునకు ముప్పు దెచ్చును.

రోష:—పండితరాయా ! మీరు దారానువీడి యౌరంగజేబునేల చేరరాదు ? మీరుపూనుకొన్నచో నాతని హిందూ మత ద్వేషము నిర్మూలింపఁగలరేమొ.

పండిత:—అమ్మా ! నిశ్చయమునువదలి సంశయమునేల్లాశ్రయింపఁగలను ?

రోషః—మాచిన్ననాఁటనుండియు మీరుమాయెడఁ జూపుచున్న భక్తి విశ్వాసము లద్వితీయములగుటచే మాతండ్రిగారు మిమ్మెప్పుడును, మాకుటుంబములోనివారుగ నెంచు చుందురు. అందుచే మిమ్మందఱు గౌరవింతురు.

పండిత:—అమ్మా! మీతండ్రిగారు నాయెడనట్టిప్రేమఁజూపకుండి నచో నాకీమొగలాయిరాజ్యమునందింత యున్నతపదవి మాటయటుండ, నిలువనీడగూడ నొసంగెడివారెవ్వరు?

రోష:—నేఁడు మా మొగలాయిదర్బారునందు, మీకున్న గౌరవ మేహిందువునకును లేదని నేనునొక్కి వక్కాణింపఁ గలను.

పండిత :—సాహిబా ! మానవహృదయమద్దమువంటిది. మన మానసమునందెట్టి రసముప్రసరించుచుండునో యెదుటి

హృదయమునందుఁగూడ నట్టి ప్రతిబింబమే కన్పట్టక మానదు.

ఘోష:—మీరు హిందువులయ్యును, మామహమ్మదీయ ప్రభుత్వమునందభిమానము నింతగాఁజూపుట నాకుఁజాలవింతగ గనుపట్టుచుండును.

పండిత:—వింత యేల ? మీకుఁగూడ నీభారతవర్షమె జన్మభూమి. మీరును మేమును కలసిమెలసి దేశహితమునాచరించుచు పరిపాలనావిధానమును జక్కగసాగింపఁ గలిగినచో, మన దేశమును, మనమతమును, నితరులెవ్వరేని కన్నెత్తియైనఁ జూడఁజాలరు.

ఘోష:—మన రెండుసంఘములకును బరస్పరసంఘర్ష మేలకలుగవలెను ? మతమనునది దైవజనితమగు జ్ఞానవిశేషమని మీరిప్పుడేకదా చెప్పిరి. హిందువులు చాలపరమతసహిష్ణుత కలిగినవారుకదా !

పండిత:—ఔను. మామతము సర్వజనీనము. కాని మాసంఘము సంకుచితము. మీమతముసంకుచితము. సంఘము సర్వజనీనము. మేముప్రతియణువునందును దైవశక్తినిగుర్తింతుము. అదియె మామతసారము మీమతము మీమసీదులు వదలినవెంటనె మఱచుదురు. కావుననే మాకు మీతో సంఘర్షము లేకున్నను మీ సమూమతమును ద్వేషించుట కలుగుచున్నది. మానవహృదయము దర్పణ

మనికూడ నేనుచెప్పితిని. అదిమీరుగ్రహింప లేదుకాఁబో లు అద్దమునందు ప్రతిబింబమేర్పడుట సహజముకదా.

రోష:—మాయారంగజీబంత మూర్ఖతతో వ్యవహరింపఁడని నావిశ్వాసము.

పండిత:—అమ్మా! మామతమునందలి విశ్వవ్యాపకతా ప్రమాణముగాని, మీసంఘమునందలి సర్వమానవసౌభ్రాతృత్వముగాని యారంగజీబునందు మృగ్యములు. అతని గ్రంథపఠనాసంరంభము మారణకళాకౌశలమును మతావేశము నుద్రేకించు ప్రచారమునకు మాత్రమెయుపయోగించుచున్నవి కాని యాతనికి హృదయవికాసమొసంగుట లేదు.

ఉ॥ దానములేనిహస్తము ని - దానములేనిమతంబుఁ జూడనా।
త్మానుభవంబులేనికళ - ధర్మవిచారణలేని బుద్ధియున్।
దీనులఁగావలేనిప్రభు - ధీరత, నీభువిలోపరేంగిత।
జ్ఞానములేని మానవుఁడు - జాలవిషాదము గొల్పునెంచగన్॥

రోష:—మీరుదారానువీడి, మాయారంగజీబునకు సాయమొనరించినచో ఘనమగు పారితోషికమునిప్పించెదను మీరె మాయారంగజీబు హృదయమున మార్పుకలుగఁజేయగల ధీరులు. మీస్వామి భక్తి, రాజభక్తులచంచలములు. మాయారంగజీబు చక్రవర్తియైనను మిమ్మొ మొగలాయిరాజ్యము పోఁగొట్టుకొనఁజాలదు.

పండిత:—బీగంసాహెబా! మీసోదరప్రేమయపారము. మీయ నురాగము. మీయగ్రజునివీడి యౌరంగజీబునందుపా దుకొనుట మొగలాయిరాజ్య దురదృష్టము.

రోష:—నాకుమతముతో నిమిత్తములేదు. మాయౌరంగజీబు నందు నాప్రేమనిర్హేతుకము. అవ్యాజము. నాయంతః కరణము శూరుడైన మానవునారాధించును. దారా వట్టివిరాగి. మానలువురుసోదరులలో నాకౌరంగజీబె నచ్చినప్రతిభాశాలి.

పండిత:—మీరుచాల పొరబడుచున్నారు. రోషనారాబీగం! దారాప్రభువు ధర్మబద్ధహృదయుఁడు. అతఁడు మొగ లాయిరాజ్యమునందుగల హిందూమహమ్మదీయ మత స్థులనందఱ చక్కఁగసమన్వయింపగల ప్రౌఢుఁడు. దా రావైరాగ్య మాప్రభువు రాజ్యభారమును వహించు వఱకె. ఔరంగజీబు ప్రభువునకున్న మతాభినివేశము దారాయందు లేకపోవుటచే మీరాతఁడు విరాగియని యూహించుట న్యాయముకాదు. దారాయౌరంగజీబు లలో దారాయెశూరుఁడు.

రోష:—మీరెన్నిజెప్పినను, మాయౌరంగజీబువలె దారా మొగలాయిరాజ్యమును సమర్థింపఁజాలడు. మాతండ్రి యాతని నెంతవెనుక వేసుకొనివచ్చినను మహమ్మదీయ ప్రపంచమాతనికి పూర్తిగవ్యతిరేకమగుట నిశ్చయము

పండిత:—అట్లయిన నిక హిందువుడనగు నేనౌరంగజేబును జేరి చేయుసాయమేమున్నది? చక్రవర్తియే దారాప్రభువు నకు సహాయము చేయఁజాలకున్న నాతనికి నేను తోడ్పడుట యసంభవముకదా!

రోష:—రాజపుత్రస్థానమును నిర్వైరముగ మీరుచేయుచోఁ యశ్వంతసింహాదుల వలన మాయౌరంగజేబున కొత్తిడి కలుగదని నావిశ్వాసము. అందులకై మీసహాయముఁ గోరితిని.

పండిత:—నాబోధలవలన ఔరంగజేబునకు హిందువులయందు గల యసూయబోవునంటిరే. అందులకై మాత్రమే నాసాయమనుకొంటిని.

రోష:—ఔను, మీరు రెండువిధముల నుపకరింపఁగలరు.

పండిత:—హిందూమహమ్మదీయ సఖ్యతసాధించుటయె నాజీవితపరమార్థము, దానినెవ్వరు సమీకరణము గావింతురో వారితోడ సహకారము సలుపుటకు సిద్ధముగ నున్నాను.

రోష:—పండితరాయా! మా మొగలాయి సామ్రాజ్యమునందును మాకుటుంబమునందును మీకున్న భక్తివిశ్వాసములకు సంతోషపూర్వకముగా నీవజ్రపుటుంగరమును మీకొసంగుచున్నాను. నావలన మీకెప్పుడేసహాయము గావలసివచ్చినను మీరునిస్సందేహముగ నొందవ

చ్చును. (అని యొకవజ్రపు టుంగరమును పండితరాయ లకొసంగును.)

పండిత:—బేగంసాహిబా! చిరకాలమునుండియు మీతండ్రిగారి నాశ్రయించి యెట్టియిన దేశమునందలి మతద్వేష సంఘద్వేషమునరికట్టవలెనని ప్రయత్నించుచుంటిని మీరు గూడ నాయత్నమునకుఁ జేయూతనొసంగు నట్లుగా మిమ్ముఁ బ్రేరేపించుగాఁత.

రోష:—మీరును, నేనునుగూడ, మాయౌరంగజేబునకుఁ దోడ్పడినచో మనయిరువుర యాశయములను పూర్తిగ నెరవేరఁగలవు. అదిగో మాదారాజహనారాలు వచ్చుచున్నారు. మాజహనారాకంఠధ్వని వినిపించుచున్నది. (అనిరోషనారా వెడలిపోవును.)

(అంతట పండితరాయలు కూర్చుండినగదియందు దారా జహనారాలు ప్రవేశింతురు.

జహనారా తెరలోనుండియె యీక్రిందిపాటను పాడుకొనుచు ప్రవేశించును.)

జహనారా:—"హిందూకహే సోన్ హంబడే—మునల్మాన్‌కహే హామ్ ।

ఏక్‌మంగ్కా— దోఫంద్ హై — కుంజియాదా కున్ కామ్ ।

కున్ జియాదా కున్ కామ్ — కర్ణానహి కజియా ।

ఏక్ రామ్కా-భగత్ హై - దూజే రహ్మాక సేర
జీయా ।

ఏక్ క్రిష్ణ ఏక్ కరీమ్ - దోయిసరితాన్ మిల్ ఏక్
సింధూ !

సాహిబ్ సబ్‌కా ఏక్ హై - ఏక్ ముసల్మాక్ హిందూ ॥

(పండితరాయలు లేచి వారికెదురుగ జనును. దారా పండిత
రాయుని భుజముపైఁ జేయివైచి, జహానారా వెనుకరా
ముప్పురుచితాసనములపైఁ గూర్చుందురు.)

దారా:-పండితరాయా! మా రోషనారా యిమ్మధ్యెయో వేధిం
చుచున్నట్లున్నది.

పండిత:—ప్రభూ! ఆమె లౌకికహృదయమునకు విశ్రాంతిస్థాన
ము లేకపోవుటచే నామె మానసమెప్పుడు నులుకుచునే
యుండును. విషయప్రవృత్తులందుమాత్రమె పరువులిడు
మానవహృదయములు దైవోపహతములగు నప్పుడవి
కళావిహీనములగు వజ్రములవలె జీవమునశించి కాఠి
న్యత శేషించినవై యుండును.

దారా:— మా జహానారా కట్టియా వేదనయుండదే.

పండిత:-జహానారాబీగం మానసము తేనెటీఁగవంటిది. ప్రేమ
మరందాస్వాదనమె యామెకు స్పృహణీయాశయము.

దారా:—మా రోషనారాకు నాయందసూయకుఁ గారణము
లెవ్వియు లేవు పండితరాయా!

పండిత :—ప్రభూ ! ప్రేమయనునది చాలనపూర్వమైన మానసికసంస్కారవిశేషము. నిర్దుష్టమైన యంతరంగవేదికలందే యది చక్కగ ప్రసరించుచు, నిరతిశయానందరసాస్వాదనకు తావాసంగును. ప్రశాంతచిత్తులగు మీవంటి యుదాత్తులకా రసస్వరూపము తెలియునుగాని, పామరులకది మరుమరీచికలవలెదోంచి వారిమానసములను భ్రాంతులవెంట దఱుముచుండును. తుదకట్టి వెడఁగులు విషయవాంఛాసంజనితనిదాఘమునంబడి మృగప్రాయులై యిహపరములకుఁజెడి నశింతురు.

జహానారా :—పండితరాయా ! మారోషనారానుగూడ ప్రేమతత్వముచేతనవైపునకుఁ ద్రిప్పుకొనవచ్చునని మాదాశయాసించుచుండును.

పండిత :—అమ్మా !

ఉ॥ మానవులందుఁ బ్రేమసుకు ♦ మారతరంబగుసాధనంబగుం
గాని, దయార్ద్రతాగుణ వి ♦ కాసములేని తమోవిమోహితుల్ ।
దాని గ్రహింపఁజాలక మ ♦ దాంధులుగాన, మహాత్ములైన సం ।
ధాన పరాయణాత్మకుల ♦ ధారుణి భీరువులందురాపైయిక్ ॥

(తెరలో)

దారా ప్రభూ ! రక్షించుము ! రక్షించుము ! నన్నిభటు

లేనుగుకాలిక్రిందఁ బడ ్వైచి త్రొక్కించుట కీడ్చుకొని పోవు
చున్నారు.

దారా :—(తోటుప్రాటుతో చెవియొగ్గి) పండితరాయా ! యే
దియో యార్తనాదము వీధినుండి వినవచ్చుచున్నది !
(అని పండితరాయుని చేయిపట్టుకొని ముందుకువచ్చును.
జహానారాలేచి వెనుకకుఁబోవ జహానారాకును, దారా
పండితరాయలకును మధ్య తెరపడును). ఓయీ! రహీమ్
ఖాన్ ! ఆగుమాగుము ! ఏలనతనినట్లీడ్చుకొని పోవుచు
న్నారు? అక్కటా! యాతనిశరీరమంతయురక్తసిక్తముగ
నున్నదే ! వానినిటుతీసికొనిరమ్ము. (శిక్షితులనురిదీయు
రహీంఖాన్, బంధింపఁబడిన యొకవ్యక్తి నీడ్చుకొనుచు
జైలాధికారి ఖుసూ్రితోఁ బ్రవేశించును).

ఖుసూ్రి:—ప్రభూ! ఈదుర్మార్గు నేనుగుకాలిక్రిందఁబడ ్వైచి త్రొ
క్కించుమని చక్రవర్తి యాజ్ఞనిచ్చియున్నారు. అందుకై
వీనినిఁదీసికొని పోవుచున్నాము.

దారా :—ఈతఁడు సింధురాష్ట్రమునందలి సరిహద్దుఖిల్లాదారు
మాలికజీవనుఁ కాదా ? ఇతఁడుచేసిన నేరమేమి?

మాలికజీవన్—(రోదనముచేయుచు) మహాప్రభూ! నేనురాజద్రో
హముఁజేసితినని నాపైయౌరంగజేబు ప్రభువన్యాయ
ముగ నేరమువోపి శిక్షింపఁబడుటకై నన్నుబంధించి
చక్రవర్తికడకు పంపియున్నారు. అందుపైఁ జక్రవర్తి

నన్నేనుగుకాలిక్రింద పడవైచి త్రొక్కించుటకై యాజ్ఞా పించిరి. అల్లాతోడు. నేనేపాపమెఱుంగను. నేను షియా మతస్థుఁడనగుటచే నన్ను ఖిల్లాదారుపదవినుండి తొలఁ గించి జంపింపనెంచెను. నన్నురక్షించుము ప్రభూ (అని దీనముగ వేడికొనుచు దారా పాదములపైఁబడెను.)

దారా:—(పండితరాయునివైపుతిరిగి) పండితరాయా! పాపమీ మాలిక జీవనెట్టియపరాధమును జేయలేదని యల్లాపైఁ బ్రమాణము చేయుచున్నాఁడు. మాయౌరంగజీబున కెవ్వని మానప్రాణములనైనఁ దీయుటయన్నఁ జెలఁగా టము. పాపము! వీనిదుర్మరణమువలన వీనియాలుబిడ్డ లెంత పరితపింతురోయని మాసోదరుఁడు గుర్తింపఁడు.

పండిత:—ప్రభూ! ఔరంగజీ బీతఁడు శిక్షార్హుఁడని వ్రాసిన ప్పుడు చక్రవర్తితని నేరమును బూర్తిగవిమర్శించియె మరణదండన విధించియుండురు.

దారా:—మాతండ్రిగారుకూడ నొక్కొక్కప్పుడు చాలనావే శముతో నేకార్యమునైనఁ జేతురు. వారిపుడు వయో వృద్ధులుకూడనగుటచే నాయుద్రేకము మితిమీరు చున్నది.

పండిత:—చక్రవర్తియే యీతనిపై నేరమునుస్థిరపఱచి శిక్షింప మనమీతనిఁ దప్పించుటెట్లు ?

దారా:—మనమిరువురమిప్పుడే చక్రవర్తికడకేగి యీదీనుని ప్రాణదానముం జేయుడనివేడుదము. తోటిమానవుల

ప్రాణములఁదీయుట కేనా మనమీరాజ్యమును పాలిం చునది పండితరాయా ?

పండిత:—ప్రభూ! శిక్షాస్మృతులను మనము నడిపింపనిచో రాజ్యమునందలి దుర్మార్గులనణంచు టెట్లు? పరిపాలకు లొకప్పుడు వజ్రమువలె కాఠిన్యమునువహింపవలెను. మఱొక్కతావున శిరీషకుసుమమువలె మార్దవమును జూపవలెను. లేనియెడల ప్రభుత్వమునందవశ్యముగా నాచరింపవలసిన దుష్టశిక్షణా శిష్టరక్షణాధర్మములు నెఱ వేఱుటదుర్లభము అందరియందును మృదుత్వమును జూపుప్రభువును పరిచారకులు నుద్యోగులు లోకువ గొని రాజ్యమునందు లంచగొండితనము హత్యలు, దోఁపిడిలు మున్నగు దుర్మార్గములనుప్రబలఁజేయుదురు.

దారా:—నాదృష్టియందు యోగ్యతలేని మానవుఁడొక్కఁడు నుగానరాఁడు ఏవిధమానసిక పరిణామమునందున్నమను జునెట్టిపనియందు నియోగింపవలెనో విమర్శించుచు వానినట్టికార్యములందుఁ బురికొలుపుట పాలకులప్రథమ కర్తవ్యము.

పండిత:—ప్రభూ! అట్టియుదారబుద్ధితో రాజ్యమొనరింపవలె నన్న దేశమునందలి ప్రజలయం దెంత సౌజన్యత సహన శక్తి, క్రమశిక్షణ జ్ఞానము ప్రబలియుండవలెను? రాజ్యము

లందలి హంతకుల యుద్దేశములఁ దెలియుటకుఁ గాక,
శిక్షాస్మృతులు వ్యర్థముగ కల్పింపఁబడినవా ?

ఉ॥ రాక్షసులందు సానుమను ♦ రాగముమీరజరింపఁజేలు నే।
నీక్షితి క్షేపజాక్షియను ♦ లీగతిసంభవ మొంద నేలకో! ।
రూక్షపుదండసీతి నతి ♦ రుచ్యవిభేదమునందమర్చ మీ ।
రీక్షణమందె దీక్షకుస ♦ మీక్షణసేయుఁడు పేక్ష లేక యే॥

దా రా:—హంతకులెప్పుడును. వారి వెనుకనుండు నాయకులచేఁ బురికొల్పఁబడుదురే కాని తమంతతామే యట్టి దురంతములకుఁ దొరకొనరు. వారియందలి క్రౌర్యమును తమోగుణమును గనిపెట్టి తమదురాశయములను నెఱవేర్చుకొనుటకు, విద్యాసాంప్రదాయములందుఁ బరిచయముగల తామసులు పరద్రవ్యములను పరస్త్రీలను హరింపనుద్దేశించుచు, పరదేశముల నక్రమముగనాక్రమింపవలెనను దురాశాపిశాచమునకులోనై పరిపాలకులమని విజ్ఞప్తిఁగుచు హంతకులను జేరఁదీసి వారిసహజఘాతుకత్వమును తమమారణ కళాకౌశలముచేబోషించి, తమరాక్షసకృత్యములకు వారినుపయోగింతురేకాని కేవల హంతకులనుజాతి సృష్టియందున్నటుల దోఁపదు. ఎన్నఁడైన నట్టియుద్రేక మొకవేళ నొక్కనియందుఁ బొడసూపెనేని యట్టివానిని మనసత్సంగపరిపాకమున సులభముగఁ ద్రిప్పవచ్చును. మీరామాయణకర్త

యగు వాల్మీకి దారిద్రోపుడు వృత్తినుండి మహార్షిగ మారలేదా? విద్యాధికులలోనె రాక్షసులుగలరు. వారే లోకమునందు విద్రోహముల కనేకయుక్తులను బన్ను చుందురు. అట్టి పండితమానినులను దిప్పాటకై మనము కడంగవలెను.

ఖుస్రూ:—ప్రభూ! వీనిని వెంటనే జంపుఁడని చక్రివర్తియాజ్ఞ యిచ్చిరి. మాకు వీనినిదీసికొని పోవుటకు సెలవీయుఁడు.

దారా:—ఓయీ! మూర్ఖుఁడా వానినిజంపుటకు మీకువినోద ముగనున్నది. మీరుక్రూరమృగములా లేక మానవు లా? వానినిజంపినఁ జంపుదురుగాక! అశ్లీలవాని నీడ్చె దరు? వానియొడలంతయు రక్తమయముగ నున్నదే! ఘాతుకజంతువులుగూడ మృగములనుజంపినగాని చీల్ప వు. మీరుమానవులైయుండియు నింతక్రూరముగ సం చరించుచున్నారు. నేను మరలఁజెప్పువరకు మీరు వానినిఁజంపినచో మీభుజములపై మీశిరములుండవని నమ్ముఁడు.

పండితరాయా! మనమిట్టివిషాద వితర్కములందుఁ బడి యున్నచో మాతండ్రిగారు వినోదార్థము బయలుదేఱు వేళయగుచున్నది. మనముతడవుచేసిన నీమందభాగ్యుఁ డునిష్కారణముగ జచ్చును! అరే! ఖుస్రూ! నేను మా తండ్రిగారివద్దకుఁబోయి మరల నిప్పుడేవచ్చెదను. అంత వరకు మీరు వేచియుండుఁడు.

(అని దారా పండితరాయలిరువురును మోతీ మసీదువైపునకుఁ బోవుచున్న షాజహాన్ కడకు బోవుదురు).

ఖుస్రూ:—అరే! భాయీ! రహీం! మనమీరోజున వీని ప్రాణములు దీయనిచో మనభత్యము పదిరూపాయిలు పోవును. ఇటువంటి సమయమువచ్చినప్పుడె మనకు బుర్రకు పదిరూపాయిలు దొరికేది. దారావట్టి జాలి గుండె కలవాడురా భాయీ! అతఁడు మనమహమ్మదీయులలో తప్ప బుట్టినాడు. మన దురదృష్టవశమున నీనాఁడువీని నిట్లుగొనివచ్చితిమి.

రహీం:—దారాచక్రవర్తియైనచో మనముద్యోగమున మట్టివేసుకొనవలసినదే. ఆతఁడు మొగలాయిరాజ్యమున నెవ్వారి నురిదీయనివ్వఁడు.

మాలిక:—భాయీ! ఖుస్రూఖాన్! భాయీ! రహీంఖాన్! బాబా మీకుసలాములు నన్నుదారాప్రభువు రక్షించినచో, నాఖిల్లాకుఁబోయిన వెంటనే మీయిరువురకు చెఱియొక నూఱురూపాయలను బహుమతిగా నంపుదును.

రహీం:—అరే! బేవుకూఫ్! నోరుమూయి. (అనిమోకాలితో పొడుచును) మీఖిల్లానాయలా బహుమతులిచ్చేది? మీరుబళ్ళారితే లేడిపిల్లలు. నీఖిల్లాకు నీవుపోయినతరువాత మేము నీకుజ్ఞాపకమా? డబ్బులేకుండ నేమొగముతో నిచ్చట పనిజరుగునని వచ్చితివి? (అని తన్నును)

మాలిక:—అల్లాతోడు. బాబా! నన్నుపొడవకండి నేనుతప్పక పంపెదను. నాదేహమంతయు పుండువలెనున్నది- బాబా! రెండురోజులనుండి తిండిలేదు. నిద్రలేదు- త్రాగుటకు కొంచెము మంచినీరైన యివ్వండిబాబా! ప్రాణములు పోవుచున్నవి. (అని క్రిందపడిపోవును)

రహీమ్:—అరే! భాయీ! వీడుబలేటక్కరిరా! (అని మాలిక జీవనును పైకలాగును). అరే! ఖుస్రూ! వీనికౌరంగజేబు వంటి ప్రభువుండాలి కాని డారావంటి మెత్తనిమానిసి ప్రభువైతే యీఖిల్లాదార్లుచేసే ద్రోహములకు మితి యుండదురా భాయి!

మాలిక:—నేనుద్రోహము చేయనుబాబా! మీకుతప్పక బహు మతిపంపెదను. నాకు కొంచెము దాహము! దాహము! ప్రాణములుపోవుచున్నవి. (అనిమరల క్రిందపడును)

ఖుస్రూ:—అరే! బద్మాష్! (అని తన్నును) నీకుదాహము దారావచ్చి యిస్తాడు. అంతవఱకు పడియుండు. నీవు మాకు పంపించే బహుమతులు చూస్తాములే! నీవు బలేదొంగవు.

(తెర పడును)

1 వ రంగము

(మోతీ మసీదుకుఁబోవుచున్న షాజహాన్ చక్రవర్తి కడకు దారా పండితరాయలతోఁగూడఁ బోయి కలసికొనును దారా పండితరాయలిరువురుచక్రవర్తికి సలాముచేసి నిలువఁబడుదురు.)

షాజ:—కుమారా! ఏలయింత తొట్రుపాటుతో పండితరాయల నుగూడఁదీసికొనివచ్చితివి? ఏమైనవిశేషవార్తలున్నవా?

దారా:—నాయనగారూ! విశేషములేవియులేవు. నేనొకశిక్షితుని ప్రాణములు కాపాడుటకై ప్రార్థింపవచ్చితిని.

షాజ:—ఓహో! మాలికజీవన్ జీవనములను రక్షింపఁగోరివచ్చితివా? ఆతఁడు గొప్పరాజద్రోహమునకుపమకట్టుచుండ నౌరంగజీబువానినిఁ బట్టుకొని,బంధించి వానినేరమును విచారించి శిక్షింపుఁడని నావద్దకుఁబంపెను. అట్టిదురాత్ములను మనముపేక్షించినచో మనకుఁ దప్పక ముప్పువాటిల్లగలదు.

దారా:—ఒకచిన్ని ఖిల్లాదారువలన మనవిశాల సామ్రాజ్యమునకు భంగముకలుగునాతండ్రి!

షాజ:—బిడ్డా! మనవిశాలశరీరము నందెంతసూక్ష్మమైన ముల్లు గ్రుచ్చుకొన్నను, దానినూడఁబెఱుక కూరకుందుమా?

దారా:—అట్టిప్రమాదకరమగు కంటకములను మనబాహ్యావయవములందున్నప్పుడు మాత్రమె మనము వానినూడఁ

బెఱుకుదుము. కాని యవిమనహృదయము నందున్న చో వానిని ఛేదించు టెట్లు? అట్టిశల్యములు మనకొకప్పు డురమ్యముగ గూడ గాన్పించునేమొ!

పాజ:— అదెట్లు! ముల్లు మనకొకప్పు డుల్లాసము గొలుపునా కుమారా!

దారా:—అది మనమేవగించుకొను బర్బూరవృక్షము నందున్న ప్పుడు ప్రమాదముగ గనిపించును. కాని మనమతిశ్రద్ధ తోఁ బెంచిన రోజావృక్షమునందవి యందమునీయవా నాయనగారూ! ప్రమాదాప్రమాదము లాత్మవ్యాప్తి ప ర్యవశితములు. ఈనిర్భాగ్యుఁడగు మాలికజీవను మన యౌరంగజేబునకన్న మొగలాయిరాజ్యమున కుపద్రవ ము కలిగింపఁజాలఁడు.

పాజ:—ఏమీ! నీ... సోదరుఁడుగూడ నంతమూర్ఖతతో న్యవ హరించుచుండెనా? అతఁడు బాగుగఁ జదువుకొనినవిద్యా ధికుఁడు కాఁడా?

దారా:—నాసోదరుఁడైననేమిఁ యగ్బరుచక్రవర్తి వంటి మహాపు రుషునికి ప్రపౌత్రుఁడైననేమి?

మ॥ ఘనసత్కీ-ర్తులుపోయినన్ సకలలో-కంబెంత నిందించినన్।
తనమానంబెటుమల్లిపోయినను స-త్సంఘంబు ఛీ! యన్ననే।
మని యెవ్వారికవద్దువద్దనిన దు-ష్టావేశభూయిష్ఠులై।
జనవిద్వేషముఁబెంచు పాతకులకే-సంకోచముల్లేవుగా!॥

తండ్రీ! అతఁడు విద్యాధికుఁడంటిరి.

ఉ॥ విద్యలనేర్చినంతన వి-వేకముమానవుఁడొందెనేని యా।
హృద్యములైనవిద్యలు మ-హీస్థలినిట్టుల క్షోభ బెట్టగా।
జోద్యమెకాదె. రాక్షసులు-సొంపగువిద్యల నభ్యసించినన్।
మద్యముఁద్రావుక్రూరులకు-మారణయంత్రములబ్బినట్లగున్॥

షాజ:—బిడ్డా! ఔరంగజీబట్టిద్రోహములనేమిచేయుచున్నాఁడు

దారా:—అతఁడు మీప్రతినిధిగఁ బనిసేయుచు గుజరాతునందున్న హిందువుల పుణ్యక్షేత్రమగు ద్వారకయందలి చింతామణి దేవాలయమును నాశనమొనర్చెను. సర్వమతసామరస్యతయు, హిందూమహమ్మదీయసఖ్యతయు మొగలాయిరాజ్యమునకుఁ బునాదులుగ నెంచుచున్న మీపరిపాలనమునందె యట్టిదురాగతముల నతఁడుచేయించుచు, సింధురాష్ట్రమునందలి పెక్కుహిందువులను బలాత్కారముగ మహమ్మదీయ మతమునఁ గలుపుచున్నట్లుకూడ, వార్తలువచ్చినవి. హిందువులందఱు సింధురాష్ట్రమునువీడి యటునిటుఁబోవుచున్నారు. ఇట్టి దారుణకృత్యములను జేయించుచున్న యౌరంగజీబు మొగలాయిరాజ్య కంటకుఁడుకాఁడాప్రభూ!

షాజ:—ఏమీ! ఔరంగజీబు ద్వారకయందలి చింతామణి దేవాలయమును బ్రద్దలుకొట్టించెనా? మేమువినలేదే? అతఁడెంతయవివేకి! అట్టి సుందరమందిరమునెట్లు వక్కలుచేయించెను!

దారా:—వారి దేవాలయమును పడగొట్టుటతో నాతఁడు తృప్తి నంద లేదు ప్రభూ! హిందువులు పూజించు గోవులను వధించు శాలనుగూడ నచ్చోటనిర్మింపఁజేయుట చాలనీచతరము. న్యాయదృష్టితో పరిపాలనావిధానమును నడుపనెంచిన చక్రవర్తికది జుగుప్సాకరమని యాతఁడూహింప లేదు. ఆతని విద్యాధిక్యతయు రాజభక్తియు నిట్లు వెలుఁగుచున్నవి!

షాజ:—మనకావార్త నాతఁడింతవఱకు దెలుపనే లేదే!

దారా:—అట్టివార్తల నాతఁ డెట్లువిూకంపునుః తానె చక్రవర్తి యనుకొనుచున్నాఁడు. విూయాశ్రితుఁడగు కవీంద్రాచార్యసరస్వతియును, మనపండితరాయునిపుత్రుఁడు నీమధ్యద్వారకకుఁబోవ, నచ్చటహిందువులెల్ల వారికాభీభత్సదర్శనమును జూపిరి. ఆదేవాలయవిధ్వంసముచే, మహారాష్ట్రులును రాజపుత్రులును చాలనుద్రేకము నొంది మనరాజ్యమునందల్ల కల్లోలములఁ బురికొలుపుటకుఁ బ్రయత్నించుచుండఁ పండితరాయలాయా నాయకులకు లేఖలనంపి, తానీచిన్నికార్యమును జక్క-బఱతుననియు, ననవసరరక్తపాతము వలదనితను నివారించెను. కవీంద్రుఁడు పండితరాయలకు వ్రాసిన లేఖను దిలకింపుఁడు. (అని తన జేబునుండి యొకయుత్తరమునుదీసి చక్రవర్తికిచ్చును.)

షాజ:—(దారా యిచ్చిన యుత్తరమును గ్రహించి లోనఁజను వృద్ధుని) పండితరాయా! వెంటనే యా దేవాలయపు నిర్మాణమునకుఁ గావలసిన ధనము మానబొక్కసము నుండి పంపుము. తొలుతటి యాలయముకన్న నెక్కుడు వైభవముతో నలరారునట్లు గట్టించుటకుఁ గవింద్రులచ్చట నేయుండి యాపనిని బూర్తి చేయించునట్లు నామాటగాఁ దెలుపుము. కుమారా! ఔరంగజేబును, తక్షణమె దక్షిణమునకు మార్చి నట్లోక ఫర్మానా పంపుము. యిట్టి యవకతవక లిఁక నెన్నఁడును జేయవలదని కఠినముగ నా ఫర్మానాలో మందలింపుము.

దారా:—తండ్రీ! తమయాజ్ఞను శిరసావహించి యట్లే సేయుదును. ఏ యల్లాప్రీతికొఱకే దివ్యభవనమును నిర్మించితిరో, యట్టిపవిత్రమగు దేవుని స్మరించి, యీ పావనప్రదేశమునందు మాలికజీవనునికిఁ బ్రాణదానముఁ గూడ సేయుఁడు. ఔరంగజేబు వ్రాఁతలయందంత సత్యమున్నట్లు తోఁపదు. ఒక మానవుని ప్రాణములను దీయుటకన్న నాతని రక్షించినచో నల్లా సంతసించును.

షాజ:—కుమారా! నీవు మిత్రులను శత్రులనుగూడ వివేకింపఁజాలని బేలవు. ఈ దుర్మార్గుఁడగు మాలికజీవన్ నీ కెప్పుడెట్టి యుపకారముఁ జేయునో కానిమ్ము. నీయందలి వాత్సల్యమునం జేసి వానికిఁ బ్రాణదానము సేయుచున్నాము. ఇదిగో ముద్రిక. పోయి వానిని విడిపింపుము.

(దారా తండ్రియొద్ద ముద్రికను గైకొని, తలవంచి, మోతీ మసీదువైపుదిరిగి తూకరించి, సలాముచేసి, తండ్రియొద్దవినయ పూర్వకముగ తలవంచి నిలుచుండును.)

పండిత:—చక్రవర్తీ! దారాప్రభుని హృదయమొక యమృతఘటము. అదిస్వపరప్రశక్తి లేకయె యందఱకు తృషార్తిత గావించుచుండును.

షాజ:—(చిఱునగవుతో) మీరింతకాలమునుండి బోధించుచున్నను, మాదారాకువివేచనాశక్తి కుదురలేదా? పండితరాయా!

పండిత:—ప్రభూ! త్యాగముగూడ, నొకవిధమగు మానసికోద్రేకము. అదిపాత్రాపాత్రములను గుర్తింపనీయదు. తనకుఁబ్రాణాపాయము వాటిల్లునని, తండ్రియెంత చెప్పినను, భారతవీరుఁడగు కర్ణుఁడు, తనసహజౌదార్యమును వీడఁజాలక, కవచకుండలముల నిం(దు)నకిచ్చెను. తుద కాత్యాగమువలననే యాతఁడు మృతినొందెను. మంచిగుణములుకూడ మితిమీఱి యాచరించు వారొకప్పుడాపదలందుఁ జిక్కుకొనుటలో నాశ్చర్యములేదు.

దారా:—(చక్రవర్తికి సలాముచేసి) తండ్రీ! సెలవొసంగుఁడు. తమయాజ్ఞాప్రకార మామందభాగ్యుని నేనిప్పుడె విడిపించెదను. (అని పండితరాయునితో నిష్క్రమించును. షాజహాన్, మోతీమసీదునకుఁ బోవును. దారా పం

డితరాయలు మరల మాలికజీవను కడకువత్తురు) ఖుస్రూ ఖాన్! చక్రవర్తిముద్రికయిదిగో. ఈమాలికజీవను ప్రాణములను చక్రవర్తి రక్షించెను. వానికి మీరుగావించిన యగౌరవమున కాతని మీ రేయేనుగుకాలిక్రింద దొ్రక్కించుటకు గొనిపోవుచుంటిరో, యాయేనుగుమీాద నెక్కించి వానిఖిల్లాకుఁ బంపివేయుఁడు.

మాలిక:-(తనశృంఖలములతో దారాపాదముల పైఁబడి) ప్రభూ మీాయపారకృపావిశేషముచే నేఁడునాప్రాణములు దక్కినవి. నాజీవితాంతమువఱకు మీాకుగృతజ్ఞుఁడను.

దారా:—పిచ్చివాఁడా! అల్లా మనలనురక్షించును. ఆ దయామయుని కరుణారసములేనిచో మన మొకక్షణముకూడ జీవింపఁజాలము. తనధర్మమును నిర్వర్తించు యుద్యోగుల నెల్లప్పుడల్లాకాపాడుచుండును. నీఖిల్లాను, జాగరూకతతోఁ జల్లగ పాలింపుము. పేదసాదలందాదరముకలిగి హిందూమహమ్మదీయ మతస్థులె నిరువుర నీ రెండుభుజములుగఁ జూచుకొనుము.

(అంత ఖుస్రూరహీములు మాలికజీవనుని బంధములను విప్పివేయుదురు.)

మాలిక:—(పండితరాయునిజూచి) పండితరాయా! మీాక నేక సలాములు. మీాయిరువుర నల్లారక్షించుగాఁత.

పండిత:—మాలిక జీవనా! మానవజీవితమునకుఁ గృతజ్ఞతయె, యుత్కృష్టధర్మము. సమయమువచ్చినపుడు, నీవుదారా ప్రభువునెడ నీవిశ్వాసమును జూపవలెను.

మాలిక:—నాసర్వస్వము దారాప్రభుని యధీనము. నా కెట్టి విషమస్థితి తటస్థించినను నాశరీరము దారాప్రభునికొఱకు అర్పింతునని యల్లాపైఁ బ్రమాణము సేయుచున్నాను.

(అని మక్కావైపుదిరిగి ప్రమాణముసేయును.)

(దారా, పండితరాయలు నిష్క్రమింతురు.)

ఖుస్రూ! రహీంములు:—భాయీ మాలిక్ జీవన్ మిమ్మేమనుగు మీాద నిప్పుడెక్కించి పంపివేయుదుము. దయచే యుఁడు మమ్ముమాత్రము మరువకూడదు భాయీ! మేము చాలాపిల్లలుగలవారము.

మాలిక:—మీారిరువురు తప్పక నాఖిల్లాకురావలెను. మీాకు తగినబహుమతులనిచ్చి వెంట నేపంపెదను.

రహీం:—(వికటముగనవ్వుచు) అరే! ఖుస్రూ భాయీ! ఇప్పుడే కాదురా! వీఁడు మనకు చెఱి నూఱురూపాయిలు బహుమతి పంపుతానన్నాడు. మళ్లారఖం పిరాయించాఁమురా భాయీ! మనకు తనఖిల్లాకొస్తే బహుమతిచేస్తాడట! మనకు బలేబహుమతి యిస్తాఁడురాభాయీ వీఁడి ఖిల్లాకు పోతే!

మాలిక:—ఆరే! వాడు, వీడు, అనకున నన్ను, పదండి నన్నేను గుఱ్ఱముమీాద నెక్కించండి. లేక పోతే దారాప్రభువుతో చెప్పి మీాకు తగినశిక్షచేయిస్తాను.

రహీం:—నీవు వొళ్లారితే లేడిపిల్లవని, మొదటే యెఱుగుదుము. పద. పద.

ఖుస్రూ:—ఆరే! రహీం! నీవుచాలా మోటామనిషివిరాభాయి. జీవన్ భాయి చాలామంచివాడు. అతడు ఖిల్లాదారు. ఆయననల్లా అనకూడదు. ఇదిగో! మనఖాదర్ బేగ్ దు ఖాణందగ్గరకు మనము పోదాంభాయీా. అచ్చట మన మాలిక్ జీవన్ భాయికి కొంచెముషర్బత్ మనము యిప్పిద్దాము. అతడు పాపమించాకనే దాహమన్నాడు.

రహీం:—అరే ఖుస్రూభాయి! ఇంకావీడునీకు బహుమతిపంపుతాడనే అనుకుంటూన్నావా?

ఖుస్రూ:—అరే! జీవన్ భాయీా నేనుగుఱ్ఱమునెక్కించి పంపుదాము పదరా. మనకు వెంటనే బహుమతీ పంపుతాడురాభాయీా! జీవన్ భాయి అందరుఖిల్లాదారులు వంటివాడు కాడురాభాయీా!

రహీం:—నీవుయింకా పెరటిదారిలోనేవున్నావు. మళ్ళా వీడు మనచేతిలోచిక్కాలి అప్పుడువడ్డీతోవసూలుచెయ్యాలి

మాలిక:—నన్నేనుగుఱ్ఱముమీాద నెక్కిస్తారా! యెక్కించరా! లేకపోతే నేనిప్పుడేదారాప్రభువువద్దకు వెళ్ళిచెప్పుకుంటాను

ఖుసూ్రి:—భాయీ! మాలిక్ జీవన్! మారహీం వట్టిపొగరుబో తు. పదభాయీ నిన్నేనుగుమీద నేనుయెక్కించెదను— వానిజోలి నీకెందుకు లే.

(అందఱు నిష్క్రమింతురు.)

5 వ రం గ ము

ఢిల్లీకోట—రంగమహాల్ సభాభవనమున

(1) షాజహాన్ చక్రివర్తి మయూరసింహాసనము నధిష్ఠించి యుండును. (2) దారాషకో (3) సాదుల్లాఖాన్ (4) జైసింహుఁడు. (5) పండితరాయలు (6) సులేమాన్ షకో (దారా పెద్ద కొడుకు)

అందఱుచితాసనములపైఁ గూర్చుందురు. యిరువురు సేవకులు ఖడ్గపాణులై షాజహాన్ కిరువైపుల నిలచుందురు.

షాజ:—సాదుల్లాఖాన్! పెద్దలగు జగత్సింహుఁడు చాలజబ్బుగ నున్నాఁడను వార్తలువచ్చి నాలుగుదినములైనది. వారి యారోగ్యస్థితి యెట్లున్నదో నేటివఱకు మరల తెలియ లేదు. అసఫ్ఖాన్ వర్యుఁడు మక్కానుండి తిరిగివచ్చు చున్నట్లు తెలిసినది. వారాఫ్ఘనిస్థానము మీదుగవచ్చు చున్నారఁట.

సాదుల్లా:—వయోవృద్ధుఁడగు జగత్సింహప్రభువు రాజపుత్రస్థానమునందు మనకుముఖ్యుఁడు.

సేవకుడు (ఇంతలో సేవకుఁడుప్రవేశించి చక్రవర్తికి సలాముచేసి) ప్రభూ! మక్కాయాత్రనుండి తిరిగివచ్చుచున్న యసఫ్ ఖాన్ ప్రభువు లాహోరునందు మరణించిరని యొక యాశ్వికుఁడచ్చట కోటయధిపతినుండి వర్తమానముఁ దెచ్చెను. (అని యొక లేఖను జక్రవర్తికిచ్చును.)

షాజ:—ఏమీ! ఎంతదుర్వార్తవింటిమి! (అని లేఖనందుకొని విప్పిచూచుకొని) అక్కటా! పెద్దలగు యసఫ్ఖాన్ గతించిరి. గొప్పరాజనీతి విశారదుఁడును మొగలాయి రాజ్యబంధువుఁడునుబోయెను.

పండిత:—ప్రభూ! అసఫ్ఖాన్‌వర్యుని మరణముచే దేశమునందొక విజ్ఞానదీపిక యస్తమించెనని చెప్పకతప్పదు.

జైసింహుఁడు:—జహాంగీరుచక్రవర్తి కాలమునుండియు మొగలాయిరాజ్యమునకు సర్వసైన్యాధిపత్యమువహించి, చక్కని సేనానిర్మాణ కౌశలమునుజూపిన ఖాన్‌పుంగవులు దివంగతులౌటచే నీమొగలాయి రాజ్యమునకుఁ గలిగిన లోపముతీరుట దుస్తరము.

దారా:—తండ్రీ! తాతగారుగతించుటచే మనరాజ్యమునందు కడుశ్రద్ధతో మనము పెంచుచున్న హిందూమహమ్మదీయ సంఘుసమన్వయమను వృక్షమున కొకగాలిపెట్టు—

కానిండు. పెద్దలెల్లకాలమునుందురా? వారులేనిలోటు మనకీ సాదుల్లాఖాన్ వర్యులవలనఁ దీరఁగలదని యాశింపవచ్చును.

(ద్వారపాలకుఁడు ప్రవేశించి చక్రవర్తికి సలాముచేసి)

ప్రభూ ! అలహాబాదు కోటయధిపతినుండి యొకసర్దారు వచ్చెను. సెలవైనచో లోనికిఁ దీసికొనివచ్చెదను.

షాజ:—తక్షణమె వానినిఁ దీసికొనిరమ్ము.

సర్దారు:—(ప్రవేశించి, చక్రవర్తికి సలాముచేసి) ప్రభూ! తమ రెండవ కుమారుఁడగు షుజాప్రభువు, పెద్దసైన్యముతో బంగాళమునుండి దండెత్తి యలహాబాదుకోట నాక్రమించుటకై చుట్టుముట్టెను.

షాజ:—(కోపోద్దీపితాననముతో) సాదుల్లాఖాన్ ! షూజాయట్టి యుద్రేకమునొందుటకుఁ గారణమేమి ? అనిర్బాగ్యుని మనము తప్పకశిక్షింప వలసియున్నది.

సాదుల్లా:—ప్రభూ ! షుజా యట్లుచేయవలసిన యగత్యముకాన్పింపదు. నాకును జాలనాశ్చర్యము వొడముచున్నది.

షాజ:—వాని కేదియో విపరీతమగు నాలోచనయుండవలెను.

పండిత:—ప్రభూ ! కామరూపాధీశ్వరుఁడైన ప్రాణనారాయణ ప్రభువు చక్రవర్తికి ముఖ్యమిత్రులగుటచే, వారీయుదయమున నొక యుత్తరమువ్రాసి నాకడ కంపిరి. దానియందుఁ జక్రవర్తికి చాలజబ్బుగ నున్నదనియు,

జీవించుట దుర్లభమనియు, బంగాళమునందంతట ననర్గళ ప్రచారము జరుగుచున్నదనివ్రాసి, యిచ్చటి పరిస్థితులువెంటనే తెలుపుటకై కోరిరి.

షాజ:—ఏమీ! అట్టి యసత్యప్రచారముచే కాఁబోలు షుజా హస్తినాపురిపై దండెత్తఁబూని, ప్రయాగకోటముందుగ నాక్రమించుటకై ముట్టడించెను!

సాదుల్లా:—అట్టి దుష్ప్రచారముగావించు దుర్మార్గులను ముందు మనము శిక్షింపవలెనుప్రభూ! అట్టి యసంగత వార్తలవలన, మంత్రివర్గమున కపఖ్యాతికూడ కలుగక తప్పదు.

జైసింహుఁడు—షుజా యవివేకమువలన రాజ్యమునందు రక్తపాతమును, కలవరములును బయలుచేరక మానవు.

షాజ:—జయసింహా! మీరును, సులేమానును, వెంటనేతగిన సైన్యముతో షుజాపైనడచి, వానికిబుద్ధిచెప్పవలెను.

పండిత:—చక్రవర్తీ! తమరు త్రోకమునదివలదు. షుజాప్రభువున కిచ్చట యథార్థస్థితిని దెలియఁజేయుట కొకరాయబారినిబంపినచో నాతఁడు వెనుకకు మరలివచ్చును. మీబిడ్డను మీరె శిక్షింపఁబూనుచో నెవ్వారడ్డుపడగలరు?

సాదు:—ఇతరులు తిరుగఁబడినప్పుడు మనమువారిని శిక్షించి, చక్రవర్తికుమారుఁడె యట్లొనర్పనూరకున్నచో మనలను ప్రజలు చులకనగఁజూతురు.

దారా:—తండ్రీ! యనవసర రక్తపాతమువలన మనకెట్టి యుపయోగములేదు. మీరు బాగుగ నాలోచించి దండయాత్రనపుడుట శ్రేయోదాయకము.

సాదు:—అట్లయిన నీకరక్తపాతము లేకుండ, రాజ్యమును నడుపుటెట్లు? ఈ ప్రపంచమున జరుగుచున్న యుద్ధములు వృధాగనే జరుగుచున్నవా? ప్రభూ!

దారా—మంత్రిశేఖరా! అట్లు జరుగుచున్నవని నిస్సందేహముగ జెప్పవచ్చును. కాశ్మీరముపైనను, యుదయపురముపైనను, మీరీమధ్యనడిపిన దండయాత్రల కర్థమేమి? హిందూరాజులు వారిసాంఘిక నీతిననుసరించి వారు పరిపాలన జేసికొందురుగాక. వారిరాజ్యము లందనవసరముగ మనమేలజోక్యము కలుగఁజేసికొనవలెనో నాకు బోధపడుటలేదు. చక్రవర్తి జబ్బుగనున్నారని, మనకోటనుండియె వార్తలువెడలనిచో బంగాళమునందట్టి ప్రచారమెట్లుకలుగును?

జైసిం:—అట్లయిన, నేడుషుజానుమందలింపఁ జక్రవర్తి సమకట్టుట కూడ యనవసరము.

షాజా:—జయసింహా! ఇట్టి కుతర్కములనెచ్చటనేర్చితివి? అక్రమముగ షుజామనపై నెత్తివచ్చుచున్న నాతనికి మనము నీతిఁగఱపవలదా? తక్షణమెనీవును సులేమానునుషానిపైకిఁబోయి వానియుద్రేకము నడఁగింపనిచో, నాతఁడు త్వరలో హద్దుమీఱఁగలఁడు.

సాదు:—జయసింహా! చక్రివర్తియాజ్ఞ చెల్లించుటయె మనకుఁ బ్రధానము.

షాజ:—బిడ్డా! సులేమానూ! నీవు పరాక్రమశాలివని నేనెఱుఁగుదును. కాని నీవింకను యువకుఁడవగుటచే, నీ వెంట మన సేనలోని ముఖ్యనాయకులను గొందఱఁగొనిపొమ్ము. పండితరాయా! యవసరమగుచో సులేమానుకు తగినసహాయమును జేయుమని, ప్రాణనారాయణున కొక ఫర్మానాకూడ వ్రాసిపంపుము.

పండిత:—చక్రివర్తి యాజ్ఞప్రకారము తప్పక నేఁడె యట్లువ్రాసి పంపుదును.

సులేమాన్:—తాతగారూ! తమయాజ్ఞాప్రకారము మాపినతండ్రిపైనెత్తిపోవుటకు సందేహింపను. తమయాజ్ఞశిరసావహించుచున్నాను.

జయ:—ప్రభూ! రేపేదండయాత్రకు బయలుదేఱుటకు సర్వసన్నాహ మొనరింపవలసియున్నది.

షాజ:—(కొంచెమాలోచించి) జయసింహా! నీవు మెలఁకువతోఁ గనిపెట్టి యొకవేళ షుజా తన తప్పిదము నొప్పుకున్నచో, నాతనియెడనంత తీక్ష్ణతవహింపవలదు. అట్టియెడ వానికినేర్పున హితవుచెప్పుటుచితము. షుజాచాలయవివేకి. వానిమూర్ఖతవలన మనమీదండయాత్రకుఁ బూనుకొనవలసివచ్చెను.

దారా:—(తండ్రి పైపుజూచుచు) సులేమానూ! నీవు కడుజాగ
రూకుఁడవై మెలఁగుము. నాస్వరక్షక సైన్యమునుండి
గూడ నిరువది ముఖ్యసర్దారులను నీ వెంటఁ గొనిపొమ్ము.
యుద్ధములందు జయాపజయములు దైవాధీనములు. నీ
వెట్టి కిష్టపరిస్థితులందుఁబడినను వారునిన్ను వీడకుందురు.

సులే:—తండ్రీ! పరివార మెంతయున్నను మృత్యువును దప్పిం
పగలరా? కానిండు. మీయాజ్ఞాప్రకార మట్లనే గొని
పోయెదను.

(ఇంతలో ద్వారపాలకుఁడు మరలబ్రవేశించి)

ప్రభూ! మేవారురాష్ట్రమునుండి యొకసర్దారు తమ దర్శ
నమునకై వచ్చియున్నాఁడు.

షాజ:—(ఆత్రతములో) తక్షణమెవానిని బ్రవేశపెట్టుము.

(సర్దారుప్రవేశించి చక్రవర్తి కిసలాముచేసి)

ప్రభూ! మహారాణా జగత్సింహాప్రభువు చాలకాలము
నుండియు రోగపీడితులై, మొన్ననె స్వర్గము నలంకరించిరి.

షాజ:—అక్కటా! రాజస్థానసింహముకూడబోయెనా! నే డెట్టి
దుర్దినమోకాని, సామ్రాజ్యమునకుఁ బట్టుఁగొమ్మలగు
నిరువురు మహాపురుషులు పరమపదించుటయు, షుజా
తిరుగఁబడుటయు నను దుర్వార్తలను వినవలసివచ్చెను.
నేఁటికిఁక కొలువుచాలింతము.

(షాజాహాన్ సేవకులు ముందు వెనుకల ఖడ్గపాణులై నడువ
చక్రవర్తి ముందు నడుచును. అందఱు నిష్క్రమింతురు.)

తెరదింపవలెను.

6వ రంగము

రోషనారా భవనమునం దర్ధరాత్రిమున

రోషనారా యొక సోఫాపైకూర్చుండును. అంతట జైసింహుడు
ప్రవేశించును.

రోషనారా చేసన్నచే ఆమెకెదురుగనున్న మఱియొక సోఫాపై
జైసింహుడు కూర్చుండును.

జైసిం:—బీగంసాహిబా! ఇంతయర్ధరాత్రిమున నాకై వర్తమానమునంపితిరి. విశేషములేమైన నున్నవా?

రోష:—మీరు రేపుదయమునకుఁ బూర్వమె ఢిల్లీనివీడుటకు సంకల్పించితిరఁటకాదా? నేటి సభావృత్తాంతములు, మీరుచెప్పగ వినవలెనని, మిమ్ముారావించితిని.

జైసిం:—మీారింటనున్నను, మీాపాదములవద్ద కన్నియు రప్పించుకొన సమర్థులని లోకమునకుఁ దెలియదనుకొంటిరా? ఈవఱకె మీాకు సభావిశేషములన్నియుఁ దెలియకున్నవా? బీగంసాహిబా!

రోష:—హృదయమునందభిమాన మున్నవారు చెప్పినవిషయములు రసవత్తరములుగ నుండకమానవు.

జైసిం:—అట్లయిన మీాకొక ముఖ్యవార్త తెలిపెదను. రాజస్థానమునందు జగత్సింహుఁడు గతించెను.

రోష:—ఆ! అట్లయిన, రాజపుత్రస్థానమునందిఁక జైసింహుని దేపైచేయి. పండితరాయుని ప్రతిభనేటితో ముగిసినది కాఁబోలు. (అని మందహాసము చేయును)

జై సిం:—అట్లనుటకువీలులేదు. జగత్సింహుఁడు గతించుటచే మొగలాయి రాజ్యమునందు దారాపండితరాయలే రాజపుత్రుల కుపకారమొనరింప సమర్థులని వారిరువురి యెడ మఱింత గౌరవము హెచ్చువచ్చును.

రోష:—మీయందుమాత్రము వారికట్టివిశ్వాస మేలజనింప కుండును. మీయెడ మాతండ్రికేకాక మా యౌరంగ జేబునకుఁగూడ నత్యంతాభిమానముకాదా ?

జై సిం:—ఔరంగజేబు చక్రవర్తియైన యనంతరముకదా నాయం దట్టి గౌరవభావము రాజపుత్రులకుఁ గలుగుట (అని మందహాసముసేయును)

రోష:—అది మీ హస్తములందున్నది.

జై సిం:—అన్నట్లు! మఱచితిని! మిమ్ముముందుగా బరామర్శింప కున్నందులకు మన్నింపఁగోరెదను. బీగంసాహిబా ! పాపము! మీతాతగారగు యసఫ్‌ఖాన్ గతించుట చాల విచారకరము.

రోష:—ఈ పరామర్శల కేమిగాని, ముఖ్యవిషయములను మీరు దాఁచు టెందులకు ?

జయసిం:—అదేది ?

రోష:—మాషుజాపై దండయాత్రకుఁ జక్రవర్తి మిమ్ము సర్వసైన్యాధిపతిగఁ జేసిరఁటకాదా ?

జై సిం:—బీగంసాహిబా! ఈదండయాత్ర నాకుచాల మనస్తాప హేతువగుచున్నది. మీముఖమును వీక్షింపఁజాలకున్నాఁడను.

రోష:—అట్లేల మీరుసంతాపము నొందవలెను?

జైసిం:—మీ......సోదరునిపై యుద్ధమునకు నేను...పోవుట యా యని.

రోష:—మీరు పోవుటయె నాకుసమ్మతము.

జైసిం:—కోపముతో నట్లనుచున్నారో, నిజమగు మనోనిశ్చితాభిప్రాయమో తెలియుటలేదు.

రోష:—మీపై యలుగనేల ?

జైసిం:—స్త్రీలయలుకలకుఁ గారణములను బురుషులూహింపఁ గలరా? అందును మీబోటి రాజనీతివిశారదల హృదయమును గ్రహించుట దుర్లభమనుట యతిశయోక్తి కాదు.

రోష:—ఔను. ప్రేమయనునది పురుషుసొలమ్ము! స్త్రీలు కోపనలు! వారి యలుకలకారణములు!

జైసిం:—బీగంసాహిబా! మీ ముఖమండలమున తాండవించుచున్న, యావినూత్నవికాసము, మీహృదయ సంజనితోత్తేజమో, లేక నాపైఁగోపమో నేనూహింపఁజాలకట్లుంటిని.

రోష:—(చిఱునగవుతో) మీకుగవిత్వముచేత కాదేమొ.

జైసిం:—(చిఱునగవుతో) పండితరాయలువంటికవి మిమ్ము వర్ణింపఁగలఁడు కాని, నావలె సేనావాహినులందును రక్తపాతములందు నీదులాడెడి కఱకు మొఱకులెట్లు

నేఁటి మీముఖులక్షణములను వర్ణింపఁగలరు? పండిత రాయలు దారా పక్షపాతియైనను మీయాదరణకు పాత్రుఁడే !

రోష:— మమ్ముఁ జిన్ననాటనుండియు నాతఁడాశ్రయించియుండుటఁజేసి, మాతండ్రికిని మాతాతకేకాక మాకుటుంబమునకంతకు నొకవిధమగు గౌరవభావమాతనియందు లేకపోలేదు. మాతాతయగు జహంగీరుకాలముననే నాతఁడీ మొగలాయి దర్బారునకుఁ జగత్సింహునితో వచ్చుచు బోవుచుండెను. ఆతనియెడ తీవ్రతఁజూపుటకు నాకేకాదు. తుదకు మా యౌరంగజీబునకుఁ గూడ నశక్యము. మాయవ్వ రాజపుత్రస్త్రీయగుటచే, మీరనిన మాకుఁజనువెక్కుడు. అందును మీరు మాకుబందుగులుకదా!.

జైసిం:— (చిఱునగవుతో) ఔను. అతిపరిచయము కలచోట యవజ్ఞతయుండకతీరదు. ఇంతకు నింతయర్ధరాత్రిమున నన్ను రావించిన గారణముఁ దెలుపుఁడు.

రోష:— ఏమియున్నది? మీరుసర్వసైన్యాధిపతియైతిరని తెలిసినప్పటినుండియు, మిమ్మెప్పుడభినందింతునాయని నా మానస మాందోళనపడుచున్నది.

జై:— స్త్రీలు, వ్యంగ్యాలాపప్రియలు. వారు కడుపులోఁ బ్రేమనుంచుకొని పైకిఁగోపము నభినయింపఁగలరు. అంతః

కరణము కోపోద్దీపితమైనతతిఁ జల్లనిమాటలతో గొంతు
కలు కోయుదురు.

రోష:—యుద్ధములందాటితేటిన వీరులు గొంతుకలు కోయ
గలరు కాని మాబోటి యబలలు కుత్తుకలుత్తరింతు
రనుట రిత్త.

జైసిం:—భీగంపాహిం బా! స్త్రీలుతలంచినచో నొక్కరక్తబిం
దువుకూడ జిందకుండ, హృదయవిదారణ మొనరింపఁ
గల పౌఢలు.

చ. సబలులమంచుఁబూరుషులు ♦ చాలవచింతురు వారినేచమీ!
కబరిభరోగ్రపాశమును ♦ గమ్మనినర్మవిలాసవాగురల్।
సొబగగు నేత్రసంజనిత ♦ సూక్ష్మకటాక్షశరాళిఁజాలవే?।
అబలలు కుత్తుకల్గఱుగ ♦ నంబుజలోచన! కత్తులేలొకో!॥

రోష:—(చిఱునగవుతో) జైసింహ! మీహృదయము నట్లీవఱ
కెన్నఁడైన వేధించితినా?

జైసిం:—ఎప్పుడోయననేల! ఈనిశీధసమయమున నీయుద్యోతి
మాన చంద్రకారక్తదీధితులను ధిక్కరించు, మీరాగ
రక్తముఖమండలమున తాండవించు వింతయగు యా
విలాసమేరికి హృదయవేదన మాపాదింపదు? మీయా
జ్ఞయేదియో చెల్లించుటకీసేవకుఁడు సిద్ధముగనున్నాఁడు.

రోష:—(మెల్లగ) జైసింహ! నాకువిశేషమగు కోరికలేమున్నవి?
మీరు పోవనున్న యుద్ధమును పరిణయప్రసంగముగ
మార్చవలెను. అదినాకుఁజాలును.

జైసిం:—(ఆశ్చర్యముతో) అదెట్లు బేగంసాహిబా! ప్రశయము మును బ్రణయముగ మార్చుచు!

రోష:—మీరు, రాజపుత్రులలో మేటివైయుండియు నింతమాత్రముచేయఁజాలరా?

జైసిం:—మీరుచెప్పునది నాకుఁజాల విపరీతముగఁ జూపట్టుచున్నది.

రోష:—మీశక్తిసామర్థ్యము లింతియేనా?

జైసిం:—సేవావృత్తినిమగ్నులకు బుద్ధివికాసము మఱుగుపడిపోవునని వేరుగఁజెప్పవలెనా? అందును, యోరంగజేబు ప్రభువు సోదరీలగు మీవంటిధీశక్తుల వర్తనములు గ్రహించుట దుర్లభము.

రోష:—నావర్తనములు మీకుఁగ్రొత్తలా! జైసింహా!

జైసిం:—ఏమిచెప్పుదును!

ఉ॥ ఒక్కొకమాఱు మీదుముఖ ♦ ముజ్జ్వలదగ్నిశిఖాస్ఫులింగముల్ ।
గ్రక్కుచు మిమ్ముఁజూడగనె ♦ గాఢతమంబగు భీతిఁగొల్పువే ।
అొక్కముహూర్తమందది మ ♦ హోదధిభంగియగాధమైచనున్ ।!
ఇక్కని చంద్రికావిమల ♦ సారములీను మఱొక్కవేళలన్ ॥

మీరెప్పటికప్పుడె విపరీతముగఁ దోఁచుచుందురు. మిమ్మా రాధించుటకు ధీరుఁడైనఁగావలె భీరువైనఁగావలె. మాబోటిమా ధ్యస్థులకు మీరొక గగనకుసుమమువలె పొడసూపుచుందురు.

రోష:—(మందహాసముతో) మీరెన్నఁడు నేనట్టివిషమ విష యముగఁ దోఁచియుండనని నావిశ్వాసము.

జైసిం:—నేఁడు మీయాజ్ఞ నాకెంతయు దిగ్భ్రమవాపాదించు చున్నది. మీరౌరంగజీబు ప్రభువు సోదరీలగుటచే మీయానతి చెల్లింపనిచో నాతఁడు చక్రవర్తియైన వెం టనె తలతీయింతురేమొయని దిగులొందుచున్నాను.

రోష:—జైసింహా! అంతటిభయోద్రేకము మీకు నాయెడ కలుగుచున్నచో, మాదారావలె మీశిరమున కౌరంగ జీబవమానముఁజేయకుండ, దానిని నాహృదయపూర్వ కముగ భద్రిపఱచెదను.

జైసిం:—మీరెంతకైన తగుదురు. నన్నేమిచేయుమందురో త్వరగఁజెప్పుడు. కాలాతీతమగుచున్నది. తెల్లవాఱక మునుపె దండయాత్రను సాగించవలెను.

రోష:—షుజాను కఠినముగ మందలింపవలసని మాతండ్రియె మీకుపదేశించెనఁటగా?

జైసిం:—ఔను.

రోష:—షుజాకుమార్తె నౌరంగజీబు కుమారునకిచ్చునట్లు నాతఁడు ఢిల్లీసింహాసనప్రాప్తికై పెనఁగులాడుటలో

నౌరంగజీబు షుజాకు సహాయముచేయునట్లును మీరా
తని నొప్పింపవలెను.

జైసిం :—ఔరంగజీబు ప్రిభువంముల కంగీకరించెనా ?

రోష :—నేనుగీచినగీటు మాయారంగజీబుదాటడని మీరె
ఱుంగరా ? మనమెట్లులైన దారాను మట్టుబెట్టినచో
యౌరంగజీబు షుజాలమధ్య తగవులున్నఁ బరిష్కరింప
వచ్చునని మీరుగట్టిగఁ జెప్పవలెను. దారాయె మనకు
ప్రిబలశతుృవు. దారా చేతిలో మాతండ్రి కీలుబొమ్మ
యై పోవుచున్నాఁడు. మీరెఱుఁగుదురుకదా.

జైసిం :—మీతండ్రిని మీరుచక్కఁజేయఁజాలరా ? దావూద్
హకీం చక్రివర్తికి నమ్మినవైద్యుఁడు. పండితరాయలను
నాఁటిసభాభవనమున, వెండినాణెములతో తులతూఁచి
నదిమొదలాతఁడు దారాయందు మిగులవిసుగుజెంది
యున్నాఁడు.

రోష :—మీరుచెప్పినది నాకర్థమైనది. అట్లైన, దావుదును పిలి
పించి తగినయేర్పాటులఁ గావించెదను. మీరెట్లయిన
షుజా యౌరంగజీబుల బాంధవ్యము ననుసంధానము
గావింపవలెను.

జైసిం :—మీయాజ్ఞచెల్లించుటకు సర్వదాబద్ధుఁడను.

రోష :—మీరుయుద్ధమునకుఁ బోవుచున్నారు. మరల మనమె
న్నఁడు కలుసుకొందుమో.

జైసిం:—ఔరంగజేబు ప్రభువు చక్రవర్తియైనఁగాని మనమనో
రథము లీడేరవు.

రోష:—అందుకు మీరుగట్టిగ నడుముగట్టితిరా ? రణరంగ
మున నున్నప్పుడు మీకుమామాటలు జ్ఞాపకమా ?

జైసిం:—నేనెచ్చటనున్నను మీమూర్తిని ధ్యానించుచునె యుం
దును.

ఉ॥ కోపమునందు మీకనులు ♦ కోకనదంబుల నీసడించుసం।
తాపమునొందువేళ నవి ♦ తామరసాప్తునిదీప్తదీప్తిచే।
నేపుతొలంగు కల్వగతి ♦ నెంతయుఁజాలిని గొల్పు
రమ్యమా।
చూపులుగల్గు మోములెటుఁ ♦ జూచిననొందవె సుంద
రాకృతుల్॥.

అట్టి మీనిరీక్షణకాంతుల నేనెట్లుమఱువగలను? బీగం
సాహిబా !

రోష :—ఔను. మఱచితిని. మీరువిగ్రహారాధనముసేయు హిం
దువులు. (అనిమందహాసముచేయును).

జైసిం:—(చిఱునగవుతో) మీరందలిరసమునుమాత్రమె యాను
దుము.

రోష:—కావుననె మామసీదులపై రసస్వరూపుఁడగు నాచం
ద్రునిఁ బ్రతిష్ఠింతుము. (అని చంద్రునివంకఁ దిరిగిచూ
పుచు) అతఁడు మీకు మూలపురుషుఁడుకూడనేమొ !

జైసిం:—అందుచేతనె కాంబోలు, రోషనారాబీగం ముఖచంద్ర మండల నిస్సృతసుధాకిరణపాతము జైసింహాహృదయ కుముదోజ్జీవికయగుట.

రోష:—(చిఱునగవుతో) నేనాసంగునట్టి యాకరప్రభావము నల యనె మీరునిజముగ మా యౌరంగజీబురాజ్యారోహణ భారమును, తలకెత్తుకొన సశక్తులరైనచో నట్టి సుఖస్వర్గము మీకొసంగుటకు నేనుసందేహింపనేల ?

(అని రోషనారా పలుకుచు లేచుచుండ తెరపడును).

శ్రీరస్తు.

అవిఘ్నమస్తు.

దా రా ష

తృతీయాంకము—1 వ రంగము.

దారాభవనము—ఉదయమున నాలుగుగడియల పొద్దెక్కు సరికి, దారా పండిత రాయలిరువురును కార్యాలోచనా మందిరమున నుచితాసనములపైఁ గూర్చుండియుందురు.

పండిత:—ప్రభూ! అసఫ్ఖాన్ జగత్సింహులు గతించినదిమొదలు, సార్వభౌముల శరీరపాటవము కూడ నంతకంతకు తగ్గుచున్నటుల తోఁచుచున్నది. షుజాతిరుగుపాటుకుఁ దోడు, చక్రవర్తి యంతఃపురమున విషాదకరములగు కుట్రలు ప్రబలుచున్నవి.

దా.రా:—మాతండ్రిగారికి నిన్నరాత్రినుండియు హఠాత్తుగ తీవ్ర జ్వరముకలిగి వారస్వస్థతగఁ బండుకొని యున్నారు. ఇంతవఱకు లేవనే లేదు.

పండిత:—అట్లనా! మనమొకసారి చక్రవర్తి మేల్కాంచిన వెంటనే దర్శించి కొన్నిముఖ్యాంశములు వారితో ముచ్చటింపవలసియున్నది. ప్రశాంతముగ పరిపాలనా విధానముసాగుచున్న మొగలాయిరాజ్యము నల్లకల్లోలముగా

వించుటకై ఝుంఝూమారుత చిహ్నములు సార్వభౌముని సౌధముననె ప్రారంభమగుచున్నవి. మీరు కేవలనిర్వికల్పస్థితి యందుండి మీకనులయెదుటనె కూడుకొనుచున్న విద్రోహమేఘ పుంజములను చక్రవర్తియు భావి మొగలాయిరాజ్య ధురంధరులగు మీరును బాఱద్రోలఁ బ్రయత్నింపకుండుట శోచనీయము.

దారా:—మాతండ్రిగారి యాజ్ఞపైననేకదా షుజాపైనడిపిన దండయాత్రలో జైసింగువెంట సులేమానుపాల్గొన్నది. తుదకు, సులేమాను రణనీతి పరాక్రమములవలననె షుజా యుద్ధమునందోడి పలాయితుఁడయ్యెనని యచ్చటనుండి తిరిగివచ్చిన రుస్తుంఖాన్ ఫజుల్ ఖానులుచెప్పిరి. షుజాను బట్టుకొమ్మని మాతండ్రిగారు జైసింహునకు ఫర్మానా నంపినను, జైసింగు షుజానుజల్లగవదలి, యాతఁడుతప్పించుకొని పాఱిపోయెనని జైసింహుఁడు ప్రత్యుత్తరము నంపెను. ఈయుద్ధసమయముననె షుజాకుమార్తె నౌరంగజీబు కుమారునకిచ్చి వివాహముకూడ జరిగెనని, సులేమాను వర్తమానమంపెను !

పండిత :—ప్రభూ ! జైసింహునకును, జగత్సింహునకునుగల వైరమును జక్రవర్తిగుర్తెఱింగియు నాతనియందు సంపూర్ణ విశ్వాసముతోఁజక్రవర్తి మెలంగుట చాలనాశ్చర్యముగ నున్నది. జైసింహుఁడౌరంగజీబు పక్షపాతియని, యిప్ప

ట్టికైన జక్రివర్తి గ్రహింపనిచో మనము చాలప్రమా
దము పాలగుదుము.

దారా:—అంతఃపురవిషయములనుగూడ నేనునుకనిపెట్టుచునె
యున్నాను. మాతల్లిగారు పోయిననాఁటనుండియు
మాతండ్రిగారి పుత్రపుత్రికాప్రేమ మితిమీఱుటచే,
వారు తమబిడ్డలయందలి లోపములను గనిపెట్టి మంద
లింపఁజాలకుండిరి. ఆయనురాగమె క్రమక్రమముగ
నొకదౌర్బల్యముగ మారుటచే మారోషనారా యంతః
పురమున జేయుకుట్రలకు లెక్క-లేదు. మాతండ్రిగారి
నుల్లంఘించి, నేనామెను శాశింపనొల్లకుంటిని.

పండి:—దారాప్రభూ! మీరీయార్యావర్తమును మతోద్రేకుల
బారినుండి తప్పింపవలెనన్న దృఢసంకల్పముతో మీజీ
వితమును ధారవోయుటకై పూనుకొనియు, నిట్లూర
కుండినగార్యమేమి? మీతండ్రిగారు నన్నుగూడ బిన్న
నాఁటినుండియు నపూర్వగౌరవాతిశయములతో బహూ
కరించిరి. అట్టిచక్రవర్తి ఋణమెట్లు దీర్పఁగలనోయని
నేననుదినము పరితపింతును. ఆమహామహుని ప్రియపు
త్రుఁడైన దారాప్రభువు, మయూరసింహాసనమునధి
ష్ఠింపఁ గన్నులారగాంచుటయె యీవిప్రుని మహదాశ
యము. కృతమెఱుంగనిచో, మానవజీవితము వ్యర్థము
కదా!

దారా:—మీరావిషయము నాకువేఱుగఁ జెప్పవలెనా ? మా తండ్రిగారి నెట్టులైన మనము సంభావింపవలెనను దృఢానుబంధము మనయిరువుర హృదయములను వేధించుచున్నది. ఏమిచేయుదుము?

పండి:—మనమిఁకనైన, నెట్టులో చక్రవర్తినోడఁబఱచి, మీాది కార్యమును జక్కఁబెట్టవలెను. లేనిచో మొగలాయిరాజ్య మధోగతికిఁబోవుట తప్పదు.

దారా:—నాకది సర్వసమ్మతమైన యాశయము. నేనందులకుసంసిద్ధుఁడనై మీాతోఁబనిసేయుటకు సిద్ధముగనున్నాను.

సేవ:—(ఇంతలో సేవకుఁడుప్రవేశించి, దారాప్రభువునకు సలాముచేసి) ప్రభూ! యెవ్వరోయొకఫకీరు పండితరాయలవారికొఱకై వచ్చియున్నాఁడు. (అనిచెప్పును అంత దారాపండితరాయుని వైపుచూచును.)

పండి:—వెంటనే యాఫకీరును లోనికిఁబంపుము.

ఫకీరు:—(ప్రవేశించి, దారాప్రభువునకు సలాముచేసి, యొక యుత్తరమును పండితరాయల కిచ్చును.

పండి:—(ఉత్తరమును విప్పిచదువుకొని) నీవాఫకీరు నెచ్చట గలుసుకొంటివి ?

ఫకీరు:—నేనాతని చెంబల్‌నదియొడ్డుననున్న ధోల్పూరువద్ద నావలో గలుసుకొంటిని. నావదాఁటుసరికి మేమిరువుర ముమితులమైతిమి. ధోల్పూరునుండి గోల్కొండకుఁ బోవుచు, దారిలో నేనాతనికిగొంచెము గంజాయినిచ్చి

తిని. అదిపీల్చి కొంతవడికాతఁడు నిద్దురఁజెంద, నేనాత నిసంచియందున్న నీయుత్తరమునుగ్రహించి, నాజాడ లాతనికిఁ దెలియకుండ, నర్మదానదిదాఁటి గుజరాతు మీఁదుగ నిట్లువచ్చితిని.

పండి:—గుజరాతువార్తలేమైనఁ దెలిసికొంటివా?

ఫకీరు:—గుజరాతునందు మురాదుప్రభువు, గొప్పసైన్యసన్నాహముఁ జేయుచున్నారు. ద్వారకయందలి శ్రీకృష్ణాలయము పూర్తియైనదనియుఁ జాలసుందరముగ నిర్మింపబడినదనియుఁ జెప్పికొనుచు పెక్కురుయాత్రార్థము బయలుదేఱుచున్నారు.

పండి:—సరే, నీవుపొమ్ము. (అంతటఫకీరుపోవ, ఉత్తరమును దారాకిచ్చును.)

దారా:—(పండితరాయలిచ్చిన యుత్తరమున్గ్రహించి లోన జదువుకొని నిశ్శ్వాసముతో) మనమనుకొనుచున్నవిషయములన్నియు నేఁడింకఁ బ్రత్యక్షములైనవి. ఈవేళకు మాతండ్రిగారు లేచియుందురు. మనము వెంటనె వారి యొద్దకుఁబోవుదము. మనమిఁక నాలసించినచోఁ గార్యముతప్పును.

(ఇరువురు నిష్క్రమింతురు.)

2 వ ర ం గ ము.

షాజహాన్ చక్రవర్తి సౌధము షాజహాన్ జబ్బుగనుండి సోఫాపై బరుండియుండ రోషనారాబీగం ఔషధము నిచ్చుచుండును.

సేవకుఁడు:—(ప్రవేశించి చక్రవర్తికి రోషనారాకును సలాము చేసి) ప్రభూ! దారా రాకుమారుఁడును, పండితరాయలును తమదర్శనమునకై వేచియున్నారు. సెలవైనచో వారినిదోడుకొనివత్తును.

రోషనారా:—(మొగముచిట్లించుకొని, వెంటనే చక్రవర్తికౌషధమును ద్రావనిచ్చి) చక్రవర్తి యిప్పుడు మాటలాడు స్థితిలో లేరనిజెప్పుము. వారికి విశ్రాంతి చాలయవసరమని వైద్యుఁడు చెప్పెనని జెప్పుము.

షాజ:—రోషనారా! అట్లనవలదు. సేవకా! తక్షణమె వారినిఁ దీసికొనిరమ్ము.

రోష:—(తండ్రి కౌషధమునిచ్చిన, రత్నస్థగితమైన స్వర్ణపాత్రము నటఁబొటవైచి, చివాలున వెడలిపోవును అంత దారాపండితరాయలు ప్రవేశించి చక్రవర్తికి సలాము చేసి యాతనిచే సన్నచే నెదుటనున్న సోఫాలపైఁ గూర్చుందురు.)

దారా:—(తండ్రియొద్దకుఁబోయి, మీఁదఁజేయివైచి) నాయనగారూ! జ్వరాతిరేక మింకనుతగ్గలేదు! హఠాత్తుగ జ్వరమింత తీవ్రముగఁ దగులుటకుఁ గారణమరయవలసియున్నది.

పండి:—ప్రభూ ! రాత్రి నిద్దుర బాగుగ పట్టినదా?

షాజ:—నాకు నిన్న సాయంకాలమె ఫలహారానంతరము జ్వర ముప్రారంభమై రాత్రియంతయు నిద్దురపట్టలేదని చెప్ప వచ్చును. విపరీతమగు స్వప్నములెవ్వియో నామానస ము నుద్రేకించుచుం గూర్కునిచ్చుటలేదు పండిత రాయా !

పండి:—అట్లయినచో, ప్రభువులకు విశ్రాంతి చాలనవసరము.

షాజ:—వైద్యుఁడుగూడ నట్లనుచున్నాఁడు. రాజ్యకార్య నిర్వ హణ భారమంతయుఁ బ్రస్తుతము మాదారాపైనుంచి కొంతకాలము నేను విశ్రమించెదను. మీరును సాదుల్లా ఖాన్ మంత్రియు మా దారాకు సహాయము చేయు చుండవలెను.

దారా:—(మెల్లగా) మీయనుజ్ఞయైనచో, రాజ్యభారము నేను వహించుటకు నెట్టి యభ్యంతరములేదు. పండితరాయ లకు మనయందపార విశ్వాసమని వేఱుగ నేఁజెప్పనక్క ఱలేదు. సాదుల్లాఖాన్, మీయందు విశ్వాసముఁజూపు వాఁడె కాని, నాయందుమాత్రి మాతఁడు విముఖుఁడు.

షాజ:—నీవాతనికిఁ జేసిన యపకృతియేమి ?

దారా:—ఈమధ్య నాతఁడు రాజపుత్రిస్థానముపైనడిపిన రెండ వదండయాత్రనుగూడ, నేనునుబండితరాయలు నుపసం హరింపఁజేసితిమనియు, నే నీవఱకు కాశ్మీరప్రభువుతో

సంధి చేసికొనుటకు మిమ్ముఁ బ్రోత్సహించితిననియుఁ జాలసంతుష్టిని జెందియున్నాఁడు. నేను హిందువుల యెడ బక్షపాతమును జూపుచుంటినని యాతఁడుమిగుల కుందుచున్నాఁడు.

పండి:—ప్రభూ! మనమా దండయాత్ర నుపసంహరింపనిచో నసఫ్‌ఖాన్ జగత్సింహులు గతింపఁగనె మనకును రాజపుత్రులకును వైరముప్రబలి దేశమునందుఁ జాలసంచలనము బయలుదేఱెడిది. దానికిఁదోడు షుజాప్రభువు తిరుగుపాటు మనకుఁజాల కంటకమనిపించెడిది.

పాజ:—జయసింహసాదుల్లాలు జగత్సింహాసఫ్‌ఖానుల స్థానములనుండి, వారిరువురులేని కొఱంత మొగలాయిరాజ్యమునకుఁ దీర్పఁగలరని మనమాసించితిమే!

పండి:—ప్రభువులింకను వారిమనోభావములను బూర్తిగ గ్రహింపకుండుట మొగలాయిరాజ్యమునకు మఱింతయాపద హేతువగుచున్నది.

పాజ:—ఏమీ! పండితరాయా! వారింతమాత్రము సాయము చేయఁజాలరా?

పండి:—ఎట్టులైన దారాప్రభువును హస్తినాపురసింహాసన మధిష్ఠింపకుండఁజేయుటయే వారిపూనిక.

దారా:—(ఉత్తరమునొక దానినిదీసి చక్రవర్తి కందిచ్చును.) తండ్రీ! మీరు దేశ్రికమునొందక శాంతచిత్తతతో నీయుత్తరమును జిత్తగింపుఁడు. తమకన్నియు బోధపడఁగలవు

షాజ:—(దారాయిచ్చిన యుత్తరమునందుకొని, లోనఁజదువుకొనుచు తలపంకించుచు నిట్టూర్పుతో, మెల్లగా) అందుకొఱకె కాఁబోలును రోషనారాయట్లన్నది. కుమారా! నీవు చాలనమాయికుఁడవు. నాకీవిషయముల నేల నెఱింగింపకుంటివి?

దారా:-(మెల్లగ) తండ్రీ! తమకీవిషయముల నన్నిఁటినిఁజెప్పి మీపుత్రపుత్రికా ప్రేమల కంతరాయము కల్పించుట కన్న, నేనురాజ్యమునైనఁ బరిత్యజించుట కర్తవ్యమని యెంచితిని. మీయాజ్ఞ చెల్లించుటయె నాకుఁ బరమ ధర్మము.

షాజ:—బిడ్డా! నాయనంతరము నీవె యీమొగలాయిరాజ్యమును నిర్వహింపవలెను. నీవింతటినుండియైన నీ యెడ విద్రోహము సలుపుచున్నవారిని గుర్తించి మెలఁకువతో వర్తింపుము.

పండి:—ప్రభూ! తమయాజ్ఞలేకుండ నట్టికార్యము దారాప్రభువువహింప సందేహించుచుండుటచే నానాఁట పరిస్థితులు విషమమగుచున్నవి.

షాజ:—కుమారా! రోషనారాను నాకింక సపర్యలుచేయుటకు రావలదనిచెప్పుము.

పండి:—ప్రభూ! మీరునెమ్మదిగఁ బరుండుఁడు. తమరారోగ్యము నొందినవెంటనె కార్యముల నన్నిటినిఁ జక్కఁబెట్టవచ్చును.

షాజ:—పండితరాయా! నాకువిశ్రాంతియా! మీరుచెప్పినట్టి విషయములను గమనించినచో నాహృదయము తాఱు మాఱగుచున్నది!

దారా:—మీకువైద్యము చేయుచున్న దావుద్‌హాకీమును దప్పించుట నాయభిప్రాయము. మీ ముఖలక్షణముం గూడ నేఁడుచూడ, నొకవిపరీతమైన మార్పును సూచించుచున్నది.

సేవక:—(ఇంతలో సేవకుఁడు ప్రవేశించి) మహాప్రభూ! సాదుల్లాఖాన్ మంత్రి వచ్చియున్నారు. (అనిచెప్పును)

షాజ:—సేవకా! తత్క్షణమాతనినిఁ దోడ్కొనిరమ్ము.

సాదుల్లాఖాన్:—(ప్రవేశించి, చక్రవర్తికి సలాముచేసి యాతనిచే సన్నచే నొకయుచితాసనమునఁ గూర్చుండును.) ప్రభూ! తమరస్వస్థముగ నున్నారని తెలిసినది. తమ శరీరమునం దెట్లున్నది?

షాజ:—ఖాన్‌సాహేబ్! శరీరబాధ యెట్లున్నను, మనోవ్యధ చాలహెచ్చుగ నున్నది.

సాదు:—చక్రవర్తి కంతమనోరుజకుఁ గారణమేమి?

షాజ:—ఏమియున్నది? అసఫ్‌ఖాన్, జగత్సింహులు గతించిరి కదా. మేమును పెద్దవారమైతిమి. దానికిఁదోడు శరీరముకూడ ననారోగ్యత నొందుచున్నది. అసఫ్‌ఖాన్‌స్థానమున మీరును జగత్సింహుని స్థానమున జైసింహుఁ

డునుండి మాదారాకు రాజ్యకార్య నిర్వాహణమునం దన్నివిధములతోడు పడెదరని నమ్మియుంటిని.

సాదు:—దానికభ్యంతరమేమి? కాని, ప్రభూ! దారాప్రభువునకు పండితరాయు లండమైయుండ నాసహాయ మతఁ డపేక్షించునా?

షాజ:—(తలపంకించుచు) పండితరాయులు హిందువుఁడైనను మొగలాయిరాజ్య క్షేమమున కహర్నిశము పాటుపడుచున్నాఁడు. మీరును జైసింహుఁడును దారాకువ్యతిరేకులని నేనింతవఱకను కొనియుండలేదు.

సాదు:—ప్రభూ! మేమిరువురము వ్యతిరేకులమని తమకిప్పుడెవ్వరు చెప్పిరి?

షాజ:—ఈలేఖ నొక్కసారిచదివి, ఇందలివిషయమును మీ రెట్లుఖండింపఁగలరో నిర్వచింపుఁడు.

సాదు:—(తెలతెలబోవుచు మెల్లగా చక్రవర్తి చేతినుండి లేఖను గ్రహించి విప్పి, చేతులు కొంచెమువణకుచుండ నిట్లు చదువును.)

ఢిల్లీకోట రోషనారాయంతఃపురము
హిజ్రీ 1067 రబి-ఉల్-అవ్వాల్ నెల చంధు 7

సోదరుఁడౌరంరజేబుకు, అక్కరోషనారా వ్రాయునది.

అల్లాదయవల్ల మేమెల్లరము చల్లగనున్నాము. నీవుమా త్రిము గోల్కొండశిబిరము నందిడుమలఁబడుచు కాలముగడు

వుచుంటివి. మనకు మంచితరుణమురాకపోదు. అసఫ్‌ఖాన్ జగ త్సింహులుగతించిరి. ఇఁక మహమ్మదీయులెల్లరు సాదుల్లాను, రాజపుత్రులు జైసింహునిననుసరింతురనుటకు సందియములేదు. పండితరాయని తంత్రములును, దారాయౌదార్యములు నిఁక సాగిరావు. దారా హిందూపక్షపాతమునకు విసుగుజెంది, సాదుల్లా మనపక్షమున బనిసేయుటకుఁ బూర్తిగ నడుముకట్టెను. నీవుచక్రివర్తియగుటకు సర్వవిధ ప్రియత్నములును సాగుచున్నవి. మనమనుకొనినట్లు షుజాకుమార్తెను నీకుమారునకిచ్చు నట్లు జైసింహుఁడు షుజానొడఁబఱచి నిన్నుత్వరలో గలుసుకొనును. నీవును జాగరూకుఁడవై నీప్రియత్నములను చేయుచుండ వలెను. పండితరాయుని వేగులవాండ్రి ఢిల్లీకిని మహారాష్ట్రిమునకునువచ్చుచుఁ బోవుచున్నారు. దారాకు మహారాష్ట్రిసహాయముకూడ నొడగూర్చుట కాతఁడు యత్నించుచున్నాఁడు. నీవు, కడు మెలకువతో మెలంగవలెను.

ఇట్లు నీప్రియసోదరి
రోషనారా.

సాదు:—(తొట్రుపాటుతో చివాలునలేచి పండితరాయునివైపు చుఱచుఱంజూచి) ప్రభూ! ఈయుత్తరము కేవలకల్పితము. ఇదియంతయు నీపండితరాయునికల్పన, నేనిట్టి కుటిలనుబన్నుట యసంభవము.

షాజ:—జైసింహునకు, మనము షుజానుబట్టుకొమ్మని ఫర్మానాబంపియున్నాము. షఁజానాతఁడు చల్లగవదలి, పాఱి

పోయెనని మనకుఁ బ్రత్యుత్తర మొసంగియున్నాఁడు. సాదుల్లా! నేనుజీవించియుండగనె రాజ్యమిట్టి విషమ పరిస్థితులందుఁ జిక్కుకొనునని నేననుకొనలేదు.

సాదు:—నేను తమదర్శనము మరల సావకాశముగఁ జేసెదను. ప్రభూ! మీరిప్పుడు జ్వరాతిరేకముచే బాధనొందుచు న్నారు. మీకిట్టితఱి మానసిక శ్రేకము నొందించుట భావ్యముకాదు.

షాజ:—మంచిది. ఖాన్‌వర్యా! మొగలాయిరాజ్య క్షేమము కొఱకు మీరు మీహృదయపూర్వకముగ బనిసేయుఁడు నాశరీరారోగ్యము కుదురువఱకు రాజ్యభారమంతయు దారాపైనుంచితిని. మీరును జైసింహుఁడును దారాకుఁ బూర్తియైన సహకారమొనరింపఁ గోరుచున్నాను.

సాదు:—తమయాజ్ఞా ప్రకారము నేను మొగలాయిరాజ్యక్షే మముకొఱకు నిరంతరముపాటుపడెదను. సెలవుదయసే యుఁడు. (సాదుల్లానిర్గమించును.)

పండి:—ప్రభూ! తమ కారోగ్యముచేకూఱినవెంటనె పరిపా లనావిధానమునందుఁ గొన్నిముఖ్యమైన మార్పులను గావించి, భావిరాజ్యభారము దృక్పథమునందుంచు కొనుచు సామ్రాజ్యపరిపాలనా విధానము నొకనూతన ప్రణాళికపై స్థిరపరుపవలసియున్నది. లేనిచో మతకక్ష లెంతమాత్రము నశింపవు. మతోద్రేకుల దుష్ప్రచార

మొతుదకు మొగలాయిరాజ్య పతన హేతువు కాఁగలదని నేను మనవి చేయుచున్నాను.

షాజ:—జగన్నాథా ! నాకుమరల నారోగ్యమా ! నాహృదయమునం దెన్నఁడుకలుగని యొకయావేదన నేనిప్పుడౌషధమును సేవించి నప్పటినుండియు పొడచూపుచున్నది. నేనీవఱకె పరిపాలనాభారము కొంతదారాకు పంచియిచ్చియుండినచో రాజ్యమునకిట్టి విషమస్థితి పట్టకయుండెడిది.

పండి:—చక్రవర్తీ ! మీరధైర్యపడవలదు. మొగలాయిరాజ్యముయొక్కయు దారాప్రభువుయొక్కయు యభివృద్ధియంతయు మీ దేహారోగ్యముపై నాధారపడియున్నది. మీరిప్పుడు పూర్వముకన్న నెక్కుడుజాగరూకతతో మీ శరీరమును గాపాడుకొనవలసిన యవసరమాసన్నమైనది సెలవుదయచేయుఁడు. మరల తమదర్శనము చేసెదను. (దారావైపునకుతిరిగి) దారాప్రభూ ! మీరిఁక మీతండ్రిగారిని కడుజాగరూకతతో గాపాడుచుండు టావశ్యకము. సెలవుదయచేయుఁడు (అని యిరువురకు సలాము చేసి వెడలిపోవును.)

షాజ:—(దారాను జేరఁదీసి) కుమారా ! కడు మెలఁకువతో రాజ్యకార్యములను నిర్వహించుచును, రోషనారాచేయుచున్న దురాగతముల నరికట్టుట కంతఃపురమున తగిన వారులను నియమించుము.

దారా:—తండ్రీ! మీరుస్వస్థముగఁ బరుండుఁడు. జహానారాను మీకుసపర్యలఁజేయుటకై యొప్పించెదను. దావుద్‌హాకీ మునుదప్పించి పండితరాయ మిత్రులగు శివదీక్షితుని మీకౌషధమునిచ్చుటకై నియోజించెదను. ఒక్కరాత్రి జ్వరమువలన మీరింత తూలిపోవుటఁజూడ దావుద్ వైద్యమునందు నాకనుమానము వొడముచున్నది.

షాజ:—అట్లేచేయుము. నీవన్నికార్యములనప్రమత్తుఁడవై కని పెట్టుచుండుము. ఇదిగోనాముద్రిక. (అని షాజహానీ తనముద్రికను దారాకిచ్చును.)

దారా:—(ముద్రికనుగ్రహించి) నాయనగారూ! మీరాందో ళనజెందకుఁడు. నేనన్నియు భద్రపఱచెదను. (అంతటజ హానారా ప్రవేశించును.) అక్కా! నీవు కడుజాగరూ కతతో తండ్రిగారిని కనిపెట్టుకొనియుండుము.

జహానారా:—(తండ్రియొద్దగూర్చుండి, మీఁదజేయివైచి) జ్వర మింకను జాలతీవ్రముగనున్నది! సోదరా తక్షణమె శివదీక్షితుని బిలిపింపుము.

దారా:—నే నిప్పుడెయన్నియు జక్కఁబఱచెదను. నీవుజాగరూకు రాలవై సపర్యలు సలుపుచుండుము. మనకుఁదల్లియైనను దండ్రియైన నాయనయెకదా. (అని షాజహాన్ ప్రక్కను మోకరించి యాతనిఁ గౌరవించుకొని లేచి చేతిరుమా లుతోఁ గన్నీరుతుడిచికొనుచు) నాయనగారూ! మర లనేనిప్పుడె వచ్చెదను. (అనిదారానిర్గమించును)

షాజ:–(జహనారానుజూచి) అమ్మా! మీతల్లిలేకపోవుటవలన నాకీదుస్థితి సంభవించినది. అక్కటా! మంటజా! మంటజా! అని కన్నులుమూసికొని సోఫాపైతలవాల్చి పరుండును.

(తెరదింపవలెను.)

3 వ రం గ ము.

ఢిల్లీకోట, రోషనారాభవనమున నొక రహస్యప్రదేశమున
(రోషనారా బీగం:—ఒకసోఫాపై గూర్చుండును.)
ఆమెకెదురుగ.
(2) సాదుల్లాఖాన్ (3) సైస్టఖాన్ (4) దావుద్‌హాకీం.
ఉచితాసనములపై గూర్చుందురు.

రోష:—సాదుల్లాఖాన్‌వరా! మాతండ్రికి నానాట నారోగ్యము క్షీణించుచున్నది. మనమిఁక ముందుకార్యములకు గడంగవలెను.

సాదు:–బీగంసాహిబా! ఈతరుణముననె మనయౌరంగజేబెత్తివచ్చునట్లు మన మొనరింపవలెను. షుజాపై దండయాత్రను ముగించుకొని తనసేనలతోఁ దిరిగిరమ్మని దారా తనకుమారునకు వర్తమానమంపెను. సులేమాను దారాకన్న యుద్ధతంత్రమునందు నిపుణుఁడు. మొగలాయిసేనలయందెన్నికఁ గన్నవారందఱు నాతని సేనయందున్నారు.

సైఫ్:—అమ్మా ! పండితరాయలప్పుడె రావుఛత్రసాల్ హాడా, రాజా రామసింగురాథోరు మున్నగు రాజపుత్రులను దారా పక్షమునఁబోరుటకు సిద్ధము చేయుచున్నాఁడు. రాజపుత్రులలో ఛత్రసాలుఁడు మిగులపరాక్రమశాలి.

సాదు :—వెంటనే మనము జైసింహునకు వర్తమానమంపి సులేమా నెట్లయిన ఢిల్లీకిప్పట్టున రాకుండ షుజానుబట్టు కొనుటకై తఱుముచుఁ బోవునట్లు చక్రవర్తివద్దనుండి ఫర్మానవచ్చిన దనుసాకుచెప్పి, సులేమాను మరల కుండఁజేయు నట్లొనరింపదగిన చారులను జైసింహుని వద్దకు మనము పంపవలెను.

దావుద్:—మన మెట్లయిన నీయుద్ధమునందు దారాను మోసమువలన బడగొట్టవలెను. చక్రవర్తి రాజ్యమునంతయు దారాచేతిలోఁ బెట్టుటచే నౌరంగజీబు ప్రభువు ప్రవాహమున కెదురీదవలసియున్నది.

సైఫ్:—ఖాసింఖాన్, దారాకు నమ్మిన సర్దారులలో నొకఁడు. అతఁడు నాకుబంధువుఁడు కూడనగుటచే నాతఁడు మెల్లగ దారాను మోసగించునట్లు నేనొడఁబఱచెదను.

దావుద్:—అట్లయిన, మాఖలీలుల్లా పదిహేనువేల సైనికుల కధిపతి. ఆతఁడుగూడ దారాను వంచించునట్లు నేనేర్పఱచెదను.

రోష :—ఇఁక మనమాలసింప కౌరంగజీబునకు వర్తమానము నంపి, హస్తినాపురిపై నాతఁడు సత్వరముగ దండెత్తి

వచ్చునట్లును, మనమిప్పుడు సర్వసన్నాహము చేయుచు
న్నామనియు వివరింపఁదగు దూతలను బుత్తెంచుటత్యావ
సరము.

సాధు:—బీగంసాహిబా ! మనమితరుల నెవ్వరినైనఁ బంపినచో
వారు సరిగ నావార్తల నౌరంగజేబు ప్రభువునకందింపఁ
జాలరు. జైసింహునివద్దకు సైప్షుఖానును, దావుద్ హాకీం
నౌరంగజేబువద్దకును బంపుటుచితము. మనమిప్పుడు
చేయు ప్రయత్నములు చాలగోప్యములైనవి. ఇవిబయట
పడినఁ జాలఁ బ్రమాదము.

సైప్షు:—నేను తప్పక జైసింహునిగలిసికొని మీసందేశమును
నిర్వర్తించెదను.

దావుద్:—నేనిప్పుడె పయనమై యౌరంగజేబు ప్రభువును సంద
ర్శించి యాతఁడు ఢిల్లీపైదండెత్తునట్లొనరించెదను.

రోష:—మన మెట్లులైన నీతరుణమునందె యౌరంగజేబు దండె
త్తివచ్చునట్లుగ బురికొలుపవలెను. మాతండ్రి మరల
నేమాత్రమైన నారోగ్యమునొందినచోఁ బరిపాలనా
విధానమునందు మనకుఁబూర్తిగవ్యతిరేకమగు మార్పు
లను జేయుటకై, దారా ఫంకితరాయలిరువురును మా
తండ్రి నొప్పించిరి.

సాధు:—అమ్మా ! సులేమానులేనితరి దండయాత్ర నౌరంగ
జేబు సాగించినచో, మనకుమఱియొక సదుపాయము

కూడ కలుగును. దారాయె స్వయముగ దండయాత్ర నెదుర్కొనవలసి వచ్చును. అతఁడు హాస్తినాపురిని వీడ గనె మనము ప్రధానస్థానముల నన్నింటి నాక్రమింప వచ్చును.

రోష:—అట్లయిన మీరయిరువురును జైసింహునివద్దకును మా సోదరునివద్దకును బోవుటకు వెంటనె సమకట్టవలెను.

సైఫు:—నేనిప్పుడె బయలు దేరెదను.

దావుద్:—నేనీరాత్రియె తప్పక పయనము సాగించెదను.

రోష:—(సేవకునిబిలిచి) సేవకా, నజీర్ బేగ్‌తో గొంచెము షర్బత్తునుత్వరగఁ దెమ్మని జెప్పుము.

(అంతటవరటవాడు మూడుస్వర్ణపాత్రిలనిండ షర్బతు తెచ్చి సాదుల్లా, సైఫుఖాన్, దావుద్ హాకీముల ముందుం చును. ముగ్గురును షర్బత్ త్రాగుదురు.)

సాదు:—(కొంచెమువికారము నభినయించును) షర్బతుచక్కని సువాసన కలిగియున్నది. కాని బీగంసాహిబా నాకెం దుచేతనో గొంచెము తలతిరుగుచున్నది.

రోష:—నజీర్ ! నీవీషర్బత్తునంతయు జాగరూకతతో తయా రుచేసితివా ?

నజీర్ బేగ్:—అమ్మా ! అంతయు నొకేపాత్రియందు గలిపితిని. మంత్రివరులు పెద్దలగుటచే వారి పాత్రియందుమాత్ర మొకింత సుగంధద్రవ్యము గలిపితిని.

రోష:—నీవా సుగంధద్రవ్యము నెచ్చటనుండి గొనివచ్చితివి ?

నజీర్:—నేనీప్రొద్దున మసీదునకుఁబోవునప్పు డచ్చటిమూలికల నమ్ముఫకీరు నాయందు ప్రేమచే నాకొసంగెను. అదిచాల నుత్సాహమునిచ్చునని యాతఁడు నాకుఁజెప్పి యిచ్చెను

రోష:—ఓరీ! మూర్ఖుఁడా! ఆట్లేల చేసితివి ! అందుచేతనె కాఁబో లు ఖాన్ వరులకు వికారముకలిగినది.

సాదు:—అమ్మా ! మరేమియు లేదు. తగ్గిపోయినది. సువాసన కొంచెము హెచ్చుగనుండుటచే వికారము కలిగించి యుండనోపు. సెలవుదయ సేయుఁడు (అని సైఫ్ఖాన్ సాదుల్లాలు వెడలిపోవుదురు.)

దావుద్:—(ఔషధమునొకదానిని రోషనారా చేతియందుంచి) బీగంసాహేబా ! ఎట్లయిననీమందు చక్రవర్తి తీసికొను పాలయందుఁ గలిపించవలెను. దీనివలననాతనికిఁ జల్లగ బుద్ధిభ్రంశముకలిగి క్రమముగ నాతఁడొక పిచ్చివాని వలె మీచేతిలో కీలుబొమ్మయై యుండఁగలఁడు. మన ముప్రాణాపాయము చక్రవర్తికి కలిగించినచో దారా పండితరాయలిప్పుడె యన్ని ప్రధానస్థానముల నాక్ర మించెదరు. చక్రవర్తి యింకనుకొంతకాలము జీవించి యుండుట మనకుముఖ్యము.

రోష:—(ఔషధమును బుచ్చుకొని) హకీమ్సాహేబ్ మీరుచె ప్పినదినిజము. మాతండ్రి బ్రతికియున్నంతకాలము

దారా రాజ్యము నాక్రమింపదొరఁకొనఁడు. కాని మా జహనారా చక్రవర్తికిచ్చుపాలు పితుకునప్పుడు కూడ తాను దగ్గఱనుండి పించించును.

దావుద్:—కానిండు పాలనుదీయు లాల్ ఖాన్, చేతికిరాచుకొని పాలుతీసినచాలును. అదిద్వైనమీరుసాధించినఁ జాలును

రోష:—అట్లయిన నేను తప్పక మీరు చెప్పినయుపాయము చేయింపఁగలను. మా ఔరంగజీబు రాజ్యమునకువచ్చిన వెంటనె మీకుఁ దగినబహుమానము జేయింతును.

దావుద్:—అమ్మా! అల్లాదయవలన నౌరంగజీబు చక్రవర్తి ద్వైన వెంటనె (పండ్లుకొఱకుచు) పండితరాయులనురికంబమునెక్కించిన నాకుఁజాలును.

రోష:—(చిఱునగవుతో) హాకింసాహేబ్! తప్పకట్లు చేయించెదను.

(ఇరువురునిష్క్రమింతురు.)

---

4 వ రంగము.

గోల్కొండ రాజ్యమునందౌరంగజీబు శిబిరమునొక డేరాలో.

(1) ఔరంగజీబు (2) జైసింహుఁడు.

ఉచితాసనములపైఁ గూర్చుందురు.

ఔరం:—జైసింహా! ఢిల్లీవార్తలన్నియు సమగ్రముగవింటిరా?

జైసిం:—ప్రభూ! సైస్తఖాన్ నాకన్నియుఁ జెప్పెను.

ఔరం:—అసఫ్‌ఖాన్, జగత్సింహులు గతించుటచే, నాయం
దవ్యాజ ప్రేమపూరితులగు మీకును సాదుల్లాఖాన్
వర్యులకును నాయకత్వముసిద్ధించినది. నాకిక హస్తినా
పుర సింహాసనము కరతలామలకము. మాతండ్రికిం
గూడ చాలజబ్బుగనున్నదని మాయక్క వర్తమాన
మంపిరి.

జైసిం:—మనకన్నివిధముల మంచితరుణ మాసన్నమైనది. మీ
రిఁకతడవుసేయక దండయాత్రను వెంటనేసాగింపుఁడు.
మనమిప్పుడవలీలగ రాజ్యమును స్వాధీనము చేసికొన
గలము.

ఔరం:—యశ్వంతసింహ, ఛత్రసాల్ హాడా మున్నగురాజపు
త్రులు దారాపక్షమునఁ బోరుటకు సిద్ధముగనున్నారని
తెలియుచున్నది. మీరెట్లైన యశ్వంతుని మనవంకకుఁ
ద్రిప్పినచో, నేనుజక్రవర్తినైనవెంటనె, యాతని రాష్ట్ర
మునకుచేరియున్న, గుజరాతునకాతనిఁ బ్రతినిధిగ జేసెద
నని మీరుప్రోత్సహించి నాకతడడ్డురాకుండఁ జేయ
వలెను.

జైసిం:—ప్రభూ! నేనుమీకుసర్వవిధముల సహాయము చేయు
దును. మీరుచక్రవర్తియగుటకన్న, నాకుమిన్నయగు
యానందమేమున్నది? అందులకేకదనేనతిప్రయత్నము
పై మీకును షుజాప్రభువునకును సంబంధముకలిపితిని.

ఔరం:—అందుకు మీకు నేను జాలకృతజ్ఞుఁడను. జైసింహా! సులేమాను నాతనిసైన్యము లెచ్చటనున్నవి ?

జైసిం:—సులేమానుసేనలలోని మహమ్మదీయ సర్దారులందఱి తోడను, మీరు తప్పక చక్రవర్తి కాఁగలరనియు, వారికిమంచిబహుమతులును గౌరవములును ప్రాప్తించున నియుఁజెప్పి, సులేమానును జల్లగవదలుటకును, వారందఱు మీపక్షము వహించుటకును రహస్యముగ నేర్పాటుగావించితిని. సులేమాను, హస్తినాపురముచేరకుండ షుజాసేనలను తూర్పుబంగాళాంతర్భాగములోనికిఁ దఱుమునట్లు చక్రవర్తియాజ్ఞయైనదనిజెప్పి యాతఁడాసందర్భమునందుండ, నాతని సర్దారులాతనిపై తిరుగఁబడునట్లొనర్చితిని.

ఔరం:—(జైసింహుని భుజముపైతట్టుచు) జైసింహా! మీరునా విషయమై చెందుచున్న ప్రయాసమును నేనెన్నఁటికిని మఱవఁజాలను. కాని యశ్వంతుఁడుకూడ నాకడ్డురాకుండఁజేసినచో మీశ్రమకుఁదగిన ఫలముచేకూరును.

జైసిం:—(శిరమును గొంచెముపైకెత్తి యాలోచించుచు, తల పంకించి) యశ్వంతునికిని దారాపండితరాయలకు నున్న మైత్రిచాలదృఢమైనది. అయినను నేనుమీకొఱకై తీవ్రప్రయత్నముఁ జేసిచూచెదను. తుదకు యశ్వంతుఁడు తటస్థముగనుండునట్లైనఁ గావింపగలుగుదు నేమోయని తోఁచుచున్నది.

ఔరం:—రాజసింహుఁడుకూడ సమయమువచ్చినప్పుడు దారా కుసహాయము చేయకమానఁడు. మీ రేలాగున్నైన యశ్వంతునికొఱకు రాజస్థానము పోవనుంటిరి. రాజసింహునిఁగూడ, మనపక్షమునకుఁ ద్రిప్పినచో మాతండ్రి యాతనివద్దఁదీసికొనిన యాతనిరాజ్యములోని పరగణాల నాతనికి నేను జక్రవర్తినైన వెంటనె మరలనిచ్చివేయుదునని మీరునమ్మింపఁ బలుకవలెను.

జైసిం:—ప్రభూ! సాదుల్లాఖాన్ ప్రోత్సాహముచేతకదా చక్రవర్తియాతనిపై దండెత్తినది. దానికి దారాపండితరాయలడ్డుపడి యాదండయాత్ర నుపసంహరింపఁజేసిరి. దాని నాతఁడింతకు మఱచునా?

ఔరం:—మీరుతలంచినచో నెట్లయిన, భేదదానములనుపయోగించి యాతనిఁద్రిప్పగలరు. ఆతని రెండుపరగణాలకొఱకాతఁడేలయాసింపఁడు?

జైసిం:—కానిండు. నేఁజేయఁగలిగినదంతయుఁ జేయబ్రయత్నింతును.

ఔరం:—(జైసింహునిచేయిపట్టుకొని) జైసింహా! నన్ను హస్తినాపురసింహాసనముపై గూర్చుండఁబెట్టు భారమువిూది. మీగర్భశత్రువగు జగత్సింహుఁడు మాతండ్రి నెట్లు మొగలాయిసామ్రాజ్య పట్టభద్రునిఁగ నొనరించెనో, యట్లనె మీరును మీసర్వశక్తియుక్తులను వినియోగించి నాకు సహాయము చేయవలెను. (అని లేచి తననడుమున వే

లాడుచున్న కత్తిగలపట్టానుండి, యొకఖడ్గమునుదీసి)
ఇదిగో నాకీగోల్కొండనవాబు పారితోషికముగనొసం
గిన నీనవరత్నస్థగితమైనకత్తిని నాహృదయపూర్వక
ముగ మీకొసంగుచున్నాను. నేను చక్రవర్తినైనచో
మీరు మొగలాయిరాజ్యమునందు సర్వసైన్యాధిపత్య
మువహింపకతప్పదు.

జైసిం:—(మందహాసముతో) ప్రభూ! నే నెన్నివిధములనైన
మిమ్ము మయూర సింహాసనము నధిష్ఠింపఁజేయుటకుఁ
బూర్తిగయత్నముఁజేయుదునని నీకత్తిపైఁ బ్రమాణము
సేయుచున్నాను.

(ఇంతలో సేవకుఁడు ప్రవేశించి) ప్రభూ! ఢిల్లీనుండితమకై
యెవ్వరోవచ్చి వేచియున్నారు. సెలవైనచో లోనికిఁ
దోడ్కొనివత్తును.

ఔరం:—వారెవ్వరో యరసిరమ్ము.

(సేవకుఁడు మరలబ్రవేశించి) ప్రభూ! ఆయనపేరు దా
వుద్ హాకీం.

ఔరం:—సత్వరముగ నాతనినిలోనికిఁ బంపుము.

దావుద్ హాకీం:—(ఔరంగజేబు, జైసింహులకు సలాముచేసి) ప్ర
భూ! తమయక్క రోషనారా బీగంసాహిబా యీలే
ఖను తమకందఁజేయుటకై నన్నుబుత్తెంచిరి.

ఔరం:—(లేఖనందుకొని) హాకీంసాహెబ్! దయచేయుఁడు.
మిమ్ముఁజూచి చాలదినములైనది. మాయక్క సాదుల్లా
ఖాన్ మున్నగునామిత్రులందఱు క్షేమముగనున్నారా?

దావుద్:—ప్రభూ! అందఱు క్షేమముగ నున్నారు. జైసింగ్ సా హెబ్! మీరారోగ్యముగ నున్నారా ?

జైసిం:—హకీమ్‌సాహెబ్! నేనారోగ్యముగ నున్నాను. చక్రవర్తి యెట్లున్నారు.

దావుద్:—నానాఁటికి వారియారోగ్యము క్షీణించుచుండుటచే వారుసమాజునకు మసీదుకుఁగూడఁ బోవుటలేదు.

ఔరం:—(ఇంతలో లేఖనువిప్పి చదువుకొని) జైసింహా! ఈలే ఖను మీరుకూడఁ దిలకింపుఁడు. (అని యాలేఖను జైసిం హునకిచ్చును.)

జైసిం:—(లేఖనందుకొని లోనఁజదువుకొని చిఱునగవుతో) అట్లయిన నిఁకజక్రవర్తి క్రమముగ జీవచ్ఛవమువలె నున్నాఁడు కాఁబోలును. సైష్టఖాన్ దావుద్‌హకీం సాహెబ్‌లు మనకుఁబూర్తియైన సహకారమొనరించు చో, మనకు విజయముతప్పదు. నేనిఁక రాజస్థానమునఁ దగుప్రయత్నములు సలిపి, మిమ్మాగ్రావద్ద కలుసుకొం దును. సెలవొసంగుఁడు.

ఔరం:—నాభావ్యభివృద్ధియంతయు మీహస్తములందున్నది.

జైసిం:—రాజపుత్రుఁడు కత్తిపైఁ బ్రమాణమునుజేసిన, నిఁక నెట్లు వెనుకకు మఱలఁగలఁడు?

ఔరం:—(చిఱునగవుతో) జైసింహా! సలామ్.

జైసిం:—(సలాముఁజేసి నిష్క్రమించును)

ఔరం:—దావుద్ సాహేబ్! మీరు పెద్దలయ్యును శ్రమకోర్చి, నాయందభిమానముచే నింతదూరము వచ్చితిరి.

దావుద్ హాకీం:—ప్రభూ! మీరట్లనవలదు. మఱియొకరిచే నీలేఖను బుత్తెంచినచో వారు పండితరాయుని వేగులవాండ్రచేతిలోఁ బడుదురని రోషనారాబీగం నన్నుబంపిరి.

ఔరం:—హాకీంసాహేబ్! దారాపండితరాయలిరువు రిప్పుడు మొగలాయిరాజ్యమును దిప్పుచున్నారు.

దావుద్:—ప్రభూ! దారావట్టుకాఫరు ఆతఁడు పండితరాయుని మాకంటె నెక్కుడుగౌరవముతోఁ జూచుచున్నాఁడు. అదృష్టవశమున దారాచక్రవర్తియైనచో నిఁక హిందువులేరాజ్యమునందుఁ బ్రాముఖ్యతవహింతురు.

ఔరం:—నేనుజక్రవర్తినైన పిమ్మట వారిగతియెట్లుండునో మీరేచూచెదరుగాక.

దావుద్:—అదియె మాకుఁగావలెను. మనషేరియటుననుసరించి మీరుప్రభుత్వము నేర్పాటుచేయుచో మొగలాయి రాజ్యమునందిఁక హిందువులకు తావుండదు. వారందఱు తప్పక మనమతములోఁ గలయవలెను. మీరు చక్రవర్తియగుట కాయల్లాను బ్రార్థించుచున్నాము.

ఔరం:—(మందహాసముతో) హాకీంసాహేబ్, ప్రార్థనలవలన రాజ్యములు చేకుఱునా?

దావుద్:—అంతియెకాదు. మాఖలీలుల్లా చక్రవర్తికి నమ్మిన సర్దారులలో నొకఁడు. అతఁడు యుద్ధసమయమునందు

దారాను వంచించి మిమ్ముఁ జేరునట్లు నేను ఖలీలుల్లా నొప్పించెదను.

జొరం:—మీరు నాకట్టిమహోపకారమును జేసినచో మీ మేలునే నెన్నఁటికిని మఱవను. నేను చింతామణి దేవాలయము బ్రద్దలుకొట్టించి యందలి కృష్ణవిగ్రహము చేతినుండియూడఁ బెఱికిన నీవ్రజపుటుంగరముతో నేఁడు మీహ స్తమునలంకరించుచున్నాను. (అని తనచేతి నున్న వజ్రపుటుంగరమును దావుద్ వ్రేలియందుంచును).

దావుద్:—(గడ్డము నివురుకొనుచు) శహబాష్ ! ఈనాడుకదా మాకుపండువు! నేఁడుకదా యల్లాదూతయగు మహమ్మదు కుమారుఁడైన యౌరంగజేబు కాఫరులవిగ్రహములను బ్రద్దలుకొట్టి వానిచేతియుంగరమును తనభక్తున కర్పించెనను సంతోష మాయల్లాకుగలుగుట ! కాని! ప్రభూ! పండితరాయలు బలేయుక్తిపరుఁడు. మీరుధ్వంసముచేయించిన యాద్వారక దేవాలయమును మరలఁ జక్రవర్తిచేతనే పూర్వముకన్న నెక్కుడు వైభవోపేతముగ నిర్మింపఁజేసెనఁట !

జొరం:—అంతేకాదు. గుజరాతునుండి తత్క్షణమె యీదక్షిణమునకు నన్నతఁడు మార్పించెను.

దావుద్:—అబ్బా! ఆహిందూపండితుఁడు బహుతంత్రజ్ఞుఁడు. బలేటక్కరి. ఎచ్చటనో యాంధ్రదేశము నుఁడివచ్చి

మనమొగలాయి రాజ్యమునంతను ద్రిప్పుచున్నాఁడు. అతఁడును కవీంద్రాచార్యులును, కాశియందు, మథుర యందు, ద్వారకయందు హిందూసభలుచేయించి, వారి ధర్మశాస్త్రములను కాలానుసారముగ మార్పించు టకు గొప్పయత్నములు సలుపుచున్నాఁడు. దారా చక్రవర్తియైనచో, నెప్పుడో కృష్ణదేవరాయలతో నంత మైన హిందూసామ్రాజ్యము మరల తలయెత్తకమా నదు ప్రభూ!

షౌరం:—కానిండు. మీరు నాకుఁబూర్తిగ సహాయము చేసి నచో నేనుచక్రవర్తి కాఁగలను. ఆనాఁడు పండితరా యలు దారాలువ్రాసిన గ్రంధములన్నియు నిర్మూలము గావించి వారుచేసిన యాప్రచారమునుబూర్తిగ నణఁగఁ ద్రొక్కింప మీరెచూచెదరుకాక.

దావుద్:—సైఫ్షఖాన్ ఖాసింఖానును, నేనుఖలీలుల్లాను తప్పక త్రిప్పివైచెదము. మీరెంతమాత్రము సందేహింప వలదు. కాఫరగు దారాను వంచించినచో మనముసల మానుల కెంతమాత్రమును దోసములేదు. మీరిఁక సత్వరముగ దండయాత్రను సాగింపుఁడు.

షౌరం:—నేనన్నియు సిద్ధముచేసితిని.

దావుద్:—మీరు వెంటనే దండయాత్రసాగింపనిచో దారా చాలబలపడును.

(ఇంతలో సేవకుఁడుప్రవేశించి ఔరంగజీబునకు సలాము చేసి) ప్రభూ! మురాదు ప్రభువద్దనుండియు షుజా ప్రభువద్ద నుండియు నిరువురాశ్వికులువచ్చి తమదర్శనముసేయుటకై వేచి యున్నారు.

ఔరం :—వారినిటకుఁ దీసికొనిరమ్ము.

(ఇరువురాశ్వికులు ప్రవేశించి ఔరంగజీబుకు సలాము చేసి) మొదటివాడు:- ప్రభూ! తమ రేర్పఱచినప్రకారము, మురాదు ప్రభువు తనసేనలతో గుజరాతునుండిబయలుదేఱిరి.

ఔరం :—సరే, నీవుపొమ్ము. (ఆశ్వికుడు సలాముచేసి నిష్క్రమించును.)

రెండవవాఁడు:—ప్రభూ! షుజాప్రభువు మిమ్ముఁగ్రావద్దఁ గలసి కొనుటకై తగుసన్నాహములు చేయుచుండ, కామరూపాధీశ్వరుఁడైన ప్రాణనారాయణుఁడు బంగాళముపై దండెత్తివచ్చుచున్నట్లు వార్తలువచ్చుటచే నాతనిపై నడువవలసివచ్చెను. అందుచే షుజాప్రభువు మిమ్ము గలసికొనఁజాలమని సందేశమునంపిరి. (అనియొకయుత్తరము నౌరంగజీబునకిచ్చును).

ఔరం :—(ఉత్తరమునందుకొని లోనఁజదువుకొనుచు, తలపంకించుచు, నిట్టూర్పుతో) కానిమ్ము. నీవుపోవచ్చును. (అంతట సర్దారు వెడలిపోవును). హకీంసాహేబ్! చూచితిరా! దారా పండితరాయల కుటిలు. ప్రాణనారాయ

ఙుని దండెత్తునట్లొనర్చినచో నీకెషుజా మనకు సాయ పడఁజాలఁడని యెత్తువేసిరి.

దావుద్:—నేనుతప్పక మాఖలీలుల్లాను భద్రపఱచెదను. సైష్ట ఖాన్, ఖాసింఖాను నెట్లైనఁదిప్పకమానఁను. మీరు దండయాత్ర నెంతమాత్రము మానవలదు. సెలవు దయచేయుఁడు.

ఔరం:—హకీంసాహెబ్! మాయక్కగారితోడను, సాదుల్లాతోడను నేనును మామురాదును యుద్ధసన్నద్ధులమై బయలు వెడలుచున్నట్లు మీరువిన్నవింపవలెను. (అంతనిసువురులేచి శిబిరము వెలుపలకు వచ్చుచుండ, నొకయాశ్వికుఁడువచ్చి సలాముచేసి) ప్రభూ! యీ యుత్తరమును రోషనారాబీగం మీకిమ్మని నన్నుబంపిరి. (అని యొకయుత్తరమునిచ్చును).

ఔరం:—(ఆయుత్తరమునందుకొని విప్పిలోనఁజదువుకొని నిట్టూర్పుతో) హకీంసాహెబ్! ఎంతవిషాదము! చాలప్రమాదము జరిగినది.

దావుద్:—ఏమి? ప్రభూ! అట్లనుచున్నారేల? చక్రవర్తిగతించెనా?

ఔరం:—ఆముసలిపిశాచమప్పుడేచచ్చునా? పాపము సాదుల్లాఖాన్ మీరు బయలుదేఱిననాఁటి రాత్రియె విషూచి వ్యాధిచేఁబోయిరఁట.

దావుద్:—అరే! అల్లా! అరే! అల్లా! ఎంతమోసముజరిగినది అదివిషూచికాదు ప్రభూ! ఇదియంతయు పండితరాయుని కుట్రవలనజరిగినది. (ఇరువురు మరలలోనికివచ్చి. ఆసనములపైఁ గూర్చుండురు.)

షికో:—ఏమైననేమి. హాకీంసాహెబ్! మనకొక ప్రధానమగు పట్టుఁగొమ్మపోయినది. (అని నిట్టూర్పుతోఁ గూలఁబడి, కొంతతడవాలోచించి) కానిండు. వారిస్థానమునమనకు సుముఖుఁడగు మీర్జుమ్లాను నియమించుటవలన మనకుఁ గొంతయనుకూల పరిస్థితులేర్పడినవనిఁ జెప్పవచ్చును.

దావుద్:—అట్లనా! ప్రభూ! మీర్జుమ్లా మనకాంతరంగికుఁడేనా?

షికో:—అతనిసహాయమువలననే మనకీగోల్కొండకోట స్వాధీనమయ్యెను. మీర్జుమ్లా మనసున్నిమతస్థుఁడు. ఈగోల్కొండనవాబు పిఁయాయగుటచే నేనుముట్టడిసలుపుచుండ నాకు మీర్జుమ్లా రహస్యముగసందేశమంపి నవాబునువంచించి, కోటద్వారములు తెఱపించియుంచెను. లేనియెడల మనకీగోల్కొండ స్వాధీనమగుట చాలదుర్ఘటమయ్యెడిది.

దావుద్:— అట్లనాప్రభూ! మీరునాకొక యుత్తరమిప్పించినచో వారితో నన్నియు సవిస్తరముగ ముచ్చటించి, తమయాంతర్యమును వారికిఁబూర్తిగ నివేదించెదను.

ఆయుత్తరమునందు నా విషయముకూడఁ గొంచెము వ్రాయింపుఁడు.

ఔరం:—సేవకా ! కాగితమును గలమునిటు తెమ్ము (అనిఔరంగ జీబుచెప్పినతోడనే సేవకుఁడు కాగితమును కలమును దెచ్చి యౌరంగజీబుకిచ్చును ఔరంగజీబు రెండుత్తరములను వ్రాసి) దావుద్ హాకీంసాహేబ్! ఒకటిమీర్జుమ్లాకును, రెండవది మాయక్కకును వ్రాసితిని. మీరు వెంటనే రెండుత్తరముల నివ్వఁగోరుచున్నాను. మీవిషయమై యందుఁవిపులముగఁ జేర్కొంటిని. మీరు తప్పక ఖలీలుల్లావిషయమై జ్ఞాపకముంచుకొనవలెను.

దావుద్:—(ఆయుత్తరములనందుకొని లేచి, ఔరంగజీబునకుసలాముచేసి) సెలవిండు. మనము మరల యల్లాదయవలన ఢిల్లీయందె కలుసుకొందము. మీ రెన్నియాటంకములు వచ్చినను దండయాత్రను మాత్రము సడలింపవలదు.

ఔరం:—నేను తప్పక తగుసైన్యములతో వెంటనే బయలుదేఱుచున్నాను. మీరందఱు మీమీ ప్రయత్నములందుండుదురుగాక. ఆశ్వికా! నీవుకూడ హాకీంసాహేబ్ వెంటజాగరూకతతోఁబొమ్ము.

(అందఱు నిష్క్రమింతురు.)

తెరదింపవలెను.

5 వ రంగము.

దారాయంతఃపురము:—అర్ధరాత్రమున.

(1) నదీరాబనూ (సోఫాపైఁగూర్చుండును) (2) ఉన్నీసా
(2) నైనా చెలికత్తెలిరువురు క్రిందపఱచిన రత్నకంబ
ళులపైఁ గూర్చుందురు.

నదీరా:—(నిట్టూర్పుతో) ఉన్నీసా! ఇంతవఱకు మీాప్రభువు కొలువునుండి రాకుండుటచే నామానసముఱియాడుచున్నది.

ఉన్నీసా:—అమ్మా! మీారట్లాందోళనపడుటతగదు. ప్రభువు త్వరలోనే రాగలరు. రాజ్యకార్యభారమునకుఁదోడు దండయాత్రాసంరంభమువలన ప్రభువునకు మఱింత యొత్తిడి కలుగుచున్నది కాఁబోలు.

నదీరా:—నెచ్చెలీ! నాకదియేమియోగాని చిరకాలము జీవింపనని దోఁచుచున్నది. అక్రమమగు నీదండయాత్రవలన మాకెట్టియాపదలురానున్నవో, అక్కటా! బిడ్డ సులేమానింతవఱకు యుద్ధరంగమునుండి తిరిగిరాకుండుటచే నాహృదయము మఱింతయాతురపడుచున్నది. ఇట్టివిషమావస్థయం దాతఁడున్నచోఁ దండ్రికిఁజేదోడుగ నుండెడివాఁడు.

ఉన్నీసా:—అమ్మా! మీారుసర్వమునెఱింగిన రాజమహిషులై యుండియు నిట్లమాయికులవలె నాకులపాటుఁజెందుచో

మిమ్మెవ్వరూఁ అడింపఁగలరు? రాజ్యపరిపాలనమునందు
యుద్ధములు రక్తపాతములు జరుగకుండునా ?

నదీరా:—యుద్ధములకు నేనుభయపడుదుననుటకాదు. ఎన్నఁటికైన మానవునకు మృతితప్పునా? ప్రభుత్వమునందెంత భోగముల ననుభవింపవచ్చునో యంతసూక్ష్మముగ పతనమునొందుటకూడ నిశ్చయము. రాజ్యమునకు నురికంబమునకు సన్నిహితసంబంధముకాఁబోలు.

నైనా:—అమ్మా! మీరేలవిషాదము నొందెదరు. దారాప్రభువు చక్రవర్తియైననాఁడు మమ్ము మీరు మఱవకూడదు సుమా.

నదీరా:—(చిఱునగవుతో) నైనా! నాకంతభాగ్యముపట్టునా?

ఉన్నీసా:—అమ్మా! మీవంటియిల్లాలునకును, దారాప్రభువువంటి సహృదయమూర్తికి నీహస్తినాపురసింహాసనమె లేనిచో నిఁక మొగలాయి సామ్రాజ్యములేదనియె భావింపవచ్చును.

నదీరా:—ఏమొ, పోనిండు. మాకీమానుషభోగములపైఁ గాంక్షయె లేదు. ఆయల్లాయెట్లు నియోగించెనో యట్లు జరుగును. నైనా! చితారుదీసికొని యొక్కచక్కనిపాట పాడుము. నీభక్తికీర్తనలవలనఁ గొంత చిత్తవిశ్రాంతియైనఁ జేకుఱు.

నైనా:—(చితారుతీసి)

'నామ్, నా, జానోం గాంవ్ కా బిన్ జానే కిత్ జాంవ్ ।
చల్తా, చల్తా, జుగ్ భయా పావ్ కోస్ పర్ గాంవ్ ।

జాకారన్, జుగ్ ఘుఘుయా, సోతో ఘట్ హా మాహిం॥
పర్దాదియా భరమ్‌కా తాతె సుభైనాహి')

(కబీర్)

నదీరా:—ఆహా! ఉన్నీసా! భక్తుఁడైనకబీరు, మానవునియజ్ఞానము నెంతఁజక్కఁగ వర్ణించెనోచూచితివా. ప్రతిక్షణము మనఛాయవలె మనలననుసరించి, మనలోనవెలుపలగూడ వ్యాపించియున్న యాయల్లాను మనము గుర్తింపకుండుట చాలశోచనీయము.

నైనా:—అమ్మా! దానికిఁగారణము మానవుని యావరించియున్న యహంకారమనెడి యంధకారమె. మానవులందఱు నొక్కచీమలపుట్టలోని చీమలన్నియైన లేరు. ఈసృష్టియందలి పిపీలికములన్నియు దైవప్రేరితములై విజృంభించినచో నొక్కపూటలో మానవజాతియంతయు నశించును.

ఉన్నీసా:—(నవ్వుచు) అదెట్లునైనా! నీవుచెప్పినది చాలవిపరీతముగనున్నది! మానవులను చీమలుచంపుటయా! నీవెప్పుడు నిట్టియభూత శుష్కవేదాంతములనె పలుకుచుందువు.

నైనా:—వెఱ్ఱిదానా! ఈసృష్టిలోని ప్రతిచీమయు నొక్కొక్కకణముచొప్పున నేర్రాత్రియో మానవుని యాహారపదార్థములను వానికలుగులలోని కీడ్చుకొనిపోవుచో

మనగతి యేమగునో యాలోచింపుము. మానవుఁడు రాజసతామసాహంకార నిమగ్నుఁడై యీయల్లాను ధిక్కరించి దుర్మార్గమునఁ బ్రవర్తించుచో, ఉన్నీసా! మనపై నీభూతసృష్టి దాడిసలుప కూడకుండుననుకొంటివా? నేనే ప్రకృతికంతకును ప్రభువునని మనుజుఁడు గర్వించి యీశ్వరుని విస్మరించిననాఁడు మనకట్టి విపరీతావస్థ యేర్పడితీఱును.

ఉన్నీసా:—అమ్మా! ప్రభువువచ్చుచున్నట్లున్నది. క్రిందకాలిచప్పుడగుచున్నది. (అని మెల్లగాననును అంతట దారా, సిఫీరు, పండితరాయలు ప్రవేశింతురు. నదీరా నైనా, ఉన్నీసాలు లేతురు. నైనా, ఉన్నీసాలు వెనుకకుఁబోవ నదీరాముందుకువచ్చి, దారాహస్తమును బట్టుకొని)

నదీరా:—నాథా! ఇంతవఱకుఁ గొలువుకూటముననే యుంటిరా! దండయాత్రమాట యేమయినది? సులేమాను జాడలు తెలిసినవా? పండితవర్యా క్షేమముగనుంటిరా!

పండి:—అమ్మా! ఇంతవఱకందఱు క్షేమముగనున్నాము. మీాద యల్లాయను గ్రహ మెట్లుండునో?

దారా:—(నదీరాచేయిపట్టుకొని) ప్రేయసీ! నీవుకూడ మాతో నీదండయాత్రకు సంసిద్ధురాలవై రావలెను. పండితరాయలు కొంతపరివారముతో మిమ్ముసంరక్షించుచుండు

న. నేనుమరల నీహస్తినాపురమునకు వత్తునో లేదో యని నామానసము శంకించుచున్నది నదీరా!

నదీరా:—నాథా! మీరట్లనుటుచితమా? మీరు వీరాగ్రేసరులు కదా!

దారా:—నీవువీరమహిషివి. యుద్ధమునందు జయాపజయములు దైవాధీనములు. మనకింతటితో నీయంతఃపుర వైభవము లుతీఱినట్లు నాకెందువలననో గాఢముగ స్ఫురించుచున్నది. నీవునన్నెడబాసి యెన్నఁడును గన్నుమూసియెఱుంగవు. ఈకరిపురంబున నేనులేకున్నచో నీవుమారోషనారా దురాగతములకోర్చి యుండఁజాలనిబేలవు. ఈ పండితపుంగవుఁడు మనక్షేమముకోరినవాఁడు. ఈవిప్రునికన్న మనకీమొగలాయి రాజ్యమునందు మిన్నయగు నాంతరంగికులులేరు.

నదీరా:—మీ రేల యింతతొట్రుపాటు పడుచుంటిరి ?

దారా:—నదీరా! ఖాసింఖాఁ నాకుఁ జిరమిత్రుఁడైన నాతఁడు మహమ్మదీయ పక్షపాతియగుటచే నౌరంగజేబు, తేనె మాటలలోఁపడి యాతనితోఁ గలసెననుటకు నేనాశ్చర్య పడుటలేదు. కాని యశ్వంతునివంటి యాప్తమిత్రుఁడు నన్నుమోసగించినందులకు వగచుచున్నాను.

నదీరా:—ఏమీ! యశ్వంతుఁడు మిమ్ముఁ బ్రతారించెనా!

దారా:—ఔను. మనపైనెత్తివచ్చుచున్న యౌరంగజేబు మురాదులసేనల నెదుర్కొన, యశ్వంతఖాసింఖానులను తగు

సైన్యములతోఁ బంపితిమి. వారిరువురు నన్నుఁగికురించిరి యశ్వాంతుఁడోడి పాఱెననియు, ఖాసింఖాన్ ఔరంగజీ బుతోఁగలసెననియు నేఁడు వార్తలువచ్చినవి. మనశ త్రువులు ముందుకువచ్చుచున్నారు. ఇఁక నీదండయా త్రను నేనడపఁదలంచితిని. మాతండ్రిగారు నేఁటిసభ యందు వారిసహజ ధైర్యసాహసములనువీడి యొకపిచ్చి వానివలె బ్రవర్తించుటయుఁ బ్రధానమంత్రి మీర్జు మ్లాకూడ మనలనువంచించి యౌరంగజీబుపక్షమున మాటలాడుటయుఁజూడ నామానసము చాలనుదేక పూరితమగుచున్నది.

నదీరా:—పోనిండు. నాథా! మనమింతవంచనా స్వ్యాహము నందుఁ బెనఁగులాడుటకన్న న్యాయమగు నంతఃకరణ ముతో రాజ్యమునుబరిత్యజించి యేయడవులయందైనఁ గాలముఁగడుపుట కాయల్లా యనుగ్రహింపఁడా ?

దారా:—నీవుచాల నమాయికురాలవునదీరా! మనమెచ్చటఁ దల దాఁచుకొన్నను మనల నౌరంగజీబు వెదకిపట్టుకొని జంపించును. మనకు రెండేమార్గములుకలవు. నేనీయు ద్ధమునందు గెలిచితినా, యీవఱకే మొగలాయి చక్ర వర్తియుఁ జేకొనఁజాలని దిగంతవిశ్రాంతకీర్తితో నీభరత ఖండమును బాలింతును. లేకున్న, నీదేశమునందు నివ సించుచున్న హిందూమహమ్మదీయ సంఘైక్యతసాధిం

చుట కిశిరమునర్పించితినను ప్రఖ్యాతిని వహింతును. ఇదియెనాపూనిక.

నదీరా:—(అట్లయిన నేనుగూడఁ మీతోనీయుద్ధమునందుఁ బాల్గొన నుత్సాహము నొందుచున్నాను. మనమిరువుర మొక్కసారి మరణించినచో, మీయశమునందు నేను గూడ సమభాగిని కాఁగలను.

దారా:—(చిఱునగవుతో) స్త్రీలాపత్కాలమందు యుద్ధములం దుదూఁకవచ్చును. నదీరా ! ప్రస్తుతము నాకున్నసైన్యముతో నేనుగెలువగలననునాస నాకుఁగొలుపుచున్నది అట్టితఱి నీవు శ్రమగొను టేల?

నదీరా:—నాథా ! యశ్వంతఖాసింఖానులు మిమ్ముమోసగింపనిఁక ఖలీలుల్లాజఫారులు చక్కఁజేయుదురా?

దారా:—ఛత్రసాల్, రామసింగు, రుస్తుంఖాన్ మున్నగు యోధులందఱు తమప్రాణములను నాకొఱకర్పింప సమకట్టిరి. సులేమానుకూడ తనస్వరక్షక సైన్యము తోడనైన నన్నిలోనఁగలసికొన్నచో నేనుదప్పక జయమునంద గలను. మహారాష్ట్రులుకూడ నాకు సహాయముచేయుటకై పండితరాయలు తగునన్నాహములఁ గావించుచున్నాఁడు.

నదీరా:—ప్రాణవల్లభా! యెట్లైనను, నాకు మీతోనుండుటకన్న వేఱొండుసంతోష విషయమేమున్నది? విశేషించి యీపండితోత్తముఁడు నాకుఁబితృతుల్యుఁడు. మీరును

సులేమాను సిఫీరులును లేని యీకోట నాకుమాత్ర మేటికి ?

పండి:—(తనలో) ఆహా ! దారాప్రభున కిట్టివిపరీతమగు నాలోచన మేలకలుగవలెనో! తనపాలిటి భాగ్యదేవతయనందగు నదీరాసాధ్వి నీయంతఃపురమునుండి తరలింపుచుండుటఁజూడ నతని కేవియో నాపదలురానున్నవి కాఁబోలు ! (ప్రకాశముగా) అమ్మా! నదీరాబీగం ! మీభర్తగారితోఁగూడ మీరున్నచో, నాప్రభువు విజయలక్ష్మీసమేతుఁడై మీతోడను, సులేమానుసిఫీరులతోడను, మరలనీకరిపురినిఁ బ్రవేశింపఁగలరు.

నదీరా:—పండితోత్తమా! నేను నాభర్త్రయాజ్ఞను నెఱవేర్చుటకు సర్వసిద్ధముగనున్నాను. బిడ్డాసిఫీరూ! నీవుపిన్నవయస్కుఁడవైన, నీయన్న లేకున్న నీవుజాగరూకతతో నీతండ్రిగారిని సేవింపుము.

దారా:—నదీరా! త్వరలోనివన్నియుఁ జక్కఁబెట్టుకొని సిద్ధముగనుండుము. తెల్లవాఱకమునుపే మనము దండయాత్రకుబయలు వెడలవలయును. (అనిదారా పండితరాయలు నిష్క్రమింతురు. సిఫీరు తల్లిపాదములవద్ద మోకరించి సలాముచేసి తండ్రివెంట వెడలును.)

నదీరా:—ఆహా ! లోకమునందీరీతిని రాజ్యభోగములకై నొకరి నొకరు చంపుకొనుట చాలవిషాదము గొలుపుచున్నది

ఉ. జాతికినొక్కఁడైన, మఱి-జన్మలు నొక్కటనైననేమి? యీ।
రీతిగ లోకమందుఁ బగ-రేఁగిన నార్పఁగజాలినట్టి యా।
నీతిని మానవుండు గన-నేర్చినఁగాని, మతంబు శాంతియున్
బ్రీతియొసంగనొప్పునె? ప-విత్రతనొందునె జన్మలేమిటన్?॥

(తెరదింపవలెను.)

తృతీయాంకము సమాప్తము.

శ్రీరస్తు.

అవిఘ్నమస్తు.

దా రా ష కో

—⊟⊡⊟—

చతుర్థాంకము—1 వ రం గ ము.

—: వి ష్క ం భ ము :—

రామఘుర్ వద్ద మహారాష్ట్రమునకుఁ బోవుదారిలో (1) మహాదేవుడు (2) మాధవుఁడు (మాధవుఁడు మహారాష్ట్రదేశమునుండివచ్చుచు తనకొఱకై పండితరాయునిచే పంపబడినమహాదేవుని దారియందు గలసికొనును)

మాధవుఁడు:—మహాదేవా! నీవిట్లువచ్చుచున్నావేల? దారాప్రభుని దండయాత్రా సంరంభమెట్లున్నది?

మహాదేవుడు:—మాధవా! ఏమిచెప్పుదును. (అనినిట్టూర్పుతో) దారాప్రభువు నలువదివేల సైన్యముతో ఖలీలుల్లా జఫార్, రుస్తుంఖాన్‌లతో హస్తినాపురినుండి బయలువెడలి రాజపుత్రవీరులగు ఛత్రసాల రామసింగురాథోరులు తన్నాగ్రావద్ద నిరువదివేలసేనతో కలుసుకొన్నవెంటనే చాలసమరోత్సాహముతో నౌరంగజీబు మురాదు సైన్యముల నెదుర్కొనుటకు సిద్ధముగనుండెను. ఔరంగజీబు మురాదులసేన లేబదివేలు.

మాధ:—దారాప్రభు వౌరంగజేబుతో తలపడెనా? లేక మహారాష్ట్రసైన్యములును సులేమానును తన్నుఁగలసికొనువఱకు మనగురువుగారు చెప్పినచొప్పున ధోల్పూరు వద్దవిడిసియుండెనా ?

మహాదే:—ఖలీలుల్లా జఫారుఖానులెవ్వారి సహాయ మక్కఱ లేకయె తామిరువు రౌరంగజేబు సేనలను నురుమాడు దుమని యాతనిఁద్వర పెట్టిరి. అమాయికుఁడగు దారా వారిమాటలకు మోసపోయిసమూఘురువద్ద శతృసైన్యములతోఁ దలపడెను.

మాధ:—సులేమానుకొఱకు నీవుపోయితివే. యాతఁడైనవచ్చువఱకు ప్రభువు వేచి యుండలేదా ?

మహా:—ఎక్కడసులేమాను! ఎక్కడిదారాప్రభువు! జయసింహుని మోసమునందుఁ దగుల్కొని సులేమాను షుజానుతఱిమికొనుచుఁ దూర్పుబంగాళ సరిహద్దువఱకుఁ బోయెను. అతనిజాడలు తెలిసికొనుట దుస్తరమగుటచే నేను రాజారామసింగు రాథోరునుకలిసికొని, మానాయనగారంపిన సందేశము నెఱింగించి దారాప్రభువునకు సహాయము చేయుటకై యాతఁడు తనసైన్యములతో బయలుదేఱ నాతనితోడనె నేనును దారాప్రభువు నాగ్రావద్దఁ గలసికొని సులేమానువిషయమూ ప్రభువున కెఱింగించితిని.

మాధ:—సమూఘురునందింకను యుద్ధముజరుగుచున్నదా ?

మహాదే:—సోదరా ! యింకేమియుద్ధము ! దారాప్రభువును ఛత్రిసాలరామసింగులును, రుస్తుంఖాను నౌరంగజేబు సైన్యములతోఁ బోరుచు మహత్తరపరాక్రమముచూపి యౌరంగజేబు సైన్యములను చెల్లాచెదరుగఁ జేయుచున్న సమయమున ఖలీలుల్లాహతకుఁడు, తనక్రిందనున్న పదిహేనువేల సైన్యముతో నౌరంగజేబు పక్షమునకుఁ దిరిగిపోయెను.

మాధ:—ఖలీలుల్లా దారాప్రభువుతోఁ గలసి పోరుచుండ లేదా ?

మహాదే:—యుద్ధము ప్రారంభించువఱకు నౌరంగజేబును బట్టి యిచ్చెదనని యనేకప్రగల్భములుకొట్టి దారాయుద్ధమునకుఁ దిగువఱకుఁ బ్రోత్సహించి యిరుసైన్యములు తలపడి మహాసంరంభముననుండ, తనసేనతో ఖలీలుల్లా వెనుకనొదిగి దాఁగియుండెను.

మాధ:—ఔరా! ఎంతద్రోహము జరిగెను!

మహాదే:—ఆమోసముచే యుద్ధగతి తాఱుమాఱయ్యెను. పాఱిపోవుటకు సిద్ధముగనున్న యౌరంగజేబుసేనలు, క్రొత్తసైన్యము పదిహేనువేలు తమతోఁగలియగనె, యౌరంగజేబు తనసేనలను మఱలబురికొలుపుకొని తీవ్రముగఁబోరి యలసియున్న దారాఛత్రిసాల రామసింగుల సేనలపైఁబడెను.

మాధ:—అక్కటా! దారాసైన్యమునుండి యొక్కసారి పది హేనువేలదండువిడి యౌరంగజేబుతోఁగలసి యాతనికి సహాయముచేయ, నిఁక యుద్ధగతి తిరుగఁబడుటలో నా శ్చర్యమేమి? ఔరంగజేబు పరాక్రమమంతయు మోసమువలననెగాని, దారాశౌర్యమునకును ధైర్యసాహసముల కౌరంగజేబెన్నఁడు నాతని బ్రత్యక్షముగ నెదుర్కొనఁ జాలఁడని లోకమెఱుంగదా?

మహాదే:—అందుకొఱకె, మాతండ్రిగారు ఖలీలుల్లా జఫారులనెన్నఁడు నమ్మవద్దనియు బ్రస్తుతము యుద్ధమునందుఁ బ్రవేశింపక తగుసహాయము సులేమాను వద్దనుండియు మహారాష్ట్రులవద్దనుండియు వచ్చువఱకు వేచియుండమనియు ననేకమారులు బోధించిరి. కాని జఫారుఖలీలుల్లాల దంభములకు దారామోసపడెను.

మాధ:—తుదకు యుద్ధమెట్లయ్యెను?

మహాదే:—రుస్తుంఖాన్, ఛత్రిసాల్, రామసింగులు, తమతమ సైన్యములతోఁ దీవ్రముగఁబోరిరి. వారు ఖలీలుల్లామోసమును సరకుగొనక తమయవక్రపరాక్రమమునుజూపిరి. కాని పాపము! ఛత్రసాలుఁడు హఠాత్తుగ యుద్ధమునందుఁబడెను. ఆతనికుమారుఁడుకూడ ధైర్యముతోఁబోరి వీరస్వర్గము చూఱఁగొనెను. రుస్తుమ్‌ఖాన్, రామసింగులుకూడ ఛత్రిసాల్ నాతనికుమారుల ననుసరించిరి.

యట్టకేలకు దారాసిఫీరులు తమప్రాణములను దక్కిం చుకొని ధోల్పూరువద్ద నదీరా మొదలగు స్త్రీజనము లను సంరక్షించుచున్న మాతండ్రిగారినిఁ గలసికొనిరి.

మాధ:—మహాదేవా! విధిదప్పింపనేరితరము! గురువుగారు భావికర్తవ్యము నేమని నిశ్చయించిరి?

మహా:—దారాప్రభువు సిఫీరునదీరాలతో పారసీకమునకుఁబో యి యాప్రభువు నాశ్రయించి మరలఁ గొ్రత్త సేనలసమ కూర్చుకొని ఢిల్లీపై దండెత్తఁబూనిరి. నదీరాకాంతకుఁ జాలజబ్బుగనుండుటచే మాతండ్రిగారు వారితో హిం దూదేశ సరిహద్దువఱకుఁ బోవసమకట్టిరి.

మాధ:—మీతల్లిగారెచ్చట నున్నారు?

మహా:—దండయాత్రకు బయలుదేఱుటకుఁ బూర్వమె యా మెను మాయాంధ్రదేశమునకుఁ బంపివైచిరి.

మాధ:—మనల నేమిచేయమనిరి?

మహాదే:—నీవీవార్త కవీంద్రులకెఱింగించి వారికద్వారకయుం డెయుండునట్లుఁ దెల్పుము. ఇఁక మహారాష్ట్రదళమును బంపుటవలనఁ బ్రయోజనములేదని వారితోఁజెప్పి నీవు తిరిగి ఢిల్లీయందలి కవీంద్రులసౌధమున నాకొఱకై వేచి యుండుము.

మాధ:—అకటా! ఎట్టివిశాలహృదయుఁడగు దారాప్రభువున కెట్టిదుర్గతిపట్టెను!

మహా:—మాధవా! దారాపరాజయమాతని దుర్గతికన్న, హిందూదేశదౌర్భాగ్యమనుట నిస్సంశయము.

(ఇరువురి నిష్క్రమింతురు.)

---

2 వ ర ం గ ము

(సమూఘురుయుద్ధమునందు దారాయోడిపోయి, పారసీకమునకుఁబోవు ప్రయత్నములు దారిలో సింధురాష్ట్రసరిహద్దునందున్న మాలికజీవన్ ఖల్లావద్ద అరణ్యప్రదేశమునందు)

1 దారాషకో:—(కూర్చుండి జబ్బుగనున్న నదీరాబనూశిరమును తనతొడలపైనిడుకొని యుండును)

2 నదీరాబనూ:—(దారాభార్య, ప్రాణావసానకాలమాసన్నమగుటచే మక్కావైపునకు తనశిరమును దారాతొడలపైనుంచి బరుండును)

3 సిఫీర్ షకో:—(దారా రెండవకుమారుడు తల్లిప్రక్కను గూర్చుండి మెల్లగ తనయుత్తరీయముతో నదీరాకు విసరుచుండును)

4 పండితరాయలు:—(దారాప్రక్కను నదీరాకెదురుగ నిలచి నదీరామోమువైపు చూచుచుండును.)

5 హైబత్ ఖాన్:—(దారా సేవకుఁడు దారావెనుక నిలచియుండును.)

దారా:—ప్రేయసీ! యల్లాను ధ్యానింపుము. నీపాతివ్రత్యమ హిమయు, నీనిష్కళంక జీవితము, నిన్నాతని సాన్నిధ్య ముఁజేర్చును.

పండి:—అమ్మా! నదీరాబీగం! మిమ్ము ముప్ప దేండ్లనుండి నా కన్న పుత్రికవలెఁ జూచుకొనుచుంటిని. మీకిట్టి దుర్దశ కలుగునని యెన్నఁడు నేననుకొనలేదు!

నదీరా:—(హీనస్వరముతో) పండితవర్యా! మేమెన్నటికిని మీఋణముఁ దీర్పఁజాలము. మీరుమాకుఁ జేసిన సేవ నిరుపమానము. మీస్వామిభక్తి కాయల్లాయనుగ్రహిం చుగాఁత. నాథా! నాకింకఁ బ్రాణములు నిలువవు. సు లేమానేమయి పోయెనోకదా! బిడ్డా! సిఫీరు! నీవుభద్ర ముగ నీతండ్రిని యీపండితోత్తమునిఁ గనిపెట్టుకొని యుండుము. మీయిరువురు సోదరులకొఱకైన మీతండ్రి పారసీకమునకుఁబోయి హస్తినాపుర సింహాసనప్రాప్తికై కడసారిప్రయత్నము చేతురుగాక.

దారా:—నదీరా! నీవుమాకొఱకై విచారింపకుము. నేనుజాల మందభాగ్యుఁడను. రాజ్యముపోయినను దృణప్రాయము గఁ జూచుచున్నాను. నీవియోగము నాకుదుస్సహము. నాశరీరమును దహించుచున్నది. నీకొఱకైకదా నేను యుద్ధభూమినుండి వెనుకకు మరలితిని.

శా॥ అన్నిపోయినఁబోవనీ! జగతిలో—నన్నార్థికైకుండనీ! ।
నిన్నేరీతిని బాసియుందు, నదిరా!—నేనింక రాజ్యంబుకై

యెన్నోఖన్నములొందనేల ? యకటా!-హిందూరమా
రాజ్యముల్ ।
మున్నెపోయెను నిన్నువీడగ, సుఖా-మోదంబులింకే
లాకో !॥

నదీరా:- (మెల్లగ) నాధా! మృతియెన్నఁటికైన మానవునకుఁ దప్పునా ? మీ వేదాంతమంతయు నేమయినది ? నేను మీపాదములను బట్టితిని, మీమ్రోల నాప్రాణములను విడుచుచున్నాను. ...అల్లా...అల్లా...అల్లా...(అని నదీరాకనులుమూసి ప్రాణములు విడుచును.)

దారా:— హా ! ప్రేయసీ ! నదీరా ! (యనిమూర్ఛబోవును.)

సిఫీరు:—(తల్లిపాదములపైఁబడి) తల్లీ! మమ్ముఁవీడి నీ వల్లావద్ద కుఁబోతివా! అన్నా! సులేమానూ! నీవెక్కడ చిక్కులు పడుచుంటివోకదా ! మనమిరువురముఁ గలసికొనినప్పు డమ్మ యేమైనదని యడిగిన నేమనిచెప్పుదును ! అన్నా! మనమెన్నఁడైన మఱలఁగలసి కొందుమూ!

దారా:—(మూర్ఛనుండి తేఱుకొని) అక్కటా ! నాహృదయ మొక్క-పాషాణమా ! లేక నీజగమంతయు నయోమయమా !

పండి:-(కన్నీరు గోటితోఁజిమ్ముచు) దారాప్రభూ! ధైర్యమువహియింపుఁడు. మీవంటిధీరు లాపదవచ్చినప్పుడె హృదయమును బదిలపఱచుకొనవలెను.

దారా:—పండితవర్యా! నాకీజగమంతయు నంధకారబంధురముగనున్నది! ఎన్నఁడును నన్నెడబాయని నాయర్థాంగి, నేఁడునన్నువీడిపోవ నేనిట్లునిశ్చలముగ నెట్లున్నాఁడనో తెలియుటలేదు! (అని కన్నీరుత్తరీయముతోఁ దుడిచికొనును.)

పండి:—(కన్నీరుత్తరీయముతో నద్దుకొనుచు) ఆహా! పావనచరితా! వీరమాతా! నతీరా! ఎంతసౌకుమార్యము! ఎంత గాంభీర్యము! ఎంతపతిభక్తి! కటకటా!

మ॥ పృథితాఖండల వైభవోజ్జ్వలితసా—మ్రాజ్యంబులో నన్మనో।
రథభోగంబులసౌధభాగముల,నా—రామాంతరాళంబులం।
గథలంజెప్పుచు సంతసించునదిరా—కాంతమణి న్నేఁడినీ!।
విధి యీకర్క—శభూమి మృత్యుగతగా—వింపంగ నెట్లెంచెనో! ॥

ఆహా! దారాప్రభూ!

సీ॥ ఘనసారచందన—కస్తూరికాసుమ
రజమంచు నీపాద—రజమెతాల్చె।
కలనన్నేత్రలుబట్టు—విమలాతపత్రంబు
లనుచుదోయిచి నీనీడ—యందె నిలచె।
తతహంసతూలికా—తల్పంబులివెయంచు
నెమ్మిమై నీతాల—నిదురఁజెందె।

వీణాదివాద్యము-లీ్వడినీ వెనువెంట
నీ సృగాలరవంబు-లిచ్చగించె।

గీ॥ రసవదన్నంబువీడి నీ-వాసఁగినట్టి।
యూషరాన్నంబె తనకుఁబీ-యూషమనుచు।
తుదకుఁ బ్రాణములీ్వడె నీ-తోడలపైన।
ధన్యుఁడవుదార! నీకిట్టి-దారగల్గె॥

దారా:—పండితరాయా! మనవిషాదమునకుఁ బారమున్నదా! మనమీమాలిక జీవనునకు వర్తమానమంపితిమి. అతఁడువచ్చినవెంటనె సిఫీరును తల్లికళేబరముచు దీసికొని లాహోరునందు సమాధినొందించుటకు మాలికజీవను సేవకులతోఁ బంపెదను. నేనిఁక నీవిశ్వాసపాత్రుఁడైన హాయబత్ ఖానుతో పారసీకమునకుఁబోయి మానదీరా కడసారి నాకుపదేశించిన ప్రయత్నమును సాగించెదను. (నదీరాపైఁజేయివైచి) ఆహా! నదీరా! ఆసన్నమృత్యువు నుగూడ సరకుఁగొనక నన్నుత్సాహపఱచిన వీరవనితవు. అక్కటా! ప్రియసీ! హస్తినాపురరాజ్యము నెల్లయిన మరలస్వాధీనము చేసికొనుమనిజెప్పి ప్రాణములనువీడితివి! నీవులేనిహస్తినాపురము నాకొకశూన్యారణ్యము. నాకుమయూరసింహాసనమా! కలలోనివార్త !

పండి:—ప్రభూ! మీరట్లనవలదు. మీకుమారులకొఱకైన సింహాసనమునకై ప్రయత్నింపవలదా? సులేమానుషికుః

రణపండితుఁడు. ఆతఁడైన మనహృదయాదర్శముచే కూర్పఁగలధీరుఁడు. అట్టియవకాశ మాతనికి మన మొసంగవలెను.

దారా:—పండితరాయా! నన్నుఁ బిన్ననాఁటనుండియు మా తండ్రి కష్టములెవ్వియు నాదృక్పథమునఁబడకుండ నతి గారాబముతోఁ బెంచి, యనన్యసామాన్యభోగములందు ముంచి లేవనెత్తుటచే కాఁబోలు, మానవుఁడనుభవింపన శీతములగు నాపదలన్నియు ముప్పిరిగొని యొక్కసారిగ నాపైఁబడుచున్నవి! నేనుమరల సులేమానునుజూతునా! అకటా! యాతఁడెంత పరాక్రమశాలియో యంతయయనాయకుఁడు. కానిమ్ము. ఎంతవఱకీ యుపద్రవతరంగపరంపరలు నాహృదయపర్వతముపై పొంగిపొరలునో చూచెదనుగాక! అదిగో! సేవకుఁడు ఫీరోజువచ్చుచున్నాఁడు. ఆతనివెనుక మాలికజీవను కాఁబోలు.

(సేవకుఁడుఫిరోజు మాలికజీవనుతో ప్రవేశించును.)

మాలికజీవన్:—దారాప్రభూ! సలాము పండితరాయా! సలాము మీరాపదలలోఁ బడియుంటిరని మీసేవకుఁడీ ఫిరోజు చెప్పెను. అక్కటా! మీవంటిమహాత్ముల కెట్టి యిక్కట్టులు చుట్టుకొనెను! (క్రిందకుఁజూచి) ఇదియేమి! నదీరా రమణి మృతిజెందెనా! అల్లా! అల్లా! ఎంతవిషాదము! ఆమెకుఁ జాలజబ్బుగనున్నదని మాత్రమె ఫిరోజు చెప్పెను.

దారా:—మాలికజీవనా ! నీవుమాకొఱకై విచారింపకుము. మాకొక్క యుకాపరమె నీవలనఁగావలయును.

మాలిక:—దారాప్రభూ! యీఖిల్లాయంతయు మీపాదములందుంచితిని. ఇట్టివిపరీతావస్థయందున్న మీరునన్నుపకారము సేయవలెనని కోరవలెనా ?

దారా:—మిత్రమా! నదీరాకాంత కళేబరమును లాహోరునందు సమాధిసేయింప సమకట్టితిని. మాసిఫీరువెంట దృఢమైన పదిసేవకులనొక జనాజాతో మీరుపంపినఁ జాలును.

మాలిక:—ప్రభూ! నేనిప్పుడె యాప్రయత్నమును జేసెదను. (అని మాలికజీవను నిర్గమించును).

దారా:—(కన్నీరు గోటితో జిమ్ముచు) బిడ్డా! సిఫీరూ! నీవుపుత్రుఁడవు. నీయన్నగతియేమయ్యెనో తెలియుటలేదు. నీతల్లి శరీరమును లాహోరునొనిపోయి యచ్చటఁ బరమపవిత్రమైన మియాఁమీర్ సమాధిప్రక్కను సమాధిచేయించుము.

సిఫీరు:—నాయనా! మాతల్లిలేకున్న మీరుడకూ మాకుకలవ య్యెదరా! (అనికన్నీరు తుడిచికొనుచు తండ్రిని కౌఁగలించుకొని) నేనుగూడ మీవెంటవచ్చెదను.

దారా:—కుమారా! నీతల్లిలేదుకదా. నేనుండిమాత్రమేమి లాభము? దైవానుగ్రహమున్నచో మనము మరల

నెన్నఁటికైన కలసికొందుము. లేనియెడల నేనుగూడ మీతల్లివలెనె గతించితిననుకొనుము. నీవువీరుఁడవు. జాగరూకతతో నీవులాహోరుకుఁబోయినచో నీయన్న నుగూడ నచ్చటికి వచ్చుటకై సందేశమంపితిమి. నీవిఁక నిగూఢముగ నీయన్నజాడలు తెలిసికొని మీరిరువురు హస్తినాపురియందు నామాతాపులఁ బంధితరాయుని యాదేశానుసారముగ వర్తింపుఁడు. నేనుసైన్యసమేత ముగఁ ద్వారలోపారసీకమునుండివచ్చిన యనంతరము నన్ను మీరుకలసికొనవచ్చును.

(ఇంతలో మాలికజీవను, పదిసేవకులతోను, జనాజా తోడను బ్రవేశించును.)

మాలిక:—దారాప్రభూ! ఇదిగో జనాజా. ఈసేవకులుమిగుల విశ్వాసపాత్రులు. సిఫీరు ప్రభువేమి చెప్పినట్లుఁ జేయు దురు.

(అంత దారా సిఫీరులు నదీరాశరీరమును జనాజాలో నుంచు దురు. దారా తనయుత్తరీయముతో దానిఁగప్పును).

దారా:—అక్కటా! నదీరా! ఎంతలో నింతయయ్యెను!

సీ॥ కరిపురంబుననాఁడు ♦ కాలూదినదిగాఁగ,
నానాటఁగూర్చిన ♦ నవ్యసుఖము।
గాఢంపుఁబ్రేమతో ♦ కౌఁగలింతలఁగుప్పిచ్చి
పాటించినెఱపినఁ ♦ బ్రణయసుఖము।

చిన్నికుమారులఁ ♦ జెన్నుమీఱఁగఁజూపి,
చిఱునగుమోముతోఁ ♦ జెలఁగుసుఖము।
మొగలసామ్రాజ్యంపు ♦ మోహనవైభవం,
బనుభవించిననాఁటి ♦ యలఘుసుఖము।

గీ॥ అన్నిసుఖములవీడి నీ ♦ వకట! నేఁడు!।
వికటమగునట్టి యీదారు ♦ పేటియందు।
హంసతూలికతల్పంబు ♦ నందుఁబోలె।
పరమసుఖమందఁబోయెదే! ♦ పతినివిడిచి! ॥

శా॥ నాథా! నాహృదయంబెమీరని సదా ♦ నన్నెంత
యో ప్రీతితోఁ।
జోధల్జేసెడి,నీదువాక్కులకునే ♦ పొంగారితింగాని యా।
గాథల్గూడగ నేఁడు కల్లలుకదా! ♦ కాదేని నేనిట్లునే।
బాధంజెందకయుండ, నీవెటు? సఖీ! ♦ ప్రాణంబులం
బాసితో! ॥

మాలిక:—సేవకులారా! జనానానె న్కోనుఁడు. దారాప్రభూ।
మీరిఁక విచారింపవలదు. మీబోటి ధీరు లాపదవచ్చి
నప్పుడోర్పు వహింపవలెను.

సిఫీరు:—తండ్రీ! మీపాదముల కనేకసలాములు. మీపుత్త్రర
లోఁ బారసీకమునుండి దండయాత్రోన్ముఖులై వచ్చె
దరుగాక. నాకుసెలవొసంగుఁడు.

దారా:—ఆహా! బిడ్డా! పదునెనిమిదివత్సరముల బాలకుఁడవైన
నిన్నెట్టియిక్కట్టులపాలు సేయవలసివచ్చెను? హా! విధీ!

అతిసుకుమారముగఁ బెంచిన యీకూనను విడిచిపుచ్చుటకు కాలుసేతులాడుటలేదు. (అని సిఫీరును కౌఁగలించుకొని కన్నీరుతుడిచికొనుచు) సిఫీరూ! భద్రముగఁ బోయిరమ్మా. ఫిరోజూ! నీవునాబిడ్డనెన్నఁడును విడువకుము. (సేవకులు జనాజా నెత్తికొని ముందునడచుచుండ సిఫీరు తండ్రిపాదములకు సలాముచేసి బయలుదేఱును).

పండిత:—(సిఫీరునోదార్చుచు కొంతదూరముపోయి, సిఫీరు ఫిరోజులనాపి మెల్లగా) సిఫీరూ! నీవును ఫిరోజును లాహోరులో నదీరాకాంత సమాధిస్థమైన యనంతరము మీ వేషములను మార్చుకొనుఁడు. నిగూఢముగ సుల్తానుజాడలు తెలిసికొని మథురాపురియందలి కృష్ణాలయము ప్రక్కనున్న మఠమునందు నన్నుఁగలసికొనుఁడు. "అల్లా! హో! అక్బర్!" అని కేక వేసినచో నేనానవాలుపట్టుదును.

సిఫీరు:—పండితరాయా! మీరుచెప్పినచొప్పునఁ దప్పకచేయుదుము. మేము లాహోరునకుఁ బోయినతరువాత నిఁక ఫకీరువేషములతో సంచరింతుము. (అనిచెప్పి సిఫీరు పండితరాయలను కౌఁగలించుకొని ఫిరోజుతో వెడలిపోవును).

మాలిక:—దారాప్రభూ! మీరుచాలనలసియున్నారు. పలుకష్టముల నందితిరి. ఈసేవకుఁడిచ్చు యల్పాతిథ్యము నంగీ

కరింప వేడుచున్నాను. ఈనాటికివిశ్రమించి రేపుతెల్ల వాఱకమునుపె పోవచ్చును.

దారా:—మిత్రమా! యిట్టివిచారసాగరమున నీదులాడెడిమాకు విశ్రాంతియా! ఆహా! మహమ్మదీయసర్దారులారా! ఎంతద్రోహముఁ జేసితిరి! ఔరా! ఖలీలుల్లా! శత్రుసంహారముగావించి విజయముచేపట్టుతరుణమున నౌరంగజేబు పక్షమునకుఁదిరిగి నాపయియుద్ధమునకు డీకొంటివి! కటా! మిత్రమా! ఛత్రసాల్ నృపతీ! ఓహో! రామసింగూ! ఔరా! రుస్తుంఖాన్! మీదేశభక్తి స్వామిభక్తులకు మీశరీరముల నర్పించి వీరస్వర్గమును జూఱగొంటిరి! మీతోరాజాలకిట్లెుమలఁ బడుచుంటిని!

మాలిక:—ప్రభూ! విచారింపకుఁడు. మీరుమరల రాజ్యమును సంపాదించుటకా యల్లాయనుగ్రహించును.

దారా:—(వికటముగనవ్వుచు) మిత్రమా! నాకురాజ్యమా! నా జీవితేశ్వరితోడనె పోయినది. మహత్తరభోగములనను భవించిననాకు రాజ్యభ్రష్టతకుఁదోడు కులసతీవియోగమా! పుత్రులనెడబాసి ఘోరదుర్దశాసింధువునందుఁ గూలుటా! దుర్భరము! దుర్భరము!

పండిత:—ప్రభూ! ఇప్పుడేకదా పసిబిడ్డయగు సిఫీరునోదార్చిపంపితిరి! మరలమీరిట్లు విలపింప నోదార్చువారెవ్వరు? రాజ్యరమధీరులను వరించునుగాని భీరువులనెన్నఁడును

జేపట్టదు. మీపత్నీరత్నముపదేశించిన కడసారి ప్రియ
త్నమును మీరుమఱచి యిట్లువాపోవుటుచితమా ?
మీయపారవిజ్ఞానసంపదచే మీదుస్థితిని బోనాడి ధై
ర్యమునవలంబింపుఁడు. శరీరములు క్షణభంగురములు.
మానమాచంద్రతారకము మానమును రక్షించుకొను
వాఁడె మానవుఁడు.

శా॥ తల్లీబిడ్డలలోనలీనమగు వా ♦ త్సల్యంబు, దాంపత్యమ।
న్వల్లీబంధములం బెనంగెడి యపూ ♦ ర్వస్నేహము
లూహ వి।
ద్యుల్లీలాగతిగావె ? యీజగతిలో ♦ దుర్వారసం
సార దు!
ష్కల్లోలాంబుధిమగ్న జీవులకు సౌ ♦ ఖ్యంబేది?
వీక్షింపగన్.॥

దారా:—పండితరాయా ! క్షమింపుము. నేనెంతయడంచుకొ
న్నను ముప్పదిసంవత్సరములు నాసీడవలె నన్ననుసరిం
చిన నాప్రియపత్నీవియోగసంజనిత దుస్సహవేదనాధో
ధూయమానమానసుఁడనై యట్లంటిని.

మాలిక:—దారాప్రభూ! మీపత్నీతిలకము చాలపుణ్యాత్మ
రాలు. మీరనేకుల మానప్రాణదానము లొనర్చిన
దయానిధులు. కష్టములు కాపురముసేయునా? దయ
చేసి నాగృహమునకుఁగొంచెము విశ్రమించిపొండు! (అని

దారాచేయిపట్టుకొని మెల్లనముందునడువ పండితరాయ
లును హైబతును వెనుకనడతురు).

(తెరదింపవలెను.)

3వ రంగము.

హిందూదేశమునకును బెలూచిస్థానమునకును నడుమ
నున్న బోలానుకనుమవద్ద సూర్యోదయమునకుఁ బూర్వము.

(1) దారాషకో (2) పండితరాయలు (3) హైబత్ ఖాన్
(సేవకుఁడు).

దారా:—(పండితరాయునిచేయిపట్టుకొని) గురువరా! మాతండ్రి
గారు నాఁడుమిమ్ము నాకుగురువుగ నభిషేకించినది
మొదలు నేఁటివఱకును నాయందపారప్రేమచూపినన్ను
కడుజాగరూకతతో ననుసరించిన మీఋణముఁదీర్చుట
దుర్లభము మీసర్వస్వమునువీడి నాకొఱకై పలుకష్ట
ములనొందితిరి. మీరెన్నిచెప్పినను మాతండ్రియు
నేనును, జయసింహఖాసింఖానులను, ఖలీలుల్లాజఫారు
ఖానులను నమ్మి తుదకిట్టి విపత్సముద్రమునంబడితిమి.

పండిత:— ప్రభూ! మీరట్లనవలదు. విధివశమునకై మనము
వగవఁబనిలేదు. ఎవ్వరిని నమ్మకుండ రాజ్యముచేయు
టెట్లు? ప్రభువులను వంచించుట యనుజీవులకు నరక
ప్రాప్తి హేతువు. చక్రవర్తియు మీరును నన్నేకవిధ

ముల గౌరవించిరి. ఈశరీరమువిూయది. మిమ్మాశ్రయించి ముప్పదిసంవత్సరములు హిందూమహమ్మదీయ వైరములు సమయింపఁజేసి, మీరాజ్యమునందఖండ వైభవముతో నెగడితిని. మన రెండుసంఘములకుఁగూడ జన్మభూమియగు నీభరతఖండము, హిందూమహమ్మదీయ విజ్ఞానసమ్మేళనముచే నూతనప్రబోధముకలిగి లోకమునకు దారిఁజూపఁజేయుటకుమీరవతరించితిరను నాసతోనుంటిని. మీవంటియుదారకీర్తివంతులీభరత ఖండమును బాలించుభాగ్యము పట్టవలదా?

దారా:—పండితరాయా! మీవంటివిశాలహృదయులగు మంత్రివరులు మామహమ్మదీయ మంత్రివర్గమునందుఁగూడ నున్నచో మనకృషిధన్యతనొందియుండును. అగ్బరు కబులుఫజులును, జహాంగీరునకసఫ్ఖానును దొరకుటచే వారిరాజ్యవైభవము నానాఁట నభివృద్ధిగాంచెను.

పండి:—అబుల్ ఫజుల్ అసఫ్ఖానులు విశాలహృదయు లనుటకు సందియములేదు. కాని వారు మీవలెవిజ్ఞాననిధులా? ప్రభూ! కేవలవిద్యగాని, యొక్కవిశాలహృదయముగాని ప్రభువునకున్న నదియొక్కొక్కటియె తేజరిల్లఁజాలదు. మణిచేస్వర్ణమునుస్వర్ణముచేమణియు బరస్పరసహవాసమున మహత్త్వరశృంగారమునీనును. మీచేయూతవలనని మీతండ్రిగారు మొగలాయిరాజ్య

మును పాలించుటచే, మీయుదారకరస్పర్శవేధిచే షాజ హాన్ చక్రవర్తిరాజ్యము మొగలాయిపరిపాలనమునం దొక స్వర్ణయుగముగఁ బరిణమించెను. మీరు మరలమ యూరసింహాసనము నాక్రమించిననాఁడుకదా దేశ సౌభాగ్యము సర్వతోముఖమగుట.

దారా:—పండితరాయా! మీరింక వెనుకకు మరలుఁడు. మనల నౌరంగజీబు వెన్నంటితఱుముచున్నాఁడు. మీరైనఁద ప్పించుకొన్నచో నాకుమారులకు దారిఁజూపఁగలరు. నేను బ్రతికియున్నకొలఁది ముప్పులుదప్పవని నాహృద యము చెప్పుచున్నది.

పండి:—ప్రభూ! మీరులేనియీలోకము నాకుమాత్రమేల? మీరు ప్రతిక్షణమునిట్లు నిర్వేదమునొందినచో నేకా ర్యమును సాధింపఁజాలరు.

దారా:—లేదు. లేదు. పండితరాయా! నేనుదప్పక పారసీకము నకుఁబోయి సర్వప్రయత్నములు చేయుదును. నేనువ చ్చువఱకును మీరును నాబిడ్డలును హస్తినాపురియం దును, మహారాష్ట్రమునందును గోల్కొండయందును తగుప్రయత్నములుచేసి సిద్ధముగనుండుడు. సెలవిండు.

పండి:—(దారాప్రభువును కౌఁగిలించుకొని కన్నీరుగోటి తోఁజిమ్ముచు) ప్రభూ! ఇంతకాలమునకు మిమ్మిట్టికష్ట ములలో వీడవలసివచ్చెను!

మ॥ మునిఖండంబునజన్మమందితనకున్-మోక్షంబె దేశంబటం।
చును శ్రీల్లీశ్వరుఁజేరిఁ మంత్రిపదము-స్తోకంబుగాఁదీర్చియా।
వనకాలంబున సర్వభోగములసం-భావింపనిర్గోల్చి యీ।
వనభూమిన్నినుడించిపోవనకటా!-ప్రాణంబులెట్లోర్చెదుర్॥

ప్రభూ! నేనుగూడ మీ వెంటవచ్చెదను.

దారా:—పండితరాయా! మీరుకూడ నీ దేశమునువిడిచినచో నాబిడ్డలకు హితవుగ అపువారెవ్వరు?సులేమానేమయ్యె నో తెలియుటలేదు. సిఫీరు పసిబిడ్డ మీరున్నచో నా కుమారులను మరలనెన్నటికైన హాస్తినాపురసింహాసన మునఁ గూర్చుండఁజేయగలరు.

ఉ॥ పండితసార్వభౌమ నిను-భారతదేశము కోలుపోయినన్।
వెండియు నీకునీడగు సు-విప్రుఁడు చూడగరాఁడు,జన్మభూ।
మండలమైన నీవసుధ-మాకునుమీకుఁ బరిత్యజింపరా।
కుండఁగ సంఘటిల్లె విధి-యోగముచేనిటు భూసురాగ్రణీ!॥

మీరింక వెనుకకుమరలి మమ్మాశీర్వదించిపంపుఁడు.

పండి:—కానిమ్ము ప్రభూ! పారసీకమున మీయత్నములు సఫలతనందినతోడనె నేనుమీకు వ్రాతిజెప్పినతీరున హైబతును ముందుగానంపుఁడు. కాలాతీతమగుచున్నది. ప్రభూ! పోయిరమ్ము.

ఉ॥ పాండవకౌరవప్రహిత-భారతఘోరరణంబునందు నా।
ఖండలసూతిబుద్ధికి వి-కారముమాన్పి రణావనిన్ మహో।
గాండివముక్త చండవిశి-ఖావళి శాత్రవగాత్రమర్మముల్।
చెండఁగఁ జేసిబోధించినన్ప-సింహుఁడు మీకుఁబ్రసన్నుఁడయ్యెడున్॥

ప్రభూ ! యీవైడూర్యరత్నములను గైకొనుఁడు (అని తన యంగరకా జేబునుండి వైడూర్యరత్నములఁదీసి దారాచేతి యందుంచి) ఇవి షాజహాన్ చక్రవర్తి మయూరసింహాసనము నధిష్టించిననాఁడు నాకొసంగిన బహుమానములు. ఈయమూల్యమణులు పారసీకప్రభునిహృదయము నాకర్షింపఁగలవు. నాకిఁక సెలవొసంగుఁడు. (అని దారాకు సలాముచేసి తిరిగితిరిగి చూచుచు వెడలిపోవును.)

దారా:—హైబతూ! మనమీ బొలానుకనుమను త్వరలోదాఁటిపోవలెను. పాపము నీవుచాలడస్సియుంటివి కాఁబోలు (ఇరువురు కొంతదూరముపోవుసరికి వెనుకనుండి)అగుము! ఆగుము ! దారాప్రభూ ! లేనిచో నీ తుపాకులతో మిమ్ముఁ గాల్చివైతుము (అని కేకలు వినఁబడును. దారాహైబతులు వెనుకకుమరలి చూచుదురు.)

దారా:—హైబతూ! నన్నుఁబట్టుకొనుటకు జైసింహుఁడు కాఁబోలు, సేవకులతో వచ్చుచున్నాఁడు! తక్షణమె నీవీ

యుంగరమును నీవైయెదురత్నములనుదీసికొని యీగుహా ముఖమునఁ దప్పించుకొనిపొమ్ము. మధురాపట్టణ దేవాలయము ప్రక్కనున్న మఠమునందుఁ బండితరా యలుండును. నీవు "అల్లాహో! అక్బ!"రని కేకవేసి నచో నిన్నానవాలుపట్టును. అదిగో వారుపరువులిడుచు వచ్చుచున్నారు. నీవుపొమ్ము. న్యాకై నగవకుము. నేని ల్లైతిసని పండితరాయుని కెఱింగింపుము.

హైబత్:—(హైబతు రత్నముల నుంగరమునుదీసికొని యొక గుహాయందుఁ బ్రవేశించి దాగియుండును.)

మాలిక:—(మాలికజీవన్ రహీంఖు(సూలతోఁ బ్రవేశించి)ఖుస్రూ ఖాన్! దారాప్రభువిడుగో. జైసింహుని యాజ్ఞప్రకార ము మీకప్పగించితిని. (అనిదారాను మాలికజీవన్ సమీపించును.)

దారా:—మాలికజీవనా! ఏలయింతతొట్రుపాటుతో మరలనా కైవచ్చితివి? నీయింటనుండియేకదా నేను వచ్చితిని. నన్నుఁబట్టుకొనుట కింతప్రయాసమేల నీవుపడితివి?

మాలి:—నిన్నుఁబట్టుకొని బంధించి ఢిల్లీకిఁదీసికొనిరమ్మని యౌ రంగజేబుచక్రవర్తి ఫర్మానావ్రాసిపంపెను. నీవుదార్ఢ్య మ్యముఁచేసినచో తుపాకితోఁ గాల్చివేయుదుము.

దారా:—(వికటముగనవ్వుచు) నేనుదార్జన్యము సేయుటయా! నిజమగు వీరుఁడెన్నఁడును దార్జన్యముఁజేయఁడే! పిరికి పందలకె మరణమనినభయము. హంతకులు మాత్రమె కత్తియనిన గడగడవణంకుదురు. మీతుపాకులు నన్నే మియుఁ జేయఁజాలవు. మాలికజీవనా! నాకృపాణము జూచి నీవు భయమందుచుంటివి కాఁబోలు. ఇదిగో నా ఖడ్గము. (అని తననడుమున వ్రేలుచున్న పటకాతో నున్నకత్తినివిప్పి మాలికజీవను కందిచ్చును)

ఉ॥ పోయెను భోగముల్ సిరియుఁ ♦ బోయెను రాజ్యమునాఁడె పోయెనా।
ప్రేయసి దేహమున్విడిచెఁ ♦ బ్రీతిఁదలిర్చెడి పుత్రమిత్రులుం।
బాయనెపాసిపోయిరిఁక ♦ మాలికజీవన! లేరుబాంధవుల్।
గోయుమునీవుకంఠమిదె ♦ గొబ్బునఖడ్గమునంది మిత్రమా!॥

శా॥ మిత్రద్రోహముఁజేసితీవనుచు నీ ♦ మీదేమిగోపింతునో?।
మిత్రుల్గూడఁగ నెవ్వరీవసుధలో ♦ మేనుండునందాక నా।
పుత్రుల్భృత్యులు మిత్రులంచు మనుజు ♦ లోభగింతురే కానియే।
మాత్రంబైనను నాపదల్ వోడమ స ♦ న్మానింతురే బాంధవుల్?॥

మాలిక:-(దారాయిచ్చెడి కత్తిని మెల్లగనందుకొని) ఖుస్రూఖాన్! రహీంఖాన్! ఇఁకమీరు దారాను నిర్భయముగ బంధింపవచ్చును. నేనుదారాను బ్రతికియుండగనెబట్టి మీకప్పగించితిని. చక్రవర్తిచే తగుబహుమానము లభింపఁగలదు. (దారావైపుతిరిగి) పిచ్చివాఁడా! నీవు నీకత్తితో పొడుచుకొనక నన్నునీకంఠముఁ గోయమను టేల ? (అనివికటముగ నవ్వును).

దారా:-ఓయీ। మాలికజీవనా! నేనాత్మహత్యనేల జేసికొనవలెను ? నేనెవ్వరికిని ద్రోహముఁజేయలేదే ! పాపాత్ములుమాత్రమె వారుచేసినఁపాపభారమును వహింపఁ జాలక నాత్మహత్యలఁ జేసికొందురు. భటులారా। నాకీ శరీరముపై నభిమాన మీవఱకెనశించినది, మీయిచ్చ వచ్చినట్లు బంధింపుఁడు.

(అంతఖుస్రూ. రహీములు దారా నినుపసంకెలతో బంధించి తీసికొనిపోవుచుందురు. దారావెనుక మాలికజీవను నడచును).

దారా:-(మాలికజీవనువైపు తిరిగి)

శా॥ ఏమీ! మాలికజీవనా; ఇటులనీ ♦ కింకేలకారుణ్యముల్।
నామీఁదీభువిలోన మానవులకు ♦ న్నాఁడేగనెన్ స్నేహముల్ ।

నామానంబిఁక బోవకుండ యభిమా ♦ నంబుంచియీ
ఖడ్గధా।
రామాత్రంబున ద్రుంపుమీశిరము నీ ♦ హస్తంబునన్
సోదరా!॥

అహా! నాకులసతి నన్నిచ్చోటనేకదా వీడెను. నన్నా మెతోఁగూర్చి పున్నెముగట్టుకొనుము. హా! నదీరా; నిన్నె న్నఁడు జూచితినోకదా !

మ॥ కలలోనన్ పరుసాభిలాషముగఁ గీ ♦ గంటన్ విలో
కింపలే।
దలనారీమణి యానదీరయనునీ ♦ యచ్చంపుసత్కీర్తినేఁ।
డిలలోనేమగు ? నిర్గుణున్ పరుని నీ ♦ విట్లొంద! హా!
ప్రేయసీ!।
బలహీనుండగునంతనే విడుతురే! ♦ భార్యల్ కటా!
నాథులన్?॥

అకటకటా! భటులారా! మీకైననామీద యభిమానము లేదా। చిరకాలమునుండియు మాసొమ్ముదింటిరే।

ఉ॥ మీర లనేకమానవుల ♦ మేలిశిరంబులఁ దీసినారు నా।
కేదును లేరు బాంధవులు ♦ యేలగలేవిఁక పూజ్యరాజ్య
ముల్।

జూఁచఁగఁగొంటి భోగములఁ ♦ జూచితిఁబారము శాస్త్ర
మందునేఁ ।
జేరెదముక్తికాంత నిదె ♦ శీర్షము ద్రుంచిన పుణ్యమందుఁడీ!॥

ఖుస్రూ, రహీములు:—(బిగ్గఱగా) నడువుము! నడువుము! నీవు రాజ్యముచేయునప్పుడు మరణదండనలు లేకుండఁ జేయింతువుగాని లే! నీవేదాంతములు మాయౌరంగజేబు వద్ద పనికిరావు. మాచక్రవర్తి కాఫరులతలలు తప్పక తీయించును. పద! పద! (అని దారాను గెంటుకొనుచు సంకెలలతో తీసుకొనిపోవుదురు.)

హైబత్:—(గుహనుండి వెలుపలకువచ్చి) ఘోరా! మాలికజీవణ్ హాతకుఁడెంత ద్రోహముచేసెను! నేనిఁక నెట్టులైన వీనిఖిల్లానుండిదాటి, పండితరాయలను గలసికొని యీ వృత్తాంతమాతని కెఱింగింపవలెను. అక్కటా! దారా ప్రభు వెట్టిమోసమునఁ దగులొక్కెను!

(అని నిష్క్రమించును.)

తెరదింపవలెను.

చతుర్థాంకము సమాప్తము.

శ్రీరస్తు.

అవిఘ్నమస్తు.

దా రా ష కో

పంచమాంకము 1 వ రంగము.

మథురాపట్టణము శ్రీకృష్ణాలయము గంటలు మ్రోగుచుండును.
సూర్యోదయమగుచుండ భక్తులు వచ్చుచుఁ
బోవుచుందురు.

పండితరాయలు (సన్న్యాసి వేషముతో శ్రీకృష్ణునిఁబూజించి లేచి)

దండకము:— శ్రీకృష్ణ! లోకేశ! లోకోద్భవస్థాన! బ్రహ్మాండభాండోదరా! కంస చాణూర, చేదీశ బాణాది దైత్యధ్వంసకా! సాంద్రసంసార జీమూతసంక్షోభితాత్రియభక్తైకరక్షామణీ! దుష్టశిక్షారణీ! వేదవేదాంగవిద్యాది సంపూజ్యమై, లోకదీపంబునా నొప్పు, నీయార్యవర్తావనిం జేరి, పాపాత్ములైనట్టి, పాషండసంఘంబు, గోహత్యలం జేసి స్త్రీబాలవృద్ధాదులం జంపుచున్, సంఘవిద్వేషముల్పెంచుచున్, తామసాహంకృతిం, బెల్లుసంచారముల్సల్ప, దేశంబు దోషాచరాక్రాంతమై కుందఁగాఁజూచి నీవిట్లు సైరింపధర్మంబె? యేనాఁడు నీకర్మభూమిస్థలి నిష్కర్మలంబైన ధర్మంబడగన్, యధర్మంబు రేకెత్తునో, యా

ముహూర్తంబున నీవుసాక్షాత్కరింపంగ వాగ్దానముం జేయఁగాలేదె ? యోదేవ! యీపుణ్యదేశంబున నీపదు పాదంబు, మోదంబుతోనుంచి, నీమాటఁ బాటించు నీభక్తులందేర్పుమిా చేగ, లోకైక కల్యాణ వర్తీ! కృపార్ద్రైకమూర్తీ! నమస్తే! నమస్తే నమః. (అని ప్రార్థించి యీవలకువచ్చుచుండ దేవాలయము వెలుపల ఫకీరు వేషముతో నున్నమహాదేవుడు "అల్లహో అక్బర్ !" అని కేకవేయుచు బండితరాయలను గలసి కొనును)

పండి:—మహాదేవా! ఢిల్లీవార్తలేమి?

మహా:—నాయనగారు! "అలమ్‌ఘుర్" అనుబిరుదువహించియౌరంగజేబు హస్తినాపుర సింహాసనము నధిష్ఠించెను.

పండి:—మురాదుగతియేమయ్యెను ? అతనిఁ జక్రవర్తిగాఁజేసి యౌరంగజేబు మక్కాకుఁబోవుదుననిఁజెప్పి మురాదు నను మయూరసింహాసనముపై మరులుగొల్పెనే?

మహా:—మురాదు చక్రవర్తి కాఁగలఁడని తొలుత నౌరంగజేబు ప్రకటించి, మీర్జుమ్లా, సైస్తఖాన్, జైసింహాది మిత్రవర్గమునురావించి గొప్పవిందు జేయించెను. ఆమరుదిన ముననే మురాదొక పిచ్చివానివలె వీధులవెంబడిఁ దిరిగి నేనెచక్రవర్తినని కేకలువేయుచుండెను. తరువాత నతఁ డేమయ్యెనో యాభగవంతుని కెఱుక.

పండి:—ఔరంగజేబు కుమారుఁడగు సుల్తానుమహమ్మదునకు తన కుమార్తెనిచ్చిన షుజా నావిందుకుఁ బిలువలేదా!

మహా:—షుజానుగూడ జైసింహుఁడు స్వయముగ నాహ్వానించు టకైపోయెను. వారిరువురు వచ్చునప్పుడు వేటకై యొక యరణ్యమున విడిసిరనియు నందుషుజా పులివాతఁబడె ననియుఁ బ్రకటించిరి.

పండి:—ఆహా! ఔరంగజేబు జైసింహుల ప్రచారము! పాపము షాజహాన్ చక్రవర్తిగతి యేమయ్యెనో యరసితివా?

మహా:—రోగపీడితుఁడైన నాముదుసలిచక్రవర్తిని యాగ్రాకోట యం దౌరంగజేబు బంధించెను.

పండిత:—అక్కటా! మహాదేవా! ఎంతదుర్వార్తవింటిని! అట్టి మహావిభవముతో నేలినచక్రవర్తికెట్టి దుర్గతిపట్టెను! దైవానుగ్రహమువలన దారాప్రభువు పారసీకచక్రవర్తి సహాయము సంపాదింపఁగలిగెనేని యాన్నాఁడుకదా మరల షాజహాన్ చక్రవర్తిని మనముగాంచుట. (యిరు వురు మఠమువద్దకువత్తురు ఇంతలో హైబత్ ఖాన్ ఫకీరువేషముతోవచ్చి "అల్లాహూ! అగ్బర్!" అని కేక వేయ పండితరాయ మహాదేవులు తిరిగిజూచి).

పండి:—ఏమి! హైబత్! దారా పారసీకమునకుఁబోయి యాప్ర భుని సహాయమింత త్వరలోఁ బడసెనా? మనప్రభువు సైన్యముతో వచ్చుచున్నాఁడా?

హైబత్ :—(నిట్టూర్పుతో) గురువరా! ఏమిచెప్పుదును! మీవద్ద సెలవుకైకొని మేమిరువురము బాలాను కనుమగుండఁ బోవుచుండ, మాలికజీవనుహతకుఁడు దారాప్రభువును బట్టుకొని, యౌరంగజీబు పక్షమున మనలను వెన్నంటి తఱుముచున్న జైసింహుని కప్పగించెను. దారాప్రభువు తనచేతియుంగరము నీద్వైదురత్నములను మీకిమ్మని నాకిచ్చెను. నేనుమెల్లగ నామాలికజీవను బారినుండిఁ దప్పించుకొని బెలూచిస్థానముమీదుగఁ దిరిగితిరిగి యిచ్చటమిమ్ముఁగలసికొంటిని. అక్కటా ! చిన్ననాఁటనుండియు నాప్రభువునుసేవించి తుదకుఁ జేతులార శత్రుల కప్పఁజెప్పితిని. (అనిరోదనముసేయును).

పండిత :—ఔరా! మాలికజీవనా ! ఎంత ద్రోహమున కొడిగట్టుకొంటివి ! నాఁడు షాజహాన్ చక్రవర్తి నిన్నేనుఁగు కాలిక్రిందఁ ద్రొక్కించుమనియిచ్చినయాజ్ఞకుఁ గరుణాసముద్రుఁడగు దారాప్రభువు నిన్నురక్షించి యాయేనుఁగుమీదనే నిన్నెక్కించి పంపించినందులకా యీ ప్రతిక్రియ! మానవహృదయమునం దెంత ఘాతుకత్వము దాఁగియుండునో కదా! జంతుజాలముల క్రౌర్యమునందు గన్పట్టు నుదారత మానవక్రూరతయందుఁ గానరాదు. బెబ్బులి బొబ్బలిడక నేమృగమునుజంపదు. విషసర్పములుకూడ తమకుసహజమగు ధ్వానముసేయనిదే

కలువవే! నీవుదారాప్రభుని కాతిథ్యమిచ్చుట యాతని నిట్టివిపత్సముద్రమునందు ద్రోఁచివైచుటకా! పాపము శాంతించుగాక!

హైబత్:—పండితరాయా! దుర్మార్గుఁడగు రాజారూపసింగు మనజాడలు రహస్యముగ జైసింహున కెఱింగించెను. అందుచే మనము మాలికజీవను ఖిల్లాకుఁబోవకమునుపె జైసింహుఁ డటమనకై కాచియుండెను. మాలికజీవను జైసింగుల కుట్రలు మనమచ్చుట విడిసిననాఁటిరాత్రియె జరిగెను.

పండిత:—ఆహా! రూపసింగూ! ఓహో! యేమినీరసపుత్రరక్తము! దారాప్రభువు నిన్నుశరణుజొచ్చినప్పుడు పరమ పతివ్రతయగు నదీరాబనూకాంత మిగులరోగపీడితురాలయ్యు నిన్నుతనపెద్దకుమారుఁడగు సులేమానుతో సమముగఁజూచుకొందునని తన స్తన్యమును స్వర్ణపాత్రయందుంచి నీకుఁబంపినప్పుడు నీవొసంగిన శరణాగతరక్షణావాగ్దానమిట్లు నెఱవేర్చితివా? ఔరా! యశ్వంతా! భళీ! రాజసింగూ! మీరుక్షత్రియులా? లేక ఘాతుకమృగములా? శ్రీరాముఁడవతరించిన సూర్యవంశమా? లేక పురూరవుని జన్మస్థానమగు చంద్రవంశమా? మీరుజన్మించినది? దారాప్రభువు మీకొనరించిన మహోపకారములను మీరువిస్మరించినను లో

కము మఱచునా ? రాజపుత్రస్థానసింహమగు జగత్సింహుఁడు గతింపఁగనే మీరందఱు గ్రామసింగములవలె ద్రోహియైన జైసింగువెనుక నిట్లు తోఁకలనాడించుటయా ! మీరుచేసిన మిత్రద్రోహ దేశద్రోహములవలన భావిభారతఖండము పరతంత్రగాఢాంధకార నిమగ్నము కానున్నదికాఁబోలు !

గీ॥ దైవతంత్రంబు గడువగాఁ ♦ దరముకాదు।
పౌరుషజ్ఞానకీర్తులే ♦ పాఱునట్టి।
భరతఖండాన విజ్ఞాన ♦ భానుఁ డస్త।
మించె, విద్రోహసంఘము ♦ లిక్కనున్నముట్టె॥

కానిమ్ము హైబతూ! మహమ్మదీయులలోఁగొంద ఱౌరంగజీబు చక్రవర్తియైనచో హిందువులను బీడింపవచ్చునని యూహించుచున్నారు. అంతమాత్రమున మాయార్షవిజ్ఞానమెన్నఁటికని నశింపదని వారుగుర్తెఱుంగుకాలము రాకపోదు.

మహా:—నాయనగారు ! ఢిల్లిపట్టణములోని పౌరులందఱు దారాప్రభువువచ్చిన వెంటనె యొక్కుమ్మడి నౌరంగజీబుపైఁ దిరుగఁబడుట కెదురుచూచుచున్నారు. మహారాష్ట్రులును, గోల్కొండనవాబును, కామరూపాధీశ్వరుఁడును బూర్తిగసహాయమొనరింప బద్ధకంకణులై సిద్ధముగనున్నారు. వారందఱీవార్తవిన్నచోఁ జాలవిషాదము నొందుదురు. మనమిఁకఁ జేయునదేమి ?

పండిత :—

శా॥ ఆనాఁడాసభ షాజహాన్ ప్రభువుదా ♦ నాగానమాలించి, యే।
భూనాథుం డొనరింపనట్టి దయ న ♦ న్బూజించి దారాప్ర
భుం।
డేనాఁడున్ నినువీడకుండఁగను మా ♦ నీవంచునొప్పించెనే।
నీనాఁడాతనిఁబాసి డాఁగుటకు నిం ♦ కీ దేహమున్గాల్పనే!॥

కుమారా! మన మెట్టులైన షాజహాన్ దారాప్రభువు లను కారాగృహమునుండి దప్పింపయత్నింపవలయు. సులేమాను సిఫీరులువచ్చిన వెంటనె మనమాగ్రాకుఁ బోవుదము. దారానుగూడ నౌరంగజీబాగ్రా కోటయందె బంధించియుండును. మాధవుఁడు ఢిల్లీ చేరెనా ?

మహా:—ఆతఁడు జుమ్మామసీదుకుఁ బోవుదారిలో ఫకీరు వేషముతో మూలికల నెప్పటివలెనమ్మకొనుచు, కవీంద్రుల సౌధము వెనుకనున్న తోటయందు పర్ణకుటీరమునఁ గాపురముసేయుచున్నాఁడు. కవీంద్రులసౌధము నౌరంగజీబు దావుద్ హకీమున కిచ్చివేసెను. మన సౌధముఁగూడ నెవ్వరికో మహామ్మదీయుల కిత్తురఁట.

పండిత:—వెఱ్ఱివాడా! అట్టి ప్రభువులె యిట్టుగిట్టున, మనము సౌధములందుట్టిగట్టుకొని యూరేగుదుమా ? నీవు నీ హైబతును మాధవునిఁగలసికొని మన మేడపైనున్న యాయుధాగారమునఁ బెనవేసిన త్రాళ్లతో నల్లఁబడిన రెండు

నిచ్చెనలున్నవి. వానిని మీకక్షపాలలయందిమిడ్చి మ
ష్మాగా్రియందలి టాజమహల్ ప్రక్కనున్న చిట్టడవి
యందలి పర్ణకుటీరమునం గలసికొనుడు.

మహా:—అట్లయిన మాకు సెలవుదయచేయుడు. (మహాదేవ
హైబతులు నిష్క్రమింతురు).

(అంత ఫకీరువేషముతోనున్న సిఫీరుషికోజులు మఠమువద్దకు
వచ్చి, "అల్లాహో! అగ్బర్" అని కేకలువేయుదురు పండితరా
యలు ముందుకువచ్చి సిఫీరును కౌఁగలించుకొని)

పండిత:—బిడ్డా! నిన్నుఁజూచిన మరల దారాప్రభువును జూచి
నట్లున్నది. నీయన్నసులేమాను గనుపింపలేదా ?

సిఫీరు:—పండితరాయా! మాయన్న కాశ్మీరముమీదుగా లా
హోరువచ్చుచుండ శ్రీనగరరాజగు పృథ్వీసింగాతనిఁ
బట్టుకొని జైసింహునకప్పగించెనఁట.

పండిత:—(నిట్టూర్పుతో) అక్కటా! యెంతదురంతము! దారా
ప్రభువుగతియె సులేమానునకుఁబట్టెనా! హా! ఇఁక
దారాప్రభువును విడిపించువారెవ్వరు ?

శా॥ దోస్తంభద్వయకుండలీకృతలస ♦ త్కోదండచండాశుగ!
ధ్వస్తోద్దండవిపక్షమండలుఁడవై ♦ దారామహీనాథుచే!
తస్తాపాపనయనంబుఁ జేతువనినే ♦ ధైర్యంబుతోనుండ నీ!
యస్తోకాప్రతిమాన శౌర్యమిటువ ♦ మ్మయ్యోక సులేమా
న్ప్రభూ!॥

ఔరా! పృథ్వీశింగు! సాదుల్లా నీరాజ్యమునాక్రమింపఁ జక్రివర్తినిఁ బ్రోత్సహించి దండెత్తినపుడు దారా నీకడ్డుపడి నీరాజ్యమును నీకిప్పించినందులకు దారాకుమారుఁడు నీకు శరణాగతుఁడైన నట్టివానింబట్టి యౌరంగజేబునకప్పగించితివా! నీవిశ్వాసఘాతుకత్వమునకుఁ దగిన ఫలమనుభవించెదవుకాక! ఔరంగజేబు నిన్నువిడుచుననుకొనుచుంటివి కాబోలు!

సిఫీరు:—ఏమీ! పండితరాయా! మాతండ్రికూడ శత్రువులకుఁజిక్కెనా! పారసీకమునకుఁబోలేదా!

పండిత:—బిడ్డా! మీతండ్రి పారసీకమునకుఁబోవుచుండ దుర్మార్గుఁడైన మాలికజీవనాతనిఁబట్టి యౌరంగజేబున కప్పగించెను. ఏమైననేమి మనమిప్పుడెట్లులైన నీతండ్రిని నీయన్నను దప్పింపవలెను.

సిఫీరు:—అక్కటా! నేనెంతయదృష్టహీనుఁడను!

పండిత:—సిఫీరూ! విధిదప్పింపనేరెతరము? మనముచేయవలసినదంతయు జేయుదము. నావెంట మీయిరువురురండు.

(అందఱు నిష్క్రమింతురు)

(తెరదింపవలెను.)

2 వ రంగము

(ఆగ్రాయందు సూర్యాస్తమయ సమయమున టాజ మహాల్ వద్ద నొకమఱ్ఱివృక్షుక్రింద ఫకీరు వేషముతో నున్న పండితరాయలు నిలచియుండ నాగ్రాకోటయందలి జైలధికారి ఖుస్రూ, టాజమహాల్ వైపునకుఁ బోవుచుండును)

ఫకీరు:—ఖాఁ సాహెబ్ "అస్సలామా లేఖుం"

ఖుస్రూ:—(తిరిగిచూచి) అజీ! "సలామా లేఖుం" మీ రెవరు?

ఫకీరు:—(వృక్షముక్రిందనుండి మెల్లగనీవలకువచ్చి ఖుస్రూయెదుట నిలువఁబడును.)

ఖుస్రూ:—ఫకీర్ సాహెబ్! మీ రెచ్చటనుండి వచ్చుచున్నారు

ఫకీ:—బాబా: నేను గోల్కొండనుండి వచ్చుచున్నాను.

ఖుస్రూ:—ఎచ్చటకుఁ బోవుచున్నారు.

ఫకీ:—ఖాన్ సాహేబ్! నేనుజిరకాలమునుండియు నీటాజమహాల్ను జూచిపోవలెనని గుతూహలపడుచుంటిని. నేఁటికా యల్లా యనుగ్రహమువల్ల యిచ్చటకు రాఁగలిగితిని. మీ రెవ్వరో గొప్పయధికారులవలె నున్నారు. సమయమునకు వచ్చితిరి. నన్నీదివ్యభవనములోనికిఁ దీసికొని పోయి చూపింపఁగలరా?

ఖుస్రూ:—అచ్ఛే! ఫకీర్ సాహేబ్! ఈటాజమహాల్ చూచుటకు గొప్పగొప్పధనికులకే సాధ్యముకాదు. మీబోటి ఫకీరులకెట్లువీలగును? చక్రవర్తియాజ్ఞ యుండినఁగాని దానిఁజూచుటకు వలనుపడదు.

ఫకీ:—ఖాన్ సాహేబ్! నేనూటుక మీబోటియధికారులను శ్రీమ బెట్టుదునా? వట్టిచేతులతో నిచ్చుట కెట్లువత్తును? ఇట్టి దివ్యభవనము నందధికారులుగనున్న మీయట్టియుద్యోగులను గట్టికొనకున్నఁ జక్రవర్తి యెట్లులాజ్ఞనిచ్చును?

ఖుసూ్రి:—(తనలో) అరే! ఈఫకీరు విచిత్రముగ మాట్లాడుచున్నాఁడు! కొందఱుఫకీరులు బంగారమును దయారుచేయ గలరని వాడుకకలదు. (ప్రకాశముగా) అజీ! ఈటాజ మహాలుకు వేరెయధికారికలఁడు. అతని కేమైననిచ్చినఁ గాని లోనికిఁదీసికొని పోనియ్యఁడు.

ఫకీ:—అట్లయిన మీరెవ్వరు?

ఖుసూ్రి:—నేనీ యాగ్రాకోటయందలి జైలధికారిని. నాపేరు ఖుస్రూఖాన్. సాయంకాలమగు చుండుటచే నొకసారి షికారుగ నిచ్చటకువచ్చితిని. నమాజుకూడ నీటాజమహాలునందుఁ జేసికొనవచ్చునని వచ్చుచుంటిని. నేఁడు మా చక్రవర్తి పుట్టినదినమగుటచే మాకు సెలవుదినము.

ఫకీ:—శహాబాష్! బాబా! మీరు జైలధికారులా! పాపాత్ములను సదా కాపాడుచుండుటచే మీరు చాలపుణ్యాత్ములు. (అని ఖుసూ్రిభుజముపై చేయివైచితట్టును.)

ఖుసూ్రి:—ఫకీర్ సాహెబ్! ఏమిపుణ్యము? మాకు జీతముతక్కువ. పనియెక్కువ. మేమెల్లప్పుడు జైలులోనె పనిచేయుచుండుటచే మాజీవితముకూడ నొకఖైదువలె నుండును

ఫకీ:—అట్లనకు బాబా! మీదిగొప్పయధికారము. మీపై నల్లాకు దయకలదు. అల్లాపాపాత్ములను కాపాడునట్లు మీరును దుర్మార్గులను కనిపెట్టుచుందురు.

ఖు|సూ:—ఫకీర్ సాహెబ్! మీరల్లాదూతలగుటచే నట్లనుచున్నారు.

ఫకీ:—(మెల్లగా తనజేబునుండి యొకవ్రజముఁదీసి) బాబా! చేయిపట్టుము. నీవుచాల దైవభక్తి కలవాఁడవు.

ఖు|సూ:—(ఆత్రముతో ఫకీరు జేబువైపుజూచుచు, మెల్లగాఁ జేయిఁజాచును)

ఫకీ:—(ఖు|సూ చేతియందొక వ్రజమునుంచి) బిడ్డా! అల్లా నీకీ వ్రజమునీయమని నన్నుప్రబోధించెను. దీనిని నాకు, గోల్కొండనవాబు బహుమతిగానిచ్చెను.

ఖు|సూ:—(సాయంకాల సూర్యకిరణప్రసార మావటవృక్షముల సందునుండి యావజ్రముపైఁ బడుటచే నదిమిరుమిట్లు గొలుపుచుండెను. ఖు|సూ పేరాసయు, నాశ్చర్యమును మోమునదోఁప మురియుచు) ఫకీర్ సాహెబ్! మీకనేక సలాములు. మీరు పైగంబరులవంటివారు. ఇది చాలవిలువగల వ్రజమువలెనున్నది. దయచేసి యీరాత్రి మాయింటికి విందుకురావలెను. నాకును నాకుటుంబమునకును గొప్పయుపకారముఁ జేసితిరి.

ఫకీ:—(చిఱునగవుతో) నీవట్లనవలదు. బాబా! నీహృదయము చాలమంచిది. నీవుపెద్దకుటుంబము కలవాడవు. నాకు

భార్యకాని పుత్రులుగాని లేరు. అల్లాదయవలన కాఫర గు దారానుజయించి యౌరంగజీబు చక్రవర్తి యగుట చే నిఁక మనమహమ్మదీయుల కెట్టిలోటును లేదు. మీ బోటియధికారులు బాగున్నమాకుఁ జాలును.

ఖుస్రూ:—ఫకీర్ సాహెబ్ ! తప్పక మీరీరాత్రి మాయింటవి శ్రమించిపోవలెను. మిమ్ము గౌరవించిన నల్లాసంతసించును.

ఫకీ:—బిడ్డా! నీయింటికిఁదప్పకవచ్చెదను. ఒక్కసారితాజమహాల్ నాగ్రాకోటయుఁ జూచిపోవలెనని జాల యాసక్తితో వచ్చితిని. నీవంటిభక్తుఁడీకోట కధికారియౌట మా యదృష్టము.

ఖుస్రూ:—ఫకీర్ సాహెబ్! నేనుగోటకంతకు నధికారిని కాను. చక్రవర్తి తనతండ్రి నాగ్రాకోట యందుంచుటచే, దానికి తనకుమారునె యధికారిగనుంచెను. నేను షాజహాను౦డుభవనమును మాత్రమె కాచుకొనియుందును. ఈరోజునసె చక్రవర్తి జన్మదినమగుటచే మహమ్మదుషా తండ్రినిఁజూచుటకు ఢిల్లీకిఁబోయెను.

ఫకీ:—బాబా ! ఔరంగజీబుఁ తండ్రినీకోటయందుంచి విశ్రాంతి యిచ్చుచున్నట్లు చెప్పికొందురు. టాజమహాలువంటి దివ్యభవనమును నిర్మింపఁజేసిన నాయుత్కృష్టపురుషుఁ డెట్లుండునో !

ఖుస్రూ:—(తనలో) ఈఫకీరు జేబుబరువుగనున్నది. అందింకను కొన్నివజ్రములుండనోపు. వీని కీరాత్రి భోజనమునందుఁ గొంచెము విషముకలిపి వీనినిఁగడ తేర్చినచో వీని వద్దనున్న రత్నములను సంగ్రహింపవచ్చును. వీనినివదలిపెట్టుటకన్న షాజహాన్‌ను దర్శించుటయను మిషతో కోటలోనికిఁగొనిపోయి చీకటిపడువఱకు నందుంచుట కర్తవ్యము. భోజనమున కీతఁడురానిచో కోటలోనొక మూల నీతనిఁజల్లగఁ జంపవచ్చును. (ప్రకాశముగా) ఫకీర్‌సాహేబ్! షాజహాన్‌ప్రభువును మీరుచూడవలెనన్న నిదియెమంచితరుణము. వారిప్పుడు విశ్రాంతిఁదీసికొనుచుందురు. ప్రతిరోజునను ఢిల్లీనుండియౌరంగజేబుచక్రవర్తి తండ్రియారోగ్యము కొఱకు చక్కని ద్రావకమును సూర్యాస్తమయ మగుసరికిఁ బంపుచుండును.

ఫకీ:—అహా! ఔరంగజేబుచక్రవర్తికి తండ్రియందెంతభక్తి! ప్రతిమహమ్మదీయున కట్లున్నచో నల్లాయెంతయొ సంతసించును.

ఖుస్రూ:—షాజహాన్‌ప్రభువును మీరుచూడవలెనని యున్నచో, వారిప్పుడు నివశించుచున్న యినుపకటకటాలుగల భవనముప్రక్కనున్న చిన్నిచలువరాతి మసీదునందు నమాజుచేసికొనుచుందురు. నమాజుపూర్తియైన వెంటనె వారినిఁజూడవచ్చును.

ఫకీ:—(ఖుస్రూభుజముపైతట్టుచు) బాబా! నీవుచాలదయగల వాఁడవు. రాజమహల్ రేపుచూడవచ్చును. అట్టిభవన నిర్మాతను ముందుగదర్శించుట ముఖ్యము.

ఖుస్రూ:—అట్లయిన నావెంటరండు. మిమ్మక్కచ్చటదిగవిడిచి నేనింటికిఁబోయి మీకీరాత్రి నాయింట విందేర్పాటుగా వించి యిప్పుడెమరల వచ్చెదను. మీరు నేఁటితో నా దరిద్రమును బోఁగొట్టితిరి.

ఫకీ:—బాబా! నీవట్లనవలదు, మీబోటిభక్తుల కాయల్లా సాయముచేయుచుండును. చక్రవర్తిగూడ మనమహమ్మదీయులందు చాలదయగలవాఁడు.

ఖుస్రూ:—ఔను. ఫకీర్ సాహేబ్! నేనును మాసోదరుఁడు రహీంఖాన్‌ను, చెరియిరువది రూకలజీతముపై ఢిల్లీజైలునందురిదీయునుద్యోగముననుండ, మేమిరువురమును దారానుబట్టి తీసికొనివచ్చినందులకు షాజహాన్‌ను కాచుకొనియుండుటకు నాకేబదిరూపాయిలును, ఖాసూరుభవనమున బంధింపఁబడిన దారానుకాచియుండుటకు రహీంకేబదిరూకల నిచ్చుచున్నారు. కాని యేబదిరూకలీరోజులలో సువారములకె సరిపోవుటలేదు.

ఫకీ:—(నిర్ఘాంతపోయి నిలువఁబడును. కొంతతడవునకుఁతనలో) అక్కటా! దారాప్రభువు నిందుబంధించియుంచునని గంపెడాసతోవచ్చితిమి! ఎంతవిషాదము! తానొకటి

తలంచిన దైవమొకటి చేయుచున్నాఁడు. కానిమ్ము- షాజహాన్ చక్రవర్తినైన నొకసారిచూచి పోవచ్చును- (ప్రకాశముగా) బిడ్డా! నీవౌరంగజీబు చక్రవర్తికిఁజేసిన సేవ కాయల్లాసంతసించును.

ఖుస్రూ:—(వెనుకకుఁదిరిగి) మీరట్లు నిలువఁబడిపోయితిరేల! ఫకీర్ సాహేబ్! త్వరితముగరండు. మిమ్ముఁ గోటలో విడిచి నేనుమరల త్వరగరావలెను. షాజహాన్ కౌషధ మొకగడియలో ఢిల్లీనుండివచ్చును.

(ఇరువురు నిష్క్రమింతురు.)

తెరపడును.

3వ రంగము.

(ఆగ్రకోటలోని బందిఖానాప్రక్కనున్న మసీదులో షాజహాన్ నమాజుచేసికొని మెల్లగా, నడుమువంగ క్రన్నాఁతగగొని నడిచివచ్చుచుండగ ఖుస్రూ ఫకీరులు ప్రవేశింతురు.)

ఖుస్రూ:—ఫకీర్ సాహేబ్! అతడె షాజహాన్ప్రభువు మీరాతని దర్శించి యిచ్చటనె నమాజుకూడ జేసికొనుచుండుడు నేనుమరల నిప్పుడెవచ్చెదను, (అనిఖుస్రూ నిర్గమించును)

ఫకీ:—(ఖుస్రూపోయినవెంటనె షాజహానునుసమీపించి కన్నీరుదుడిచికొనుచు) ప్రభూ! "అస్సలామాలేఖుం"

షాజ:—(మొగము మెల్లగ పైకెత్తి హీనస్వరముతో) ఆ... లే...ఖుం...సలాం. మీరెవ్వరో దైవభక్తులవలె నున్నారు. మిమ్ముజూడగనె నాకొకపవిత్రమైన యాత్ర బంధువుఁడు వచ్చినట్లున్నది.

ఫకీ:—(అటునిటుఁజూచి) ప్రభూ! నేను మీయాశ్రితుఁడనగు పండితరాయలను. మీరిచ్చట బంధింపఁబడిన విషయమును దెలిసికొని మిమ్ముఁజూచుటకై వచ్చితిని. మీరు నన్ను పండితరాజ పదవియందు నియోజించినప్పుడు నాకొసఁగిన ముద్రికయిదిగో. (అని తన జేబునుండి ముద్రికనుదీసి షాజహాన్‌కిచ్చును.)

షాజ:—(ముద్రికనుగ్రహించి, కన్నీటితో గద్గదస్వరముతో) హా! పండితరాయా! ఎంతకాలమునకు నిన్నుమరలజూచితిని! నీవిక్కడి కెట్లురాఁగలిగితివి. ఈఁగనైన రానీయకుండ మహమ్మదుషాను, ఖుస్రూ నిచ్చటఁగాపుంచెనే!

పండిత:—ప్రభూ! ధనమునకు దాస్యముసేయని వారెవ్వరు? మీరునాకొసఁగిన రత్నసంచయము నావద్దనుండ ఖుస్రూవంటి లంచగొండియుద్యోగులను వశపఱచుకొను టెంతటిపని? నేఁడౌరంగజీబు జన్మదినము. దారానుబట్టి తనకప్పగించినందులకై మాలికజీవనునకీరోజు నౌరంగజీబు విందుచేయుచుండుటచే మహమ్మదుషా ఢిల్లీకిఁ బోయెను.

షాజ:—ఏమీ! పండితరాయా! మాలికజీవనుదారాను బట్టుకొని యౌరంగజీబున కప్పఁజెప్పెనా! అహో! కుమారా! నీకెట్టిదుర్గతిపట్టెను! సులేమాను సిఫీరులగతి యేమయ్యెనోకదా!

పండిత:—సులేమా నొంటరిగ బంగాళమునుండి దారాప్రభువును గలసికొనుటకై లాహోరువచ్చుచుండ కాశ్మీర రాజగు పృథ్వీసింగాతనిఁ బట్టుకొని యౌరంగజీబున కప్పగించెనఁట. సిఫీరుప్రభువు నావద్దనున్నాఁడు. మిమ్మను దారాప్రభువునుగూడ నిందుబంధించియుంచు నని యెంచి మీయిరువుర నిందుండిదప్పించుటకై వచ్చితిమి. ప్రభూ! మాలికజీవనుచే పట్టుకొనఁబడిన దారా ప్రభునియుంగరమిదిగో. (అని దారా యుంగరమును షాజహాన్ కిచ్చును.)

షాజ:—జగన్నాథా! ఏమినీస్వామిభక్తి! మొగలాయిసామ్రాజ్యమున నీవంటిపవిత్రచారిత్రునింకొకనిఁ గనివినియెఱంగను. దారా యీకోటయందు బంధింపబడినట్లు కనుపింపఁడు పండితరాయా!

పండిత:—ప్రభూ! దారాప్రభువును షాజాహాన్ బాదులోని ఖాస్పూరుభవనమున నౌరంగజీబు బంధించెనని ఖుసూ్రి వెల్లడించెను. సులేమానుజాడలింకను దెలియలేదు.

షాజ:—అట్లయిన,పండితరాయా! నాకైమీరువగవకుఁడు. నన్నుఁ దప్పించుటవలన నేమిలాభము? మీరెట్లయిన దారా సులేమానులను దప్పించుటకై యత్నింపుఁడు.

పండిత:—నేనిఁక సెలవుతీసికొనెదను. మరల నీజన్మమునకు మీ దర్శనముజేయుట తటస్థించినది. ముప్పదిసంవత్సరము లఖండవైభవముతో ననర్ఘమణిగణ విరాజమానమగు మయూరసింహాసనము నధిష్ఠింపఁగాంచిన యీనేత్రములతో నిట్టివిపరీతావస్థయందున్న మిమ్ముఁజూచుట నాదురదృష్టమెకాక హిందూదేశ దౌర్భాగ్యమనుట నిస్సంశయము.

శా॥ ఢిల్లీరాజ్యరమాధురంధరుఁడవై ♦ శ్రీవిఖ్యమయూరాసనో।
త్ఫుల్లాంభోరుహరత్నకర్ణికపయిఖ్ ♦ తూఁగాడునీమేను నేఁ।
డల్లాడెంగద లోహదండకృతకూ ♦ టాగారవాటంబులో ।
నల్లా ఘోరవిపత్తుపాల్పడితివ ♦ య్యా!షాజహాన్ భూవరా!॥

సీ. భువనమోహనటాజ ♦ భవననిర్మితినీకుఁ
ప్రియురాలిపైనున్న ♦ ప్రేమఁజాటు!
వేయికన్నులతేఁడు ♦ వీక్షింపవేఁగైన,
బర్హిసింహాసన ♦ ప్రభలు వెలుఁగ॥
మయవిశ్వకర్మలు ♦ మలఁచితీర్చినరీతి,
నలదివానైఖాస్ మ ♦ హలుచెలంగ !
భోజమహారాజ ♦ తేజంబునీయందు,
బహుకళాపోషణ ♦ పటిమ మెరయ।
గీ॥ పైసకొకసేరు బియ్యమ ♦ బ్బంగఁబ్రజల।
గాంచినీరాజ్యమంను న ♦ మిక్రించినాడ।

వట్టినీకిట్టిదుర్గతి ♦ పట్టుటెల్ల!
భరతవర్షంబు పరులచేఁ ♦ బడుటకకట!''

షాజ:—(కన్నీరుగోటితోఁజిమ్ముచు) పండితరాయా! నేనింకను నెట్టివిపత్పరంపరలనుగాంచుటకై జీవించియుంటినోకదా!

(ఇంతలో ఖుస్రూప్రవేశించి యొకదాసీవకపుబుడ్డినియొక చక్కనిదంతపుఁబెట్టెను బట్టుకొనివచ్చి షాజహాకు ముందుంచి)

ఖుస్రూ:—ప్రభూ! మీరుప్రతిదినమును దీసికొను యౌషధ మిదిగో. ఈదంతపుఁబెట్టెను మీకమ్మని యౌరంగజేబు చక్రవర్తి పంపిరి. (అనిచెప్పి ఫకీరును మెల్లగా నీవలకు చేయిపట్టుకొని తీసికొనివచ్చి రహస్యముగ) ఫకీర్ సాహేబ్! ఆపెట్టెలో నేవియో విలువగలబహుమతు లౌరంగజేబు తనజన్మదినమునఁ దండ్రికిఁబంపెను. షాజహా మీకేమైనఁబారితోషికమునీయగలఁడు మీరిచ్చటనెయుండుఁడు. నేనుమరల నిప్పుడెవచ్చెదను.

ఫకీ:—(ఖుస్రూభుజముపైఁ జేయినైచి మెల్లగా) బిడ్డా! నాకేమైన నాప్రభువిచ్చినచో నదినీకెయిచ్చివేయుదును. నావంటి ఫకీరులకు బహుమతులెందుకుబాబా! నీవుపోయి మరల త్వరగరమ్ము. నేనిచ్చటనేయుందును.

ఖుస్రూ:—(ముఖమువికసింప చిఱునగవుతో) ఫకీర్ సాహేబ్! ఆపెట్టె చాలబరువుగనున్నది! నాభావియభివృద్ధి యంతయు మీది. నేనింకను నింటికిఁబోలేదు! నేను వచ్చువఱకును మీరిచ్చటనెయుండుఁడు. (అనివెడలిపోవును).

షాజ:—పండితరాయా ! ఖుసూ్రి వెడలిపోయెనా (అని మెల్లగ నడుగును).

పండిత:—(తనలో) అహా ! దిగంతివిశ్రాంతకీర్తితో నిరంకుశముగ నీవిశాలమొగలాయిసామ్రాజ్యము నేలిన సార్వభౌముఁ డొకచిన్నజైలధికారి కింతభయపడవలసి వచ్చెను! మానవజీవితములోనిమార్పున కవధియుండదుకాఁబోలు! (ప్రకాశముగా) ప్రభూ! వెడలిపోయెను.

షాజ:—(మెల్లగా) పండితరాయా! ఇంతకాలమున కౌరంగజేబునకునాపైనభిమానముకలిగినది. నాకేదియోకానిక పంపెను. ఈదంతపుపెట్టె మా నదీరా వివాహసమయమునం దమూల్యాభరణములిందుంచి, రాణాజగత్సింహుఁడు నదీరాకు బహుమతిగానిచ్చెను. (అనిచెప్పుచు, పెట్టెనుగట్టియున్న బంగారుజరీతాళ్ళను మెల్లగావిప్పి, పెట్టెనుదెఱచిచూచి, కెవ్వుననఱచికిందఁబడిపోవును).

పండిత:—(ఆశ్చర్యముతో నాపెట్టెనందుకొని. అందు ఖండింపఁబడిన రక్తసిక్తమగు దారాశిరమునుజూచి నిశ్చేష్టుఁడై, కొంతవడికిఁ దెప్పిఱిల్లి) అహా! ఏమిది! దారాప్రభు శిరమా! ఇదికలయా! నిజమా! అకటా! ఎంతమోసము! ఎంతఘోరము! ఛీ ! ఇట్టిమతాహంకారసంక్షోభితరాక్షసరాజ్యమునందింక నేనుజీవించియుండుట దుర్భరము! ఇదికర్మభూమియా! లేక మహాశ్మశానమా! దయా, సత్యశౌచములులేని మానవసంఘము నీభారతవర్షమెల్లు

భరింపుచున్నదో! ఈఘోరదృశ్యమునుజూచి షాజహాన్ ప్రాణములు విడిచెనుకాఁబోలు! కటకటా! యఖండ త్యాగమూర్తులనందగు దారాషాజహాన్ చక్రవర్తులు పరలోకవర్తులైన నేనిఁక నీయార్యావర్తనమున నెట్లు వర్తింపఁగలను! అదిగో చల్లని యాయమునాతరంగిణి తన పవిత్రవీచికాహస్తములతో సన్నాహ్వానించుచున్నది. ఈదారాప్రభునిశిరముతో నేనందుఁబ్రవేశించిన నాలోకోత్తరునిలోకాంతరమునందైన గాంచవచ్చును. (అనిదారాశిరముగలపెట్టెను జంకనిడుకొని షాజహాన్ నుండుసౌధముపైకరుగుచు వెనుకకుజూచి) ఆఁ! ఏమిది! నన్నెవ్వరో వెనుకకులాగుచున్నట్లున్నది! దారాప్రభువా! కాదుకాదు! ఈపెట్టెయందాతని శిరమున్నదె! సిఫీరా! కాదు! సిఫీరిక్కడి కెట్లువచ్చును? (మరల రెండడుగులు ముందుకువైచి వెనుకకుఁదిరిగి) ఏమిది! నన్నెవ్వరో వారించుచున్నారు! (తలపైకెత్తి కొంచెమాలోచించి పెట్టెలోనిశిరమువంకఁజూచి) దారాప్రభువుకావలెను! ఔను! నేనాతనితోఁ బారసీకమునకువచ్చెదనన్న నన్నువలదని, తనబిడ్డలకొఱకై వెనుకకు మరలించెను! నేనీయమునయందుఁబడినచో తన తనయుఁడగు సిఫీరుగతి యేమగునా యని కాబోలు నన్నీ యరమోడ్పు నేత్రములతో నివారించుచున్నాఁడు. (అనికొంచెమాగి) కానిమ్ము! నేను నాప్రియ ప్రభునికైచేయవలసిన కడ

సారికర్తవ్యమునునెఱవేర్చి, యాతఁడీశరీరమునుబోషించినఋణమునుదీర్చికొందునుగాక. (అని దారాశిరము కల పెట్టెతో నిష్క్రమించుచు, నచ్చటఁబడియున్న చక్రివర్తినిజూచి) హా! చక్రివర్తీ! నేటితో నీయప్రతిహతప్రతిభాసముత్కర్షము నేలపాలయ్యెనా!

సీ॥ ఓజనుహోల్కన్న – రాజిల్లుహిందుము
సల్మానుసఖ్యమే – సరణిఁజేరు? ।
కోహినూర్వజ్రంపు – కొమరుతేజమిుంచు,
నీప్రజారక్తియే – నీడఁదాఁగు? ।
నెమిలిసింగపుగద్దె – విమలకాంతులగేరు,
నీదుకళాప్రౌఢి – కేదిదిక్కు?!
మొగలసామ్రాజ్యంబు – మిగులవైభవమొంద,
నేలినపౌరుషం – బేలఁగూలె?!
అంతయునుబోవ నీవిట్టు – లాగ్రకోట!
నడఁగియున్న నీప్రియ పుత్రుఁ – డైనదార!
శిరముఖండించి కానిక – సేసె నహహా! ।
ఔర! ఔరంగజేబ! నీ – వౌదు కొడుకు!॥.

(అని నిష్క్రమించును)

(తెరపడును)。

4 వ రంగము

(రాజమహాలువద్దనున్న చిట్టడవియందొక పర్ణకుటీరమున)

(1) సిఫీరుషకో (2) ఫీరోజు (3) హైబత్ ఖాన్ (4) మాధవుడు (5) మహాదేవుడు అందఱును ఫకీరు వేషములతో నుండి కూర్చుండియుండ పండితరాయలు దంతపుపెట్టెను జంకనిడుకొని ప్రవేశించును.

పండి:—(తెరలోనుండియె)

శా॥ లేరాపుత్రులు! లోకమందుపితరు-ల్లేరా! మహాక్రోసుల్తై!
శ్రీరాజ్యంబులకై బరస్పరశిర-శ్ఛేదంబుగావింపరా!
ఔరా! యీ్రాకియ! నేకగర్భజనితుం-డౌనన్న ద్వేషంబెదన్
బేరేపన్ దల్ద్రెంచి తండ్రికిసమ-ర్పింపంగ లేదెవ్వరున్॥

బిడ్డా! సిఫీరూ! చాలమోసముజరిగినది! మీతండ్రిశిరమునుఖండించి యీదంతపు పెట్టెయందుంచి మీపిన తండ్రి మీతాతకుఁ గానికగనంపెను!

సిఫీరు:—(ఆతురతతో లేచి పండితరాయుని చేతియందలి పెట్టెలోని తండ్రిశిరమునుజూచి) హా! తండ్రీ! (అని కేకవైచి మూర్ఛపడి క్రిందఁబడిపోవును)

పండి:—(కన్నీరుగోటితోఁజిమ్ముచు పెట్టెలోని దారాశిరమును వక్షస్థలమున కదిమిపట్టుకొని) అక్కటా! దారాప్రభూ అట్టి చక్రవర్తిగర్భమునఁబుట్టి తుదకిట్లులైతివా!

మ. ప్రకటాదిత్య సమానపూర్ణరుచిమ-ద్రత్నప్రభాళీచక ।
చ్చకితాశాంత విరాజమానమగునా-చంచత్కిరీటంబుతో।
వికచాంభోరుహపత్ర నేత్రములతో-వెల్గొందు నీమస్తకం।
బకటా! యట్టికఠోరకర్కశ కుఠా-రాఘాత మొల్లార్చెనో!॥

సీ॥ మంటజ్ మహల్ దేవి-మాటిమాటికి దేని
మూర్కొని యానంద-మొందగలిగె।
హంసతూలిక మించు-యానదీరాసతి
యంకంబు నేది య-లంకరించె।
షాజహాన్ ప్రభువర్య-సకలసామ్రాజ్యంపు
భార మెద్దానిపైఁ-బఱపనెంచె।
సాధుసజ్జనపాళి సన్నుతుల్ సేయంగ
వినయవినమ్రమై-వెలసెనెద్ది।
అట్టి దారషకోశిర-మకట! తమ్ముఁ।
డాసురమ్ముగ ఖండించె-నన్నయనక।
రాజ్యకాంక్షులు మనుజుల-రాక్షసులుగ।
మార్చి చేయించు నన్యోన్య-మారణంబు!॥

సిఫీరు:—(ముఖమై మహాదేవుఁడు తనకక్షపాలయందలి నీరు చల్ల నాతఁడు మెల్లగ లేచి) హా! పండితరాయా! (అనిపండితరాయుని కౌఁగలించుకొని) నాకెవ్వరుదిక్కు ! నేనీ జీవితాంతమువఱకు నీఫకీరు వేషముతో నుండవలసిన దేనా! అన్నా! సులేమాను! నీగతి యేమయ్యెనోకదా!

మహాదేవుఁడు:—(సిఫీరుచేయిపట్టుకొని) సోదరా! విచారింపకుము. మీపినతండ్రి నీతండ్రిని నీయన్నను ఖాన్పూరుభవనమునందె బంధించి యిరువురనొక్కసారి జంపించెను దారాప్రభువు శిరోవిహీనమైన మొండెము నాప్రభువెక్కడు యేనుఁగుపైనుంచి యూరేగించి, తుదకామొండెమును హుమాయూన్ గోరీయందు సమాధిఁజేయించెను. ఆదృశ్యమునుజూచిన హస్తినాపుర జనులదుఃఖము వర్ణనాతీతముగ నుండెను.

సిఫీరు:—అన్నా! సులేమాను! నన్నిట్లొంటిగవిడిచి నీవు మన తల్లిదండ్రుల వద్దకుఁబోతివా (యనిమూర్ఛబోవును.)

పండి:—శా॥ ఆహా! రాజులుపుట్టరేభువినిఁ జే-యన్ లేదె యుద్ధంబు? రా।
జ్యాహాక్రాంత దురంతచింతనొ మదిన్-యేణాక్షికై మోహమో।
బాహాబాహినిఁబోరరే! యిటులనే-భ్రాతృవ్యులన్మత్సర।
గ్రాహావిష్టనికృష్టచిత్తత వృథా-కంఠంబులంగోసిరే॥

(తనలో) ఆహా! యీపసికూనయగుసిఫీరు దారుణవిపత్పరంపరాఘాతచేతస్కుఁడై హృదయము చాలచెదరియున్నాఁడు ఇతని నేమిచేయవలెనో తోఁచుట లేదు.

సిఫీరు:—(ఇంతలో సిఫీరుతెలివొంది) హా! సోదరా! నన్నెవ్వరికనాదరించువారు!

పండి:—(మెల్లగ) బిడ్డా! సిఫీరు! నీవుభయమందు టేల? నీవునువీరుఁడవు. నీతల్లివీరవనిత. నీతండ్రిపరమభక్తాగ్రేసరుఁడు. నీవుధైర్యమునవలంబించి, నీతండ్రిశిరమును గొనిపోయి యీదివ్యమైన టాజమహాలునందు సమాధిచేయుము. నీవంతటితో నీతల్లిదండ్రులకుఁ బూర్తిగ ఋణముదీర్చినవాఁడవగుదువు. లెమ్ము. దిగులొందకుము. నేనింకను మిగిలియున్నాఁడను. మనలనిరువుర నీవిశాలభారతవర్షము భరింపకపోదు. నీతండ్రిశిరమును గైకొనుము.

సీ॥ సకలశాస్త్రాభ్యాస–సంస్కార మొందిన
  శిరము విజ్ఞానవి–శిష్టశిరము।
సర్వరసామోద–సౌరభ్యమెఱిఁగిన
  శిరము బహువిబుధా–శ్రితము శిరము।
సకలకళాపూర్ణ–సారమా శిరమిది
  నిఖిలమతార్థైక–నియమసీమ।
సాంద్రకృపామృత–చంద్రికాఘనసార
  మాశ్రితకవిచకో–రాళికిరవు।

గీ॥ జనులఁబోషింప కల్పభూ–జంబుపగిది।
మొగలసామ్రాజ్య ఫలముల–మోవదగిన।
శిరము ఘోరతరముగ దాఁ–జీలబడుట।
కేమిజెప్పుదు విధికోల–గామిఁగాక ?॥

(అంతదారాశిరమును దంతపుపెట్టెయందుంచి సిఫీరునకిచ్చు చు తనజేబునుండి నాలుగురత్నములనుదీసి యరచేయియందుం చికొని)

మ॥ వినుఁడీవజ్రములార ! మీకఠినతా-విఖ్యాతి యౌరంగజీ।
బునకానాఁడెహృదంతరాళమునసం-పూర్ణంబుగానబ్బె!మీ।
ఘనమాకాంతుల వెల్లిగొల్పుచు కడున్-గర్వంబుతో
నీశిరం।
బున మీరిట్లిఁక జన్మసార్థకముగా-పుష్పంబులై బొల్చుఁడీ !॥

అని యా నాలుగురత్నములను దారాశిరముపై నుంచి పెట్టెను సిఫీరునకిచ్చును.

సిఫీరు:—(పెట్టెనుదీసికొని ఫిరోజుహైబతులు వెంటరా, టాజ మహాలులోనికిఁ బోవును)

మాధవుడు:—గురువరా! అగ్బరుచక్రవర్తివలెనే దారాప్రభువుకూడ చక్రవర్తియై హిందూమహమ్మదీయవిజ్ఞాన సామరస్యతఁ జేకూర్చి దేశమునందుఁ బెచ్చుపెరుగుచున్న సంఘద్వేష మతద్వేషముల నంతరింపఁజేయునని మనమాసించితిమి.

పండి:—మాధవా! అగ్బరుకర్మవీరుఁడు. దారా కేవలత్యాగి. అగ్బరు కపికిశోరన్యాయముగ తనయాదర్శమును గాఢముగఁబట్టుకొని సాధింపఁగలధీరుడు. దారా తనసర్వస్వమును బిల్లికూనవలె తల్లియగు దైవమునకె వదలిన

విరాగి. త్యాగులకు రాజ్యసంపదలందభిలాష లేదు. అట్టి వారికి రాజ్యభోగము లెట్టుపట్టును? కర్మయోగులుమాత్రమె యిహపరములను సమానముగ సాధింపఁగలరు. దారాప్రభునకు రాజ్యకాంక్ష యామహామహుని యాదర్శమగు హిందూమహమ్మదీయ విజ్ఞానసమ్మేళనమును సాధించుటకేకాని, యగ్బరువలె తన మొగలాయిరాజ్య ప్రతిష్ఠాపనము కొఱకుమాత్రమె హిందూమహమ్మదీయసఖ్య మాతఁడభిలషింపలేదు. దారాప్రభువు యోగభ్రష్టుఁడగు నొకభక్తయోగి. ఆతనిజీవితము కర్పూరదీపమువలె నిశ్శేషము. నిర్వ్యాజప్రేమరసానుభూతియె ప్రధానమగుస్వర్గసీమ నాతఁడు రాజ్యముసేయఁదగునుగాని, మహోద్రోహభూయిష్ఠమగు నీమొగలాయి రాజ్యముసేలుట కాతఁడెట్లుసరిపడును ? అట్టిమహాత్తరవ్యక్తికై మనమిఁక వగవఁబనిలేదు.

శా॥ లేదీకాలములోనధర్మ మెచటో-లీనంబుకాఁబోలునో।
రా! దాక్షిణ్యము! పోయెసత్య మకటా। - డాగెన్‌క్షమా
శాంతులున్।
కానీరాజ్యమునందు నిర్వైరకుస-ఖ్యం బెంతసాధించినన్।
ఈ దారాప్రభుతోనెబోయె సుఖముల్ - హిందూ
ముసల్మానకున్॥

సిఫీరు:—(ఇంతలో సిఫీరు, ఫిరోజు, హైబతులు తిరిగివత్తురు). పండితరాయా! మాతండ్రిశిరమును మాయవ్వసమాధియందుంచివచ్చితిమి.

పండిత:—(వికటముగనవ్వుచు) ఔరా! ఈశ్వర సంకల్పము! పాపము! మంటజ్ మహాల్ మాతకు నేఁటికి మరలతన కుమారునిశిరమాలింగనము చేసికొనుయానంద మహా రంగజీబుదయవలనకలిగినది! ఈవిశ్వగర్భమందలివింత లన్నిఁటికన్న మానవజీవితమె మిన్నయనియెన్నవచ్చు ను. మానవుఁడెంతయున్నతపదవియందున్న వాని జీవిత మునందలిమార్పు లంత యగాధముగనుంచును. సౌఖ్య మునందుకన్న విషాదమునందును, ప్రేమయందుకన్న వైరమునందును, జీవప్రకృతియందలిపరిణామము శీఘ్ర తరమనుట నిర్వివాదాంశము. (ఆకాశమువంకఁజూచి) ఆహా! ఏమి యీఅమావాస్యానిశ్యంధకారము మెల్ల మెల్లఁగనలమికొనుచున్నది!

మ॥ చరమాశాంతభవాంధకారమున వి-జ్ఞానాత్ములైనట్టిభా।
స్క-రశీతాంశులుగ్రుంకఁ దారకము లా - కాశంబునం
దోఁచుటల్।
ధర దారా యల షాజహాన్ప్రభువు ల-స్తంబొంద
రాజ్యంబునం।
బరదాస్యాంధతమిస్రబీజముల కా-వాపంబు కాఁబోల
నున్॥

(ఇంతటితో నీమొగలాయిరాజ్యవైభవమ స్తమించినదని చెప్పవచ్చును. (టాజ్ మహాల్ వైపునకుఁదిరిగి.)

శా॥ తేజోరాశి మహాప్రతాపుఁడు జగ-త్సింహుండు లేడింక రా
రాజౌ నాయసఫేంద్రుఁడేగె నిటుదా-రాకూలె భూభర్త
యా!
షాజాహాన్నృపచంద్రుఁడీల్గెను మొగ - ల్సామ్రాజ్యమిట్ల
య్యె నో!
తాజామాల్ భవనంబ! కీర్తిగనుమా-తారార్క-చంద్రంబు
గాన్!

బిడ్డలారా! మనమింకనీయాగ్రానువీడుదము. మాధవా! నీవుమహారాష్ట్రదేశమునకుఁబొమ్ము, మహాదేవా! నీవును గోల్కొండయందు మాతండ్రికడకరుగుము. ఫిరోజు! హైబతు! మీరుచాలావిశ్వాసముతో దారాప్రభువునుగొల్చితిరి. అల్లాయుద్దీనుదురాగతములవలన మీపూర్వులు హిందూమతమునుండి మహమ్మదీయులుగ మార్పఁబడినను మీ రుభయమతస్థుల యందుసమానగౌరవముఁజూపుచు దారాప్రభువు నతిప్రేమతో గొల్చిరి. మీ రిఁక మీనివాసములకుఁబోయి యాలుబిడ్డలతో మీజన్మస్థానము కీర్తికరముగనెగడునట్లు మెలంగుదురుగాక! పాపమీసిఫీరు! మిగులదిగులొందియున్నాఁడు. ఇతఁడు పసివాఁడగుటచే మనోదార్ఢ్యమునుగోల్పోయెను. నేనీబిడ్డవిషయమై కార్యశేషమును ముగింపవలసియున్నది. పోయివచ్చెదను.

(అందరు నిష్క్రమింతురు)

(తెరపడును.)

5 వ రంగము.

ఢిల్లీకోటయందు సూర్యాస్తమయానంతరము, రోషనారా తనసౌధమునందొకగదియందుఁగూర్చుని యెద్దియోనాలోచించుచుండ సేవకుఁడు ప్రవేశించి.

సేవకుఁడు:—బీగంసాహిబా! ఎవరోయిర్వురు ఫకీరులు మిమ్ము దర్శించుటకైవచ్చి నగరివాకిటనున్నారు.

రోషనారా:—వారెవ్వరో తెలిసికొనలేదా ?

సేవ:—వారిలో నొకఁడు పెద్దవాఁడు. రెండవయాతఁడు పిన్న వయస్కుఁడు.

రోష:—ఎందులకైవారువచ్చిరో యరసిరమ్ము.

సేవ:—(నిర్గమించి కొంతవడికి మరలఁబ్రవేశించి యొకయుంగరమును రోషనారకిచ్చును.) అమ్మా! ఆయిరువురలోఁ బెద్దయగుఫకీరు మీకీయుంగరమునిమ్మనిఁ జెప్పియిచ్చెను.

రోష:—(ఉంగరమునందుకొని) సేవకా! ఆ యిరువురను లోనికిఁదీసికొనిరమ్ము.

సేవ:—(ఇరువురుఫకీరులతో మరలవచ్చి రోషనారాబీగమునకు సలాముఁజేసి వెడలిపోవును)

రోష:—(చిఱునగవుతో దలపంకించుచు) పండితవర్యా! చాల కాలమునకు మీదర్శనమయ్యెను. మీరింతకాలము నెక్కడనుంటిరి? మీరుచాలవేషములుధరింపఁగలరుకాఁబోలు (అనిమందహాసముఁజేయును).

పండిత:—అమ్మా! మాకెందయినఁ బొట్టగడచును. మేమెంత నిగూఢముగనున్న నంతమేలు. మాకు వేసముల కే లోటును లేదు. చక్రవర్తులకును జక్రవర్తినులకును మాత్రమొక్కటె వేషముండవలెను. లేకున్న వారికేఁ జరుగుఁబాటుకుదురదు. వారికి రాజ్యమొ శిరశ్ఛేదమొ!

రోష:— (శిరమును బైకెత్తి తలపంకించుచు) పండితరాయా! నాఁడుమీకు నేఁజేసిన వాగ్దానమును మరువలేదు. మిమ్మె న్నఁటికైన సగౌరవముగఁ జూచుటకు మా యాగారంగ జేబు నొప్పించెదను.

పండిత:—(వికటముగనవ్వుచు)

శ్లో॥ "పురా సరసి మానసే వికచసారసాలిస్ఖలత్పరాగసురభీ కృతేపయసి యస్యయాతంవయః!
స పల్వలజలేఽధునా మిలదనేక భేకాకులె మరాళకులనాయకః కథయ "భోః" కథంవర్తతాం ?"

ఉ॥ హాటకపద్మషండరుచి–రాంబువిభాసితమానసంబునం।
గోటిసపక్షులందుఁ దగు– కూర్మిదలిర్ప మెలంగినట్టి యా।
నీటగు రాజహంస మిఁక–నీరసపల్వలవారి శోత్రముల్।
బీఁటలువారగావదరు–భేకనికాయమునం జరించునే?॥

బీగంసాహిబా ! నాకిఁక నీ మొగలాయిరాజ్యమునందు గొలువుచాలు ! నాకొక్కటియెకోరికగలదు. దానిని మీరు చెల్లింతుమని వాగ్దానముఁజేసినచో నా జీవితశేషమును శాంతముగ గడపగలను.

రోష:—మీరట్లనవలదు. అల్లాసాక్షిగ మాసోదరుఁడు మిమ్మా
దరించునట్లు నేనొడఁబరచెద.

పం:— శా॥ అమ్మా! మీరిఁక నెన్నిజెప్పినను మీ—యారంగ
జీబెన్నఁడున్!
మమ్ము న్నమ్మునె? యేటిమాట! కనమే?—మార్జా
ల మానోటనే।
క్రిమ్మంగాదె కిశోరమూషికములన్— రాగంబుతో
నిర్వారన్।
నెమ్మింజూచునెనొక్క—రీతి ? నెదలో—నీసోదరుం
డల్లగా !॥
నేను దారాప్రభువుమిత్రుఁడనని యాతఁడెట్లుమఱచును?

రోష:—అట్లయిన మీకుఁగావలసిన యుపకార మెద్దియొ వచిం
పుఁడు. దానిని నెరవేర్చి నాప్రతినఁదీర్చెదను. మీరుసం
దేహింపవలదు.

పండి:—ఈపసికూన దారావంశమునకు నిలచియున్న బాల
కుఁడు. వీనినైనమీరభివృద్ధికిఁ దెచ్చినఁజాలును. ఈతఁడు
చాలమెత్తని మనసుకలవాఁడగుటచే నాతనికితటస్థిం
చిన యాపదలను దట్టుకొనఁజాలక దిగ్భ్రమఁజెందియు
న్నాఁడు. షాజహాన్‌చక్రవర్తి మనుమఁడొరుల కూడిగ
ము చేయుటతగదని మీకప్పగించిపోవుటకై మరల
నీకోటయందడుగిడుట తటస్థించెను.

రోష:—అట్లనా! పండితరాయా! మీ రెంత కైనసమర్థులు! (అని ఫకీరువేషముననున్న సిఫీరును జేరఁదీసి కన్నీరుగ్రోటితోఁ (జెమ్మ్కుచు, గద్గదస్వరముతో) బిడ్డా! సిఫీరు! నీవు భయపడకుము. నిన్నౌరంగజీబేమియుఁ జేయకుండఁ గాపాడెదను. పండితరాయా! మీరు వీని కైవగవకుఁడు మాయౌరంగజీబుకుమార్తె జబ్బతున్నీసాను వీనికిచ్చి వివాహము చేయించెదను.

సిఫీరు:—(రోషనారాను కౌఁగలించుకొని) అత్తా నా కెవ్వరును లేరు ఈపండితరాయలు నన్ననేకయాపదలనుండిగాపాడి మీవద్దకుఁ గొనివచ్చెను.

పండి:—అమ్మా! నాకు సెలవొసంగుఁడు.

రోష:—పండితరాయా! మీవంటి యద్భుతమేధానిధి నీమొగలాయిరాజ్యము పోఁగొట్టుకొనుట చాలవిచారకరము.

పండి:—తల్లి! ముప్పదిసంవత్సరములు మీరాజ్యమునందుఁ [జే]మతత్వమను స్థిరపునాదులపై భారతవర్షమున హిందూ మహమ్మదీయ విజ్ఞానసమ్మేళనముచే నూతనోత్తేజము నెలకొని, మొగలాయిరాజ్య మనితరసామాన్య వైభవముతో విరాజిల్లుటకై దారాప్రభువును నేనును జేసిన శాంతియుత ప్రయత్నములు దారా శిరోనికృంతనముతో నంతమయ్యెను. నేఁటి కాప్రభుతనయుని దుస్థితిచూచియైన మీహృదయము కరఁగుటఁ జూడగలిగితిని! హృదయపరితాప సంజనితబాష్పాకుల నేత్రము

లతో దీనులనుజూచువాఁడె నిజముగువీరుఁడు. ఏనాఁడు మనమట్టి కన్నీటిబిందువొక్కటీశ్వరుని పాదారవింద ము నందుంచగలుగుదుమొ యామహూర్తమునసె మన మాయల్లాను గుర్తింపఁగలము. అదియె మానవుఁడొనరించు విద్రోహములకు ప్రాయశ్చిత్తము. అమ్మా! మీకానాఁడు నేఁజెప్పిన ప్రేమతత్వపరిపాక మిదియె. భారతవర్ష మెన్నఁడును గొడ్డుపోవదని గ్రహింతురు కాక. ఆర్షవిజ్ఞాన మెసఁగించినచో నీవట్టిమట్టి కర్మభూమి యెట్లగును ? తొంత్రిప్రేమరసా విష్కృత తేజములతో గురుక్షేత్రబృందావనములందు మాకృష్ణభగవానుఁడు పూరించినపాంచజన్యవేణునాదములధ్వని లీయార్యావర్తమునందలి ప్రతియణువునందును విలీనమైయున్న వని మీ మహాత్మాదియులు గ్రహించు శుభముహూర్తమురాకపోదు. సెలవిండు. (అని సలాముచేసి పండితరాయలు ముందుకువచ్చును అంత రోషనారా సిఫీరులకును, పండితరాయలకునుమధ్య తెరపడును. పండితరాయలు పట్టణమువైపుజూచి). ఏమీ! ఈహాస్తినాపురమిట్లు పాడువాఱియున్నదే! అక్కటా! షాజహాన్ చక్రవర్తి! నీవిభవముతోడనే పురవైభవముగూడ నంతరించినదికాఁబోలు ఆహా! దారాప్రభూ! నీవలె నిఁక నీకరిపురవాసులఁ గాంచువారెవ్వరు?

ఉ॥ నీకృపతోడ నీడు గన-నేరము మున్నొకచిన్నిపక్షితోఁ।
దూకము జేసియిచ్చె సిబి-తూఁగినమాత్రమె మేనికండలన్ ।
లోకులనుద్ధరింపగ ని - నుం బలెశీఘ్రమునొడ్డఁజాలెనే? ।
లోకమునందు నేయుగము-లోఁగనమిట్టికండిది చాగముల్॥

ఛీ ! మతముకొఱకింతరక్తపాతమా! ఇంత ద్వేషమా!

మ॥ మతమెన్నంగ మనోవికాసమునకై-మాత్సర్యనాశంబుకై !
వితతజ్ఞానవిభూతికై జగతిలో-విశ్రాంతికై ముక్తికై।
గతియైయుండగ నిట్టిమానవులు యు-క్తాయుక్తశూన్యాత్ములై॥
మతవైరంబునఁజావ వారికెటుసం-ప్రాప్తించుస్వారాజ్యముల్? ॥

నేనిల్లుబయలు వెడలునప్పుడు మాతల్లిగారితో

శ్లో॥ ఢిల్లీశ్వరోవాజగదీశ్వరో వామనోరథాన్పూరయితుం సమర్థః।
అన్యైర్నృపాలైఃపరిదీయమానంశాకాయవాస్యాల్లవణాయవాస్యాత్ ॥

అనినామాతృభూమిని మాతనువీడ్కొంటిని ఢిల్లీశ్వరుసేవయైనది.

మ॥ జననంబందినదాదిగాఁగ స్వకులా-చారంబులందీర్చి స
జ్జనసంఘంబులు మెచ్చరాజసభలన్-సంగీతసాహిత్యశా।
స్త్రనికాయముఁదెచ్చిధీరుఁడగు షా-జాహాన్ మహీనాథుఁడా।
నన సాచివ్యముఁగంటి దేహమిఁకనీ-కర్పింతు లక్ష్మీపతీ!॥

ఆహా! జగత్ప్రభూ! నీసేవయందున్నయానందము నన్నిఁక నొందనిమ్ము.

సీ॥ ఇలలోనఁ దినలేదె?–యింపెసఁగు మృద్వీక
మెక్కఁగలేదె? యా–చక్కెరలను॥
చక్కని చిక్కనౌ – వెక్కసంబగుదుగ్ధ
మానితిగాదె? నీ – వాదరమున।
స్వర్గలోకానకు – నిర్గమించినవేళఁ
జూఱఁగొంటివికాదె? – సుధనుగూడ! ।
రంభాధరామృత – జృంభణల్ జవిగొంటి
పలుమారు నీ భవ – భ్రమణమందు ।
నిక్కమాహుము జీవంబ! – యెక్కడైన ।
దివ్యసుధకన్న మాటికిఁ – దేటయైన।
కృష్ణపదమాధురీధురిఁ – గీలుకొల్పు।
తీపు నేపును రుచిగంటె! – దాఁపనేల? ॥

శా॥ సేవాసక్తియెసంగెనేని మనమా! – శ్రీనీనాథు సేవింపుమా।
భావప్రౌఢి చెలంగెనేని నియతి – న్భావింపుచక్రాయుధు।
నీవాలాపముసేయుచో మధురిపు – స్కీర్తింపు మేప్రొద్దు
యా।
జీవన్ముక్తినిఁగోరుదేనిఁ గనుమా–చిత్తంబ! సర్వాత్మకున్॥
భారతమాతా। నాకనుజ్ఞనిమ్ము.

ఉ॥ చంద్రుఁడు సూర్యుఁడున్ మహిత - సాక్షులుగాఁగ వచిం
తుఁ దప్పకే!
సాంద్రసముద్రగర్భమునఁ - జక్కనిముత్యము పుట్టునట్లుగా
తంద్రియు తామసంబు లటు - దప్పినయంతనె కాలగర్భ
మం!
దాంధ్రులుపుట్టి యీభునిని- హైందవజాతికివన్నె వెట్ట సిం
హేంద్రపరాక్రమోద్ధతి మ - హీవలయంబున దుష్టశిక్ష ని
స్తంద్రతఁ జేసి శిష్టులను - దా త్తతగాంచుచు దేశమాతకై!
చంద్రుఁడు తారకంబు లటు - సప్తగిరుల్గలకాలమంతయున్
సేంద్రసురాసురుల్ వొగడ - సేవయొనర్చెదుఁగాఁత
భక్తిమై॥!

జైహింద్.

(తెరదింపవలెను.)

పంచమాంకము సమాప్తము!

దారాషకో - సమాప్తము.

—: తప్పొప్పులపట్టిక :—

పుట	పంక్తి	తప్పు	ఒప్పు
3	12	నన్నల	మన్ననల
9	1	దొరగ	డొరగ
44	19	నట్టు	నట్టి
46	2	అనిర్వ్యాకల్ప	ఆనిర్వ్యాకల్ప
55	9	ములను	ములును
61	3	సానుమను	సామమను
61	3	జెలునే	జెల్లునే
61	3	పంభవ	సంభవ
72	14	బహూతుల	బహూమతుల
83	12	వురుషసాల	పురుషులసా
89	15	విగ్రిషు	విగ్రిహా
132	2	జాలినట్లీ	జాలినట్టి
141	12	కాంతమణి	కాంతామణి
144	17	మీరుడకూ	మీరుకూడ
168	19	స్థాపాపన యనంబు	స్థాపాపన యంబు
179	3	ననిర్ఘు	ననర్ఘు
182	4	యూర్యా వర నము	యూర్యానర్తము

15085